



ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Διπλωματική εργασία

**«Οι δημογραφικές προοπτικές και οι επιπτώσεις τους στο Σύστημα
Κοινωνικής Ασφάλισης : Η περίπτωση της Ελλάδας»**

Μεταπτυχιακός φοιτητής : Λώτσης Σωτήρης Α.Μ 0808Μ004

Επιβλέπων καθηγητής : κος. Λαμπρινίδης Ματθαίος

Τριμελής εξεταστική επιτροπή : κ.κ. Λαμπρινίδης Ματθαίος

Richardson Clive

Χριστόπουλος Δημήτριος

ΑΘΗΝΑ 2010

Στους γονείς μου
Σπύρο & Έλλη.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία είναι το επιστέγασμα του κύκλου των μεταπτυχιακών σπουδών του τμήματος Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης στο Παντείο Πανεπιστήμιο. Το αντικείμενο που πραγματεύεται είναι οι αλλαγές και η κατάσταση που διαμορφώνεται στο ρευστό πεδίο του Ελληνικού Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης υπό το πρίσμα των δημογραφικών μεταβολών που έχουν επιτελεστεί τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα.

Η επιλογή του θέματος , το οποίο είναι επίκαιρο όσο ποτέ, έγινε με γνώμονα τις πληθυσμιακές αλλαγές που έγιναν στην Ελλάδα καθώς και τα νέο οικονομικό περιβάλλον που διαμορφώνεται παγκοσμίως ακολουθώντας την οικονομική κρίση.

Σκοπός της εργασίας είναι να μελετηθεί ποιές είναι οι προοπτικές για το Ελληνικό Σ.Κ.Α μέσα από την παρουσίαση των Σ.Κ.Α που έχουν υιοθετήσει άλλες χώρες και λαμβάνοντας υπ'όψη τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής πραγματικότητας προβάλλοντας, όσο αυτό είναι δυνατό, τις μελλοντικές μεταβολές της σύστασης του πληθυσμού στην Ελλάδα.

Οι βιβλιογραφικές πηγές που χρησιμοποιήθηκαν για την συγγραφή της παρούσας εργασίας αποτελούνται από ξενόγλωσσα και ελληνικά βιβλία, ετήσιες εκθέσεις συνδικαλιστικών οργάνων όπως η ΓΣΕΕ και η ΑΔΕΔΥ, παγκόσμιων οργανισμών όπως η World Bank και η Eurostat, μελέτες του Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.ΜΕ.ΠΟ) και επιστημονικά άρθρα.

Καταβλήθηκε κάθε δυνατή προσπάθεια η στατιστική τεκμηρίωση των δεδομένων να ακολουθεί τις αρχές που διέπουν τις επιστήμες της Στατιστικής και της Δημογραφίας όπως αυτές παρουσιάζονται στην εγχώρια και διεθνή βιβλιογραφία.

Για την εκπόνηση της εργασίας ήταν απαραίτητη και πολύτιμη η βοήθεια του επιβλέποντος καθηγητή μου κου. Ματθαίου Λαμπρινίδη του οποίου οι απόψεις και οι συμβουλές ήταν ιδιαίτερος χρήσιμες. Επίσης το αναλυτικό τμήμα της εργασίας που απαιτούσε στατιστικά δεδομένα δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς την παροχή δεδομένων από την Ελληνική Στατιστική Αρχή , οι υπάλληλοι της οποίας ανταποκρίθηκαν άμεσα και ευγενικά στα αιτήματα μου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	3
Εισαγωγή.....	7

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΤΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΕΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

1.1 Δημογραφικές υποθέσεις – Βασικοί δημογραφικοί δείκτες.....	9
1.2 Η περίπτωση των ευρωπαϊκών χωρών :.....	11
1.2.1 Γερμανία.....	12
1.2.2 Γαλλία.....	12
1.2.3 Σκανδιναβικές Χώρες.....	12
1.2.4 Υπόλοιπη Ευρώπη.....	13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

2.1 Δημογραφική σύσταση της Ελλάδας –Σημαντικές μεταβολές.....	14
2.2 Μετανάστευση.....	18
2.3 Γεννητικότητα	21
2.4.Γήρανση του πληθυσμού και ποσοστά θνησιμότητας.....	22
2.5 Προβολές του πληθυσμού και της μετανάστευσης βάσει τριών υποθέσεων (αισιόδοξη, μετριοπαθής, απαισιόδοξη) για το διάστημα 2010-2050–Στατιστική ανάλυση.....	23
2.6 Επισκόπηση της δημογραφικής εικόνας της Ελλάδας στο τέλος του 1 ^{ου} μισού του 21 ^{ου} αιώνα.....	35

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ

3.1 Βασική φιλοσοφία των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης. Τα μοντέλα Bismarck και Beveridge.....	35
3.2 Το παράδειγμα των άλλων χωρών.....	39
3.2.1 Σκανδιναβικές χώρες.....	41
3.2.2 Αγγλοσαξονικό Σ.Κ.Α.....	42
3.2.3 Υπόλοιπη Ευρώπη.	43
3.3 Είδη Σ.Κ.Α – Η δύσκολη επιλογή του βέλτιστου συνδυασμού.	44
3.4 Τα μοντέλα της κατανάλωσης και της αποταμίευσης κατά τον ανθρώπινο κύκλο ζωής.....	47
3.5 Δημόσια ή ιδιωτική σύνταξη ; Μελέτη ενός μοντέλου δύο χρονικών περιόδων...	49
3.6 Ο ρόλος των αποθεματικών στο διανεμητικό ΣΚΑ (PAYG).....	54
3.6.1 Στρατηγικές επενδύσεων των αποθεματικών.....	56

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ

4.1 Ιστορική εξέλιξη της Κοινωνικής Ασφάλισης στην Ελλάδα.....	58
4.2 Η ελληνική ασφαλιστική πραγματικότητα.....	62
4.3 Προβλήματα του ελληνικού ΣΚΑ.....	66
4.4 Ο Νόμος 3863/2010 – Η Νέα Ασφαλιστική Μεταρρύθμιση.....	68

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΠΡΟΟΠΤΙΚΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟ Σ.Κ.Α	
5.1 Προβληματισμοί.....	71
5.2 Ταχέως αυξανόμενη πληθυσμιακή γήρανση.....	77
5.3 Μεταβολές σε επίπεδο οικογένειας.....	80
5.4 Προτάσεις και Λύσεις.....	81
5.4.1 Αξιοποίηση των μεταναστών στην ανασυγκρότηση του Σ.Κ.Α.....	81
5.4.2 Επένταξη του «μη ενεργού» πληθυσμού στην αγορά εργασίας.....	82
5.4.3 Αλλαγές στην εξίσωση του υπολογισμού των παροχών.....	83
5.4.4 Αλλαγές στον μηχανισμό αναφοράς.....	83
5.4.5 Μετατροπή του τρόπου χρηματοδότησης από διανεμητικό (PAYG) σε κεφαλαιοποιητικό (FUNDED).....	84
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	87
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	89

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατά την τελευταία 20ετία η Ελλάδα έχει υποστεί αισθητές δημογραφικές μεταβολές. Κύριος εκφραστής αυτών των αλλαγών ήταν το κύμα των εισερχόμενων οικονομικών μεταναστών που προέρχονταν από πρώην σοσιαλιστικές χώρες το οποίο ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του '90. Αυτή η εισροή αλλοίωσε την ηλικιακή διάρθρωση του πληθυσμού (οι μετανάστες ήταν ως επί το πλείστον σε οικονομικά ενεργή ηλικία 18-55) και σε συνδυασμό με το πρόβλημα της δημογραφικής γήρανσης της Ελλάδας οδήγησε σε παράπλευρα προβλήματα στο Ελληνικό Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλισης αλλά και το Εθνικό Σύστημα Υγείας.

Αν και οι υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης υπήρξαν δέκτες οικονομικών μεταναστών την προαναφερθείσα περίοδο, η ηλικιακή αλλοίωση του πληθυσμού σε αυτές δεν υπήρξε τόσο έντονη όσο στην περίπτωση της Ελλάδας.

Η μεταναστευτική εισροή σε συνδυασμό με το πρόβλημα υπογεννητικότητας που παρατηρείται συνολικά στην Ευρώπη και στην Ελλάδα ειδικότερα θέτει νέα δεδομένα στην σύσταση του πληθυσμού, επιβάλλοντας να υπάρξουν προβληματισμοί και πολιτικές νωρίτερα παρά αργότερα για να αντιμετωπιστεί το μελλοντικά αρνητικό ισοζύγιο μεταξύ οικονομικά ενεργού και μη πληθυσμού.

Τέτοια προβλήματα δεν είναι καινούργια, με προσφορότερο το παράδειγμα της Ευρώπης μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου το οποίο διατάραξε αισθητά την αναλογία μεταξύ ανδρών και γυναικών κυρίως στην Ευρώπη αλλά και στην αντίπερα όχθη του Ατλαντικού. Το φαινόμενο αυτό οδήγησε σε έκρηξη γεννήσεων, γνωστή στην βιβλιογραφία ως baby boom, αποτελώντας την γενεσιουργό αιτία πολλών νέων και καινοτομικών Συστημάτων Κοινωνικής Ασφάλισης (Σ.Κ.Α) σε χώρες όπως Γερμανία, Μεγάλη Βρετανία, Σκανδιναβικές Χώρες και Η.Π.Α που υιοθετήθηκαν έπειτα και από άλλες άλλοτε με μεγαλύτερη και άλλοτε με μικρότερη επιτυχία.

Η διάρθρωση της παρούσας εργασίας έγινε με τέτοιο τρόπο ούτως ώστε να «φωτιστεί» κυρίως η ελληνική περίπτωση παραθέτοντας παράλληλα και παραδείγματα άλλων χωρών για να γίνεται ευκολότερα αντιληπτή η κατάσταση μέσα από την σύγκριση. Επίσης παρατίθενται στατιστικές αναλύσεις και γραφήματα για την πλήρη κατανόηση ορισμένων τομέων εφαρμόζοντας τις υποθέσεις και τις αρχές της Δημογραφικής Ανάλυσης.

Αναλυτικότερα, στο 1^ο κεφάλαιο γίνεται μία παρουσίαση των δημογραφικών υποθέσεων καθώς και των δημογραφικών δεικτών που διέπουν γενικότερα την δημογραφική ανάλυση και ειδικά τα δεδομένα που μελετήθηκαν στα πλαίσια της εργασίας. Επίσης παρατίθενται οι σημαντικότερες δημογραφικές μεταβολές των σημαντικότερων ευρωπαϊκών χωρών όπως της Γερμανίας, της Γαλλίας καθώς και των Σκανδιναβικών χωρών για ευκολότερη σύγκριση με τα ελληνικά δεδομένα.

Στο 2^ο κεφάλαιο μελετώνται λεπτομερέστερα οι δημογραφικές μεταβολές της Ελλάδας κυρίως κατά την τελευταία 20ετία και εξετάζονται οι προοπτικές που παρουσιάζονται στον ελληνικό πληθυσμό ύστερα από τις δημογραφικές μεταβολές που έχουν επιτελεστεί. Παρουσιάζονται οι προβολές του πληθυσμού για το διάστημα 2010-2050 υπό τρία εναλλακτικά σενάρια (αισιόδοξο, μετριοπαθές και απαισιόδοξο) και εξάγονται χρήσιμα συμπεράσματα που ακολουθούν την στατιστική ανάλυση.

Στην συνέχεια, στο 3^ο κεφάλαιο παρουσιάζεται το θεωρητικό υπόβαθρο των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης όπως αυτό συναντάται στην διεθνή βιβλιογραφία.

Στο 4^ο κεφάλαιο το επίκεντρο είναι το Ελληνικό Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλισης μέσα από μια σύντομη ιστορική αναδρομή, την σύγχρονη πραγματικότητα αλλά και την παράθεση ερωτημάτων και προβληματισμών που το συνοδεύουν.

Μερικά από τα ερωτήματα απαντώνται στο 5^ο κεφάλαιο όπου γίνεται μια συσχέτιση των δημογραφικών μεταβολών των τελευταίων δεκαετιών με τις προοπτικές που διανοίγονται για αναδιάρθρωση του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης (Σ.Κ.Α).

Στο κεφάλαιο 6 παρατίθεται ο πρόσφατος ασφαλιστικός νόμος του 2010 και εξετάζεται το μέλλον του Ελληνικού Σ.Κ.Α υπό το πρίσμα της διεθνούς οικονομικής κρίσης και ειδικότερα της οικονομικής επιτήρησης της Ελλάδας από την Ε.Ε και του Δ.Ν.Τ.

Τέλος , συνοψίζονται τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την μελέτη των και την συνολική εκπόνηση της εργασίας και γίνεται αναφορά στην βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΤΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΕΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

1.1 Δημογραφικές υποθέσεις – Βασικοί δημογραφικοί δείκτες

Πριν αναφερθούμε στις περιπτώσεις των κυριότερων ευρωπαϊκών χωρών και τις δημογραφικές τους μεταβολές κατά την τελευταίες δεκαετίες, θα πρέπει να κάνουμε κάποιες υποθέσεις πάνω στις οποίες θα στηριχτεί η ανάλυση των βασικών δημογραφικών δεικτών.

Αρχικά ο εξεταζόμενος πληθυσμός εξετάζεται από μια **στατική** σκοπιά κατά την οποία αποκαλύπτονται τα στοιχεία ταυτότητας, του μεγέθους και των επιμέρους χαρακτηριστικών του ανάλογα με την εκάστοτε μελέτη. Τέτοια χαρακτηριστικά μπορεί να είναι δημογραφικά (φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση), γεωγραφικά (πυκνότητα εποίκισμού, χωροταξική διασπορά, αστικοποίηση), οικονομικά (εργατικό δυναμικό, απασχόληση, ανεργία, επάγγελμα) και κοινωνικά (εθνικότητα, θρήσκευμα, γλώσσα και εκπαίδευση).

Για να έχουμε όμως αντιπροσωπευτικά και αξιόπιστα αποτελέσματα, θα πρέπει απαραίτητως να λάβουμε υπ' όψη την συνεχή φυσική και κοινωνική μεταβολή του εξεταζόμενου πληθυσμού. Για να συνυπολογίσουμε το φαινόμενο αυτό θα πρέπει να κάνουμε μια **δυναμική** προσέγγιση του πληθυσμού. Η δυναμική προσέγγιση, γνωστή στην βιβλιογραφία ως **δυναμική του πληθυσμού**¹ ερμηνεύεται κυρίως με την διάσπαση της συνολικής μεταβολής σε επιμέρους συνιστώσες. Ως εκ τούτου η συνολική μεταβολή του πληθυσμού είναι συνδυασμός της επίδρασης των συνιστωσών της φυσικής κίνησης (γεννήσεις και θάνατοι) και της μεταναστευτικής κίνησης του πληθυσμού (μεταναστευτικές εισροές και εκροές).

Η σωστή εφαρμογή των διαφορετικών αυτών προσεγγίσεων, απαιτεί κάποιες δημογραφικές υποθέσεις που να διευκολύνουν την δημογραφική ανάλυση. Έτσι :

i) Ο πληθυσμός αναφοράς θεωρείται **κλειστός**, δεν υφίσταται δηλαδή την επίδραση μεταναστευτικών κινήσεων και η εξέλιξή του εξαρτάται μόνο από τις γεννήσεις και τους θανάτους εντός αυτού.

¹ Βλ. Παπαδάκης Ε. Μιχαήλ , Τσίμπος Χ. Κλέων, «Δημογραφική Ανάλυση», Εκδόσεις Α. Σταμούλης, Αθήνα 1998.

ii) Τα δημογραφικά γεγονότα θεωρούνται ότι **ισοκατανέμονται** στη διάρκεια των χρόνων αναφοράς. Υποθέτουμε δηλαδή ότι στη διάρκεια του ημερολογιακού έτους το 50 % των γεννήσεων και των θανάτων λαμβάνουν χώρα ανά εξάμηνο. Σε περίπτωση που συμβούν έκτακτα γεγονότα (πόλεμοι, πανδημίες κ.α) η υπόθεση αυτή καταργείται.

iii) Υποθέτουμε ότι τα δημογραφικά φαινόμενα ακολουθούν την **κανονική κατανομή** στη διάρκεια του χρόνου που εξελίσσονται, δηλαδή λαμβάνουν την μέγιστη τιμή περίπου στο μέσον της περιόδου. Η υπόθεση αυτή διευκολύνει την ανάλυση των δημογραφικών φαινομένων.

Δημογραφικοί δείκτες.

i) *Αδρός δείκτης γεννήσεων (crude birth rate ή CBR):* Είναι ο λόγος των γεννήσεων (B) ενός ημερολογιακού έτους προς το συνολικό πληθυσμό (P) στο μέσον του έτους αυτού επί 1000.

$$CBR = (B / P) * 1000$$

ii) *Αδρός δείκτης θανάτων (crude death rate ή CDR):* Είναι ο λόγος των θανάτων (D) ενός ημερολογιακού έτους προς το συνολικό πληθυσμό (P) στο μέσον του έτους αυτού επί 1000.

$$CDR = (D / P) * 1000$$

iii) *Γενικός δείκτης γονιμότητας (general fertility rate ή GFR):* Είναι ο λόγος των γεννήσεων (B) ενός ημερολογιακού έτους προς τον αναπαραγωγικό πληθυσμό (R), δηλαδή τις γυναίκες ηλικίας 15-49 ετών, στο μέσον του έτους αυτού επί 1000.

$$GFR = (B / R) * 1000$$

iv) *Δείκτης γήρανσης (elderly rate ή ER):* Είναι ο λόγος των ατόμων ηλικίας άνω των 65 ετών προς τον αριθμό των ατόμων έως 15 ετών στο μέσον του έτους επί 100.

$$ER = (P_{65+} / {}_{15}P_0) * 100$$

v) *Δείκτης αναλογίας φύλων (gender ratio ή GR):* Είναι ο λόγος του πληθυσμού των ανδρών προς το πληθυσμό των γυναικών στο μέσον του ημερολογιακού έτους επί 100.

$$GR = (P_{ανδρών} / P_{γυναικών}) * 100$$

vi) *Δείκτης εξάρτησης (dependency rate ή DR):* Είναι ο λόγος του μη ενεργού πληθυσμού, δηλαδή των ατόμων έως 14 ετών και των ατόμων άνω των 65, προς το πληθυσμό του ενεργού πληθυσμού, δηλαδή των ατόμων από 15 έως και 64 ετών, στο μέσον του ημερολογιακού έτους επί 100.

$$DR = (({}_{15}P_0 + P_{65+}) / {}_{50}P_{15}) * 100$$
 , όπου ${}_nP_x$ ο πληθυσμός στο

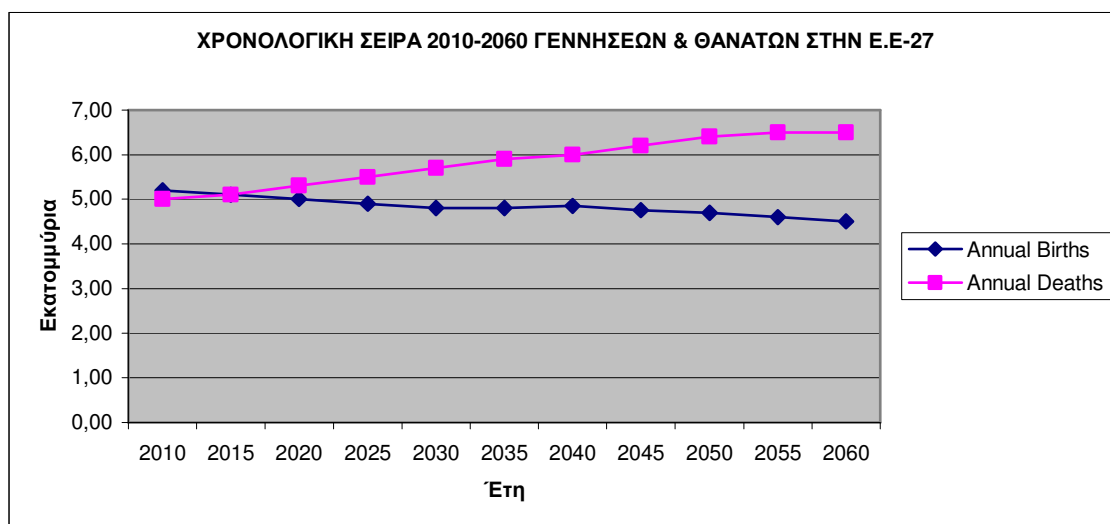
διάστημα (x, x+n).

1.2 Η περίπτωση των ευρωπαϊκών χωρών

Οι δημογραφικές μεταβολές είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο που όμως παρουσιάζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις (πολλές φορές ακραίες) στα κράτη μέλη της Ε.Ε-27. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι σε ορισμένα ευρωπαϊκά κράτη παρατηρείται ο χαμηλότερος δείκτης γονιμότητας παγκοσμίως και ταυτόχρονα το μεγαλύτερο προσδόκιμο ζωής σε παγκόσμιο επίπεδο.

Σε γενικές γραμμές ο ευρωπαϊκός πληθυσμός γερνά και αυτό προκύπτει από τη συνεχή αύξηση του πληθυσμού ηλικίας 65 ετών και άνω (P_{65+}) και την σταθερή μείωση των νέων ατόμων ηλικίας έως 15 ετών ($_{15}P_0$). Προβλέπεται² ότι από το 2015 και μετά ο ετήσιος ρυθμός θανάτων σε ευρωπαϊκό επίπεδο (Ε.Ε-27) θα ξεπεράσει τον ετήσιο αριθμό γεννήσεων και ως εκ τούτου ο μοναδικός παράγοντας αύξησης του πληθυσμού θα είναι η μετανάστευση.

Διάγραμμα 1



Πηγή : Eurostat, υπό το σενάριο σύγκλισης EUROPOP2008.

² Βάσει του σεναρίου σύγκλισης EUROPOP2008.

1.2.1 Γερμανία

Η Γερμανία με ένα πληθυσμό της τάξεως των 82.501.000³ τον Ιανουάριο του 2005 είναι η πιο πολυπληθής από τα κράτη της Ε.Ε-27 και ταυτόχρονα εμπεριέχει το μεγαλύτερο πληθυσμό ατόμων που γεννήθηκαν εκτός Γερμανίας (10.1 εκατομμύρια).

Επίσης, η Γερμανία παρουσιάζει την μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση των ατόμων ηλικίας 65 ετών και άνω (P_{65+}) 19.1 % το 2005, με την οποία καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μερίδιο στην συνολική αύξηση πληθυσμού τέτοιας ηλικίας σε όλα τα κράτη μέλη της Ε.Ε -27 (36.5%).

Κατά την τελευταία δεκαετία ο πληθυσμός ηλικίας έως 15 ετών έχει μειωθεί κατά 8.8 % , ενώ μέχρι το 2060 ο δείκτης εξάρτησης των ατόμων -15 ετών από τον ενεργό πληθυσμό (15-65 ετών) θα ανέρχεται σε 22.86% από 20.37 το 2010⁴. Είναι λοιπόν σαφές ότι η Γερμανία είναι μια γηράσκουσα χώρα που δεν αναπληρώνει τον πληθυσμό της με επαρκές ρυθμό.

Παράλληλα, η Γερμανία παρουσιάζει ιδιαίτερο δημογραφικό ενδιαφέρον λόγω της ιδιαίτερης γεωγραφικής διάρθρωσης του πληθυσμού που συνέβη μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου το 1989. Έτσι ενώ οι περισσότερες περιοχές της πρώην Ανατολικής Γερμανίας έχασαν σημαντικό μερίδιο του πληθυσμού τους (με εξαίρεση την πόλη του Βερολίνου και τις γύρω από αυτήν περιοχές), οι νότιες και οι βορειοδυτικές περιοχές της χώρας απέκτησαν θετικό πληθυσμιακό ισοζύγιο λόγω της εσωτερικής μετανάστευσης.

1.2.2 Γαλλία

Η Γαλλία έχει παρουσιάσει σημαντική αύξηση του πληθυσμού κατά τα τελευταία χρόνια της τάξης του 3.6 % στο διάστημα 2001-2006 κυρίως στις νότιες και τις δυτικές περιοχές της χώρας. Η κυριότερη αίτια του φαινομένου αυτού είναι ο υψηλός αδρός δείκτης γεννήσεων (12.6 γεννήσεις ανά 1000 κατοίκους το 2005⁵) που την κατατάσσει 2^η στην Ε.Ε-27 μετά την Ιρλανδία.

Σε αντίθεση με την Γερμανία, οι μεταβολές στους πληθυσμούς ηλικιών 65+ και -15 δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερες διακυμάνσεις ενώ άξιο αναφοράς είναι το μεγάλο ποσοστό των ατόμων 65+ επί του γενικού πληθυσμού (20.8% το 2006).

³ Πηγή : Eurostat.

⁴ Ο δείκτης προκύπτει αν διαιρέσουμε τον πληθυσμό των ατόμων -15 ετών με τον ενεργό πληθυσμό (15-65 ετών). Οι προβολές έχουν γίνει βάσει του σεναρίου EUROPOP2008.

⁵ Πηγή : Eurostat.

1.2.3 Σκανδιναβικές Χώρες

Οι Σκανδιναβικές Χώρες υπό την στενή έννοια (Δανία, Νορβηγία, Σουηδία) παρουσιάζουν γενικά υψηλούς δείκτες γεννήσεων και σχετικά χαμηλούς δείκτες θανάτων με την Νορβηγία να προηγείται (12.4 γεννήσεις/1000 κατοίκους και 8.8 θανάτους/1000 κατοίκους), την Σουηδία να ακολουθεί (10.4 και 9.9 αντίστοιχα) και την Δανία να έπεται (11.8 και 10.3 αντίστοιχα). Η Ε.Ε-27 έχει αντίστοιχους δείκτες κατά μέσο όρο το 2005 (10.5 γεννήσεις/1000 κατοίκους και 9.9 θανάτους/1000).

1.2.4 Υπόλοιπη Ευρώπη

Από τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες ξεχωρίζει ιδιαίτερα η καθαρή μετανάστευση της Ισπανίας (15/1000 κατοίκους με μ.ο της Ε.Ε-27 3.3/1000 κατοίκους). Επίσης παρατηρούνται τάσεις αύξησης του πληθυσμού στην Β.Ιταλία η οποία όμως κυρίως οφείλεται στις σημαντικές οικονομικές ανισότητες μεταξύ Βορρά και Νότου και την εσωτερική μετανάστευση. Παράλληλα, λόγω της οικονομικής άνθησης στην αρχή της χιλιετίας , η Ιρλανδία παρουσιάζει σημαντική δημογραφική μεταβολή λόγω της μετανάστευσης⁶.

Αντίθετα , οι χώρες της νοτιοανατολικής Ευρώπης όπως η Βουλγαρία παρουσιάζουν συρρίκνωση του πληθυσμού τους κυρίως λόγω του υψηλού δείκτη θανάτων, κυρίως στις αγροτικές περιοχές, (14.6/1000 κατοίκους με την Ε.Ε-27 9.9/1000 το 2005) αλλά και λόγω της μετανάστευσης των κατοίκων σε πιο ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες .

⁶ Πηγή : Eurostat 2005.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

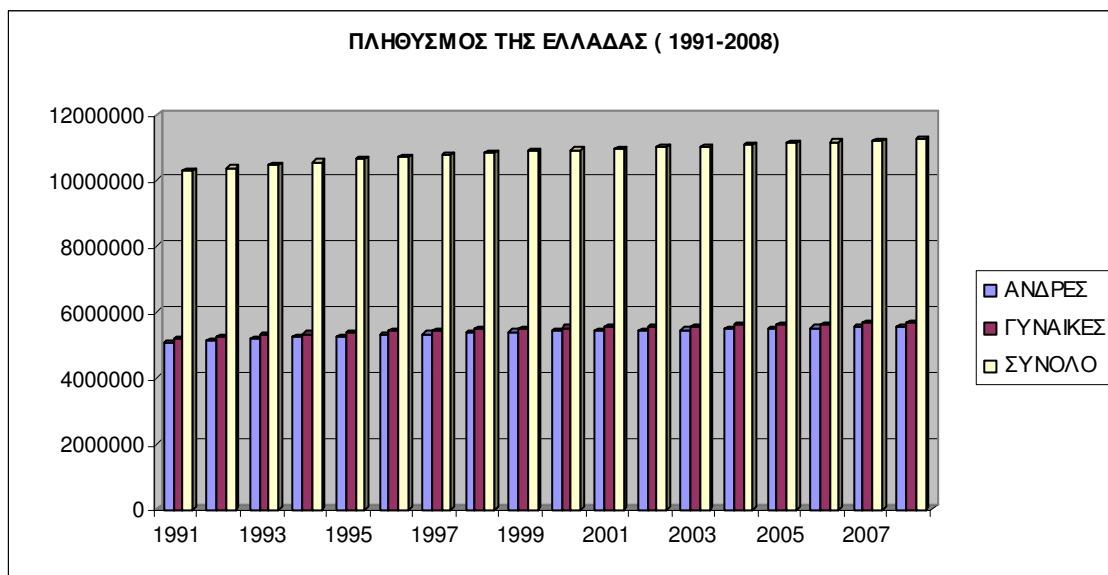
ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

2.1 Δημογραφική σύσταση της Ελλάδας –Σημαντικές μεταβολές

Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, ο πληθυσμός της Ελλάδας στο μέσον του έτους 2005 ήταν 11.076.000⁷ κατοίκους. Ο αδρός δείκτης γεννήσεων (CBR) ανήλθε σε 9.4/1000 κατοίκους με ευρωπαϊκό μ.ο (Ε.Ε-27) 10.5/1000 κατοίκους, ενώ ο αδρός δείκτης θανάτων (CDR) καταγράφηκε σε 9.2/1000 με μ.ο 9.9/1000 στην Ε.Ε-27. Λαμβάνοντας υπ' όψη μόνο την φυσική μεταβολή του πληθυσμού (παραβλέποντας δηλαδή το φαινόμενο της μετανάστευσης) η οποία ανήλθε σε 0.2 ‰, θα λέγαμε ότι ο πληθυσμός της Ελλάδας δεν παρουσίασε αξιόλογη μεταβολή. Υπολογίζοντας και το φαινόμενο της μετανάστευσης, η συνολική μεταβολή του πληθυσμού ανέρχεται σε 3.3 ‰ που είναι χαμηλότερο από το ευρωπαϊκό μ.ο (3.9 ‰).

Εξετάζοντας διαχρονικά την εξέλιξη του πληθυσμού, μπορούμε να καταλήξουμε σε μερικά χρήσιμα συμπεράσματα.

Διάγραμμα 2



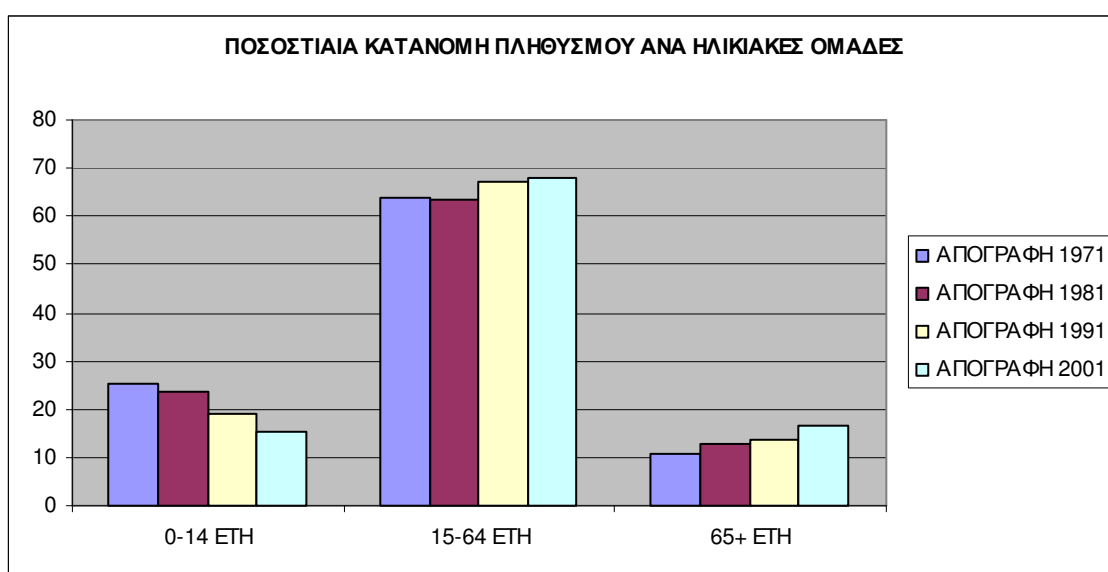
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, επεξεργασία του συγγραφέα.

⁷ Βλ. : Rainer Munez, «Aging and Demographic Trends in European Societies: Main Trends and Alternative Policy Options», Social Protection-World Bank, March 2007.

Από της αρχές της δεκαετίας του '90 ο πληθυσμός της Ελλάδας σημείωσε αξιοσημείωτη αύξηση που οφείλεται κυρίως στην αθρόα εισροή μεταναστών (κυρίως από την γειτονική Αλβανία). Η τάση αυτή φαίνεται να εξομαλύνεται από το 2000 και ύστερα όπου παρατηρούμε ο πληθυσμός να αυξάνεται μεν, αλλά με πολύ χαμηλότερο ρυθμό.

Επίσης, ο γυναικείος πληθυσμός όπως αναμένεται, είναι σταθερά μεγαλύτερος από τον ανδρικό λόγω του υψηλότερου προσδόκιμου ζωής⁸ (το 2009 το προσδόκιμο ζωής για την Ελλάδα ήταν 77.11 χρόνια για του άνδρες και 82.37 χρόνια για τις γυναίκες).

Διάγραμμα 3



Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, επεξεργασία του συγγραφέα.

Παρατηρώντας τα δεδομένα των τελευταίων 4 απογραφών είναι αξιοσημείωτο το πρόβλημα της υπογεννητικότητας (0-14 έτη) το οποίο μάλιστα εντείνεται από την δεκαετία του 1980 και ύστερα.

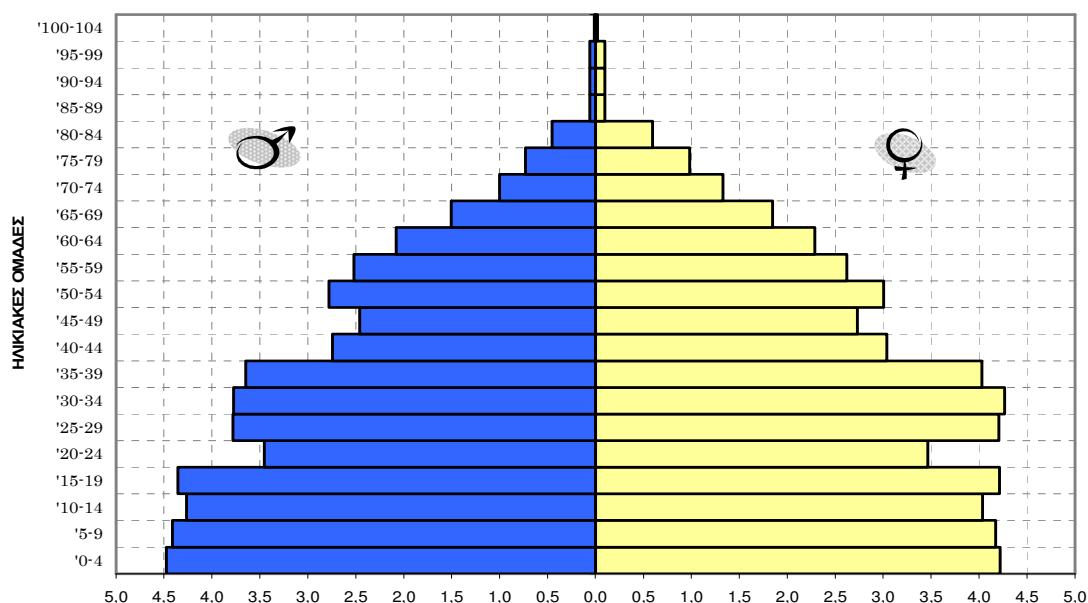
Αν και η «οικονομικά παραγωγική» ηλικιακή ομάδα 15-64 αυξάνεται στο διάστημα 1980-2000, δεν επαρκεί για να καλύψει την ταυτόχρονη μείωση των παιδιών και την αύξηση των ηλικιωμένων, με αποτέλεσμα ο δείκτης εξάρτησης⁹ να αυξάνεται διαχρονικά όπως θα εξετάσουμε και στην συνέχεια.

Συγκρίνοντας τις πυραμίδες ηλικιών του πληθυσμού των ετών 1965 και 2005 οι διαφορές που έχουν προκύψει τα τελευταία 40 χρόνια είναι ακόμα σαφέστερες.

⁸ Ως προσδόκιμο ζωής ορίζουμε την ηλικία που αναμένεται να ζήσει μια γενεά (κοορτή) κατά την γέννησή της (π.χ η γενιά των ανδρών που γεννήθηκαν το 2009).

⁹ Ως δείκτης εξάρτησης ορίζεται ο λόγος των ατόμων «μη παραγωγικής» ηλικίας (0-14 και 65+) προς τα άτομα «παραγωγικής ηλικίας» (15-65).

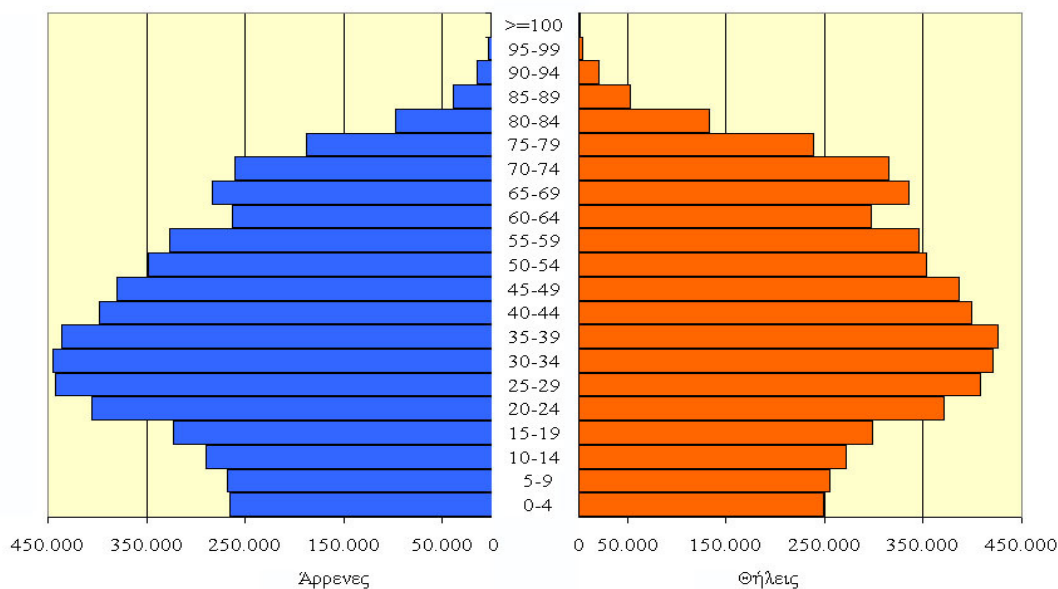
ΠΥΡΑΜΙΔΑ ΗΛΙΚΙΩΝ 1965 (Διάγραμμα 4)



Πηγή : ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Το 1965 η ηλικιακή πυραμίδα είχε μια «ισχυρή» βάση (ηλικίες 0-19) που εξασφάλιζε ένα ικανοποιητικό ρυθμό αναπλήρωσης ¹⁰. Ξεχωρίζουν οι κατηγορίες ηλικιών 20-24 και 45-49 στις οποίες συνέβησαν σημαντικά ιστορικά γεγονότα κατά την γέννησή τους (Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και Μικρασιατική Καταστροφή αντίστοιχα).

ΠΥΡΑΜΙΔΑ ΗΛΙΚΙΩΝ 2005 (Διάγραμμα 5)



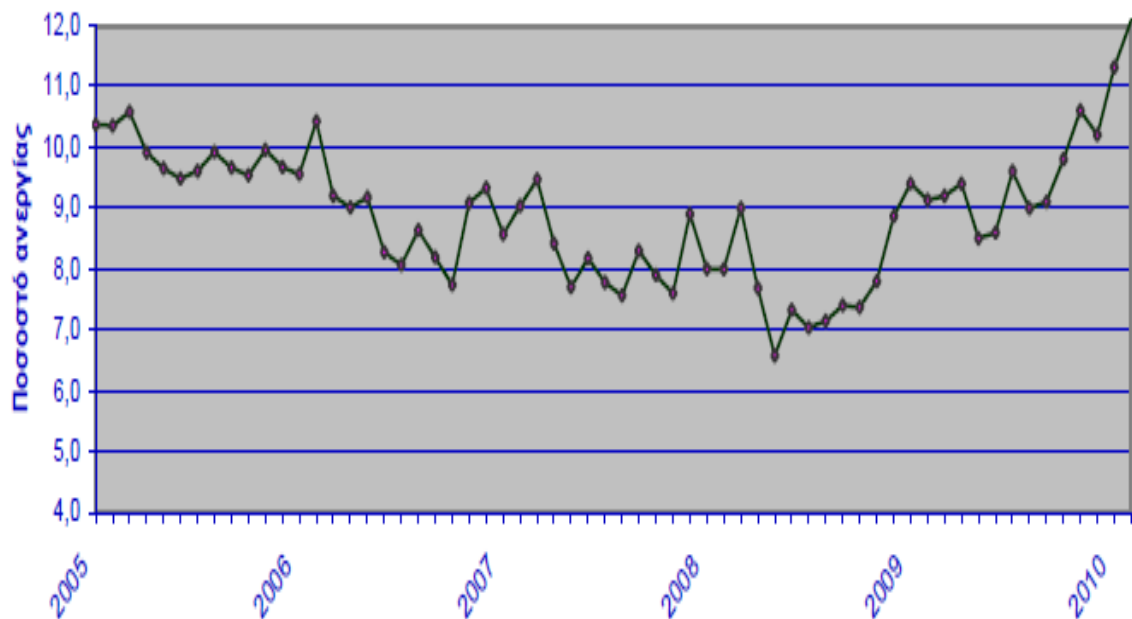
Πηγή : ΕΛ.ΣΤΑΤ.

¹⁰ Ως ρυθμός αναπλήρωσης ορίζεται ο αριθμός των παιδιών (κατά μ.ο) που πρέπει να έχει μια οικογένεια ούτως ώστε ο πληθυσμός να παραμείνει σταθερός.

Αντίθετα, 40 χρόνια μετά παρατηρούμε ότι η Ελλάδα είναι μια χώρα με αισθητά «σημάδια» της υπογεννητικότητας. Οι «νεανικές» ηλικιακές ομάδες 0-24 ετών υπολείπονται σημαντικά συγκριτικά με τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες. Το φαινόμενο αυτό αποτελεί την γενεσιουργό αιτία του δημογραφικού προβλήματος στην Ελλάδα.

Το ποσοστό ανεργίας ανήλθε το Φεβρουάριο του 2010 σε 12,1%, έναντι 9,1% το Φεβρουάριο του 2009 και 11,3% τον Ιανουάριο του 2010¹¹. Το σύνολο των απασχολούμενων¹² το Φεβρουάριο του 2010 ανήλθε σε 4.404.051. Οι άνεργοι¹³ ανήλθαν σε 605.277 άτομα, ενώ ο οικονομικά μη ενεργός πληθυσμός¹⁴ ανήλθε σε 4.282.874 άτομα. Στη συνέχεια παρατίθεται η εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας κατά μήνα στην Ελλάδα το διάστημα Ιανουάριος 2005- Φεβρουάριος 2010.

ΑΝΕΡΓΙΑ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (1/2005-2/ 2010) (Διάγραμμα 6)



Πηγή : ΕΛ. ΣΤΑΤ

¹¹ Ελληνική Στατιστική Αρχή, Δελτίο Τύπου, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, 13 / 5/2010.

¹² Σύμφωνα με τους ορισμούς της ΕΛ.ΣΤΑΤ : Απασχολούμενοι : τα άτομα ηλικίας 15 ετών και άνω τα οποία την εβδομάδα αναφοράς είτε εργάστηκαν έστω και μια ώρα με σκοπό την αμοιβή ή το κέρδος, είτε εργάστηκαν στην οικογενειακή επιχείρηση, είτε δεν εργάστηκαν αλλά είχαν μία εργασία ή επιχείρηση από την οποία απουσίαζαν προσωρινά.

¹³ Άνεργοι : τα άτομα ηλικίας 15/74 ετών που δεν χαρακτηρίστηκαν ως απασχολούμενοι (βάσει του προηγούμενου ορισμού), ήταν άμεσα διαθέσιμοι για εργασία και είτε αναζητούσαν ενεργά εργασία τις τελευταίες τέσσερις εβδομάδες, είτε έχουν βρει μια εργασία που θα αναλάβουν στους επόμενους τρεις μήνες.

¹⁴ Οικονομικά μη ενεργοί : τα άτομα που δεν χαρακτηρίζονται άνεργοι ή απασχολούμενοι.

2.2 Μετανάστευση

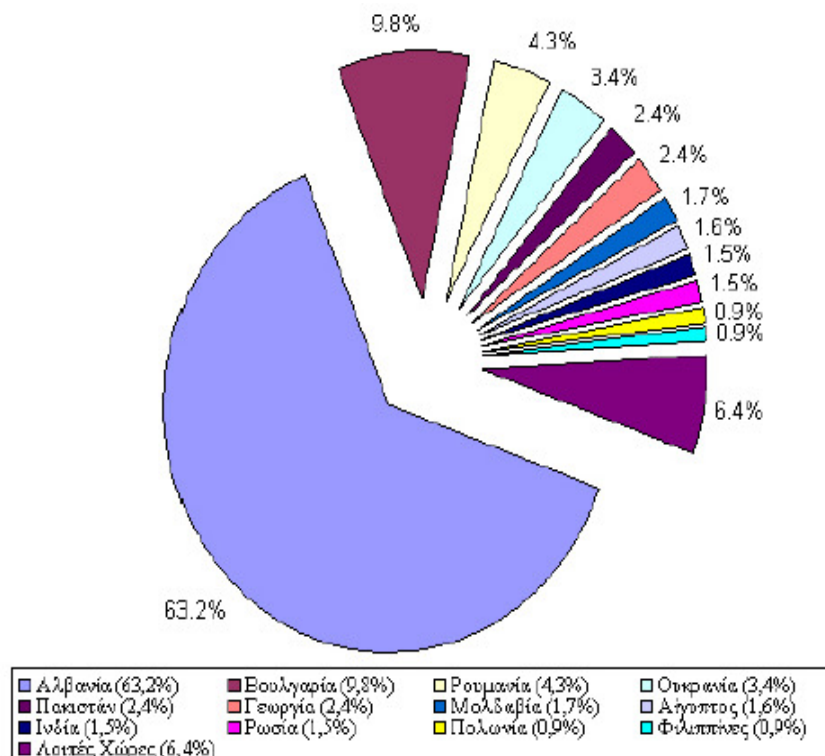
Η μετανάστευση προς την Ελλάδα αρχίζει μετά την δεκαετία του 1970 (Νικολινάκος, 1974) όπως και στις υπόλοιπες χώρες της Νότιας Ευρώπης (King, 1997). Την ίδια περίοδο η αποδημία των Ελλήνων μειώνεται αισθητά και παύει να αποτελεί και στατιστικά σημαντικό ζήτημα αφού στα τέλη της δεκαετίας του 1970 το Ελληνικό Κράτος σταματά την καταγραφή της αποδημίας των ελλήνων προς το εξωτερικό (Μουσούρου, 1991).

Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980, παρότι η μετανάστευση προς την Ελλάδα είναι συνεχής (κυρίως γυναίκες από Φιλιππίνες, άνδρες και γυναίκες από Πολωνία , άνδρες από την Αίγυπτο, το Πακιστάν κ.α) δεν αποτελεί ζήτημα στην δημόσια συζήτηση ενώ δεν υιοθετείται καμία πολιτική για την είσοδο ή την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα.

Μετά το 1989 και την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης, η μετανάστευση προς την Ελλάδα αποκτά μαζικό πλέον χαρακτήρα και αυξάνεται αισθητά ο αριθμός μεταναστών προερχόμενων κυρίως από τα Βαλκάνια και χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης.

Ο πληθυσμός των μεταναστών υπολογίζεται στις 762.191 βάσει της απογραφής του 2001 αποτελώντας το 7% περίπου του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Ο αριθμός των ανδρών μεταναστών ανερχόταν σε 425.552 και των γυναικών σε 346.639. Οι χώρες προέλευσης των μεταναστών ποικίλουν με τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης όπως Αλβανία, Βουλγαρία, Γεωργία, Ρουμανία να κρατούν τα πρωτεία. Αξιοσημείωτο είναι ότι περισσότερο από τους μισούς μετανάστες, το 63.2% προέρχονται από την Αλβανία με την Βουλγαρία να ακολουθεί με σημαντική διαφορά (9.8 %). Ακολουθεί η ποσοστιαία κατανομή των μεταναστών κατά χώρα προέλευσης όπως προκύπτει από την Βάση Δεδομένων του Υπουργείου Εσωτερικών για τις άδειες παραμονής στο διάστημα 2003-2004. Αξίζει να επισημάνουμε ότι ο αριθμός των παράνομων μεταναστών στην χώρα παραμένει σημαντικός με αποτέλεσμα ο πληθυσμός των μεταναστών να υποεκτιμάται σε σχέση με την πραγματικότητα.

Εθνικότητες των κατόχων άδειας παραμονής (2003-2004) (Διάγραμμα 7)



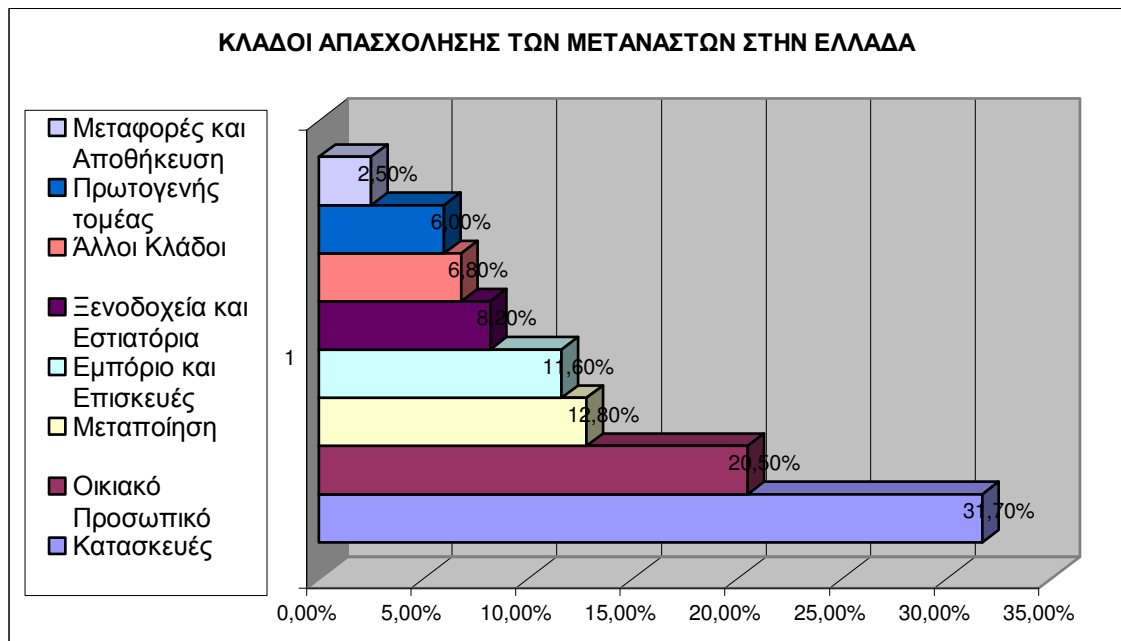
Πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών, Βάση δεδομένων Άδειας Παραμονής 2003-2004.

Η πλειονότητα των μεταναστών στην Ελλάδα βρίσκεται στην παραγωγική ηλικία από 25-64 ετών. Οι περισσότεροι μετανάστες ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 25-34 (22%) και ακολουθούν αυτοί της ηλικιακής ομάδας 35-44 (18,7%). Το 12,8 % είναι άτομα ηλικίας 45-54 ενώ μόλις το 2,50 % είναι άνω των 65 ετών. Το 22,7 % των μεταναστών έχουν παιδιά , ενώ το 52 % είναι έγγαμοι¹⁵.

Ο κλάδος που απασχολούνται περισσότερο οι μετανάστες είναι οι κατασκευές, με ποσοστό 31,7%. Το 20,5% απασχολείται ως οικιακό προσωπικό και αποτελείται κυρίως από γυναίκες. Ακολουθούν οι κλάδοι της μεταποίησης (12,8%) , του εμπορίου (11,6%) και του πρωτογενούς τομέα (6%) με τον κλάδο των μεταφορών να συγκεντρώνει το χαμηλότερο ποσοστό (2,5%). Οι μετανάστες απασχολούνται κυρίως ως ανειδίκευτοι εργάτες(37,7%) και ειδικευμένοι τεχνίτες 35,4%) ενώ μόλις το 15,7% απασχολούνται στο τριτογενές τομέα των υπηρεσιών. Τα δεδομένα παρουσιάζονται διαγραμματικά παρακάτω.

¹⁵ Ηλέκτρα Πετράκου, Αντώνης Κόντης κ.α., «Αναλυτική Μελέτη για τις Επιπτώσεις του Μεταναστευτικού Φαινομένου στην Κοινωνικά Ασφάλιση», ΙΜΕ- Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής, Μάρτιος 2007, σελ. 11.

Διάγραμμα 8



Πηγή : ΕΛ. ΣΤΑΤ, Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2004/05.

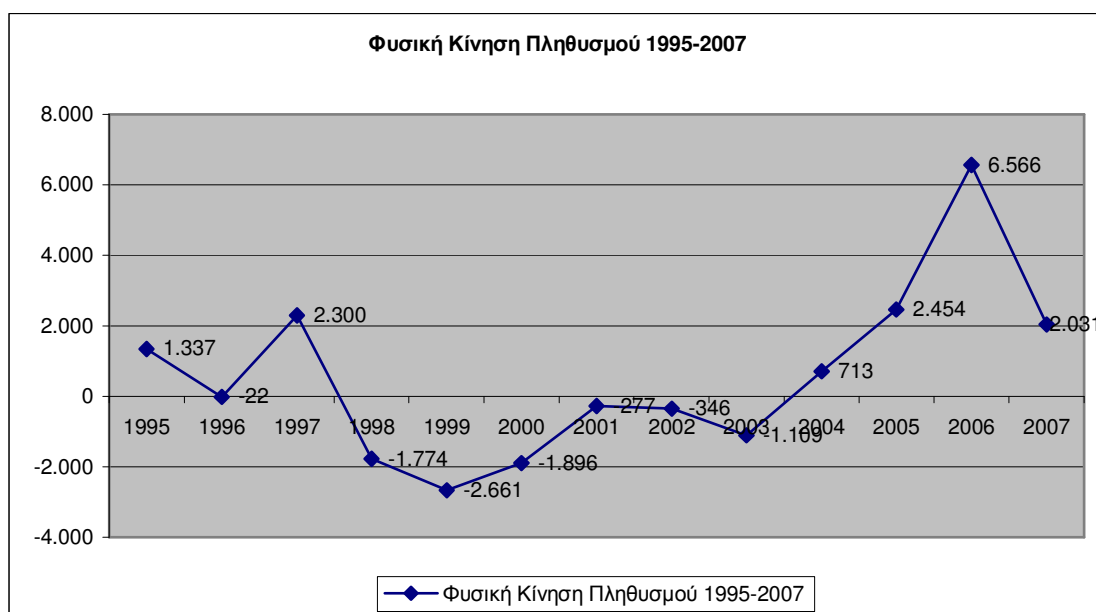
2.3 Γεννητικότητα

Η γεννητικότητα στην Ελλάδα παρουσιάζει μικρή αύξηση κατά τα τελευταία χρόνια. Γενικά, ο αδρός δείκτης γεννήσεων¹⁶ παρουσίασε μικρή αύξηση από 9,7 γεννήσεις/1000 άτομα το 1995 σε 10 γεννήσεις/1000 άτομα το 2007.

Αντίθετα, ο γενικός δείκτης γονιμότητας¹⁷ εμφανίζει μείωση σε σχέση με τα προηγούμενα έτη. Από 2,09 γεννήσεις ανά μητέρα το 1981, ποσοστό που αγγίζει τον ρυθμό αναπλήρωσης¹⁸ των γενεών (2,1), μειώθηκε σε 1,26 γεννήσεις ανά μητέρα το 2001 για να ανέλθει σε 1,40 και 1,41 γεννήσεις το 2006 και 2007 αντίστοιχα απέχοντας ωστόσο από τον ρυθμό αναπλήρωσης.

Κατά το διάστημα 1995-2007 η φυσική κίνηση του πληθυσμού¹⁹ ήταν αρνητική για τα περισσότερα έτη. Εξαίρεση αποτελούν τα έτη 2005,2006 και 2007 όπου είχαμε υπεροχή των γεννήσεων έναντι των θανάτων κατά 2.454 , 6.566 και 2.031 γεννήσεις αντίστοιχα²⁰.

Διάγραμμα 9



¹⁶ Ως αδρός δείκτης γεννήσεων ορίζεται ο λόγος του συνόλου των γεννήσεων προς το συνολικό πληθυσμό επί 1000.

¹⁷ Ως γενικό δείκτη γονιμότητας ορίζεται ο λόγος του συνόλου των γεννήσεων προς το γυναικείο πληθυσμό σε αναπαραγωγική ηλικία (15-49 ετών) επί 1000.

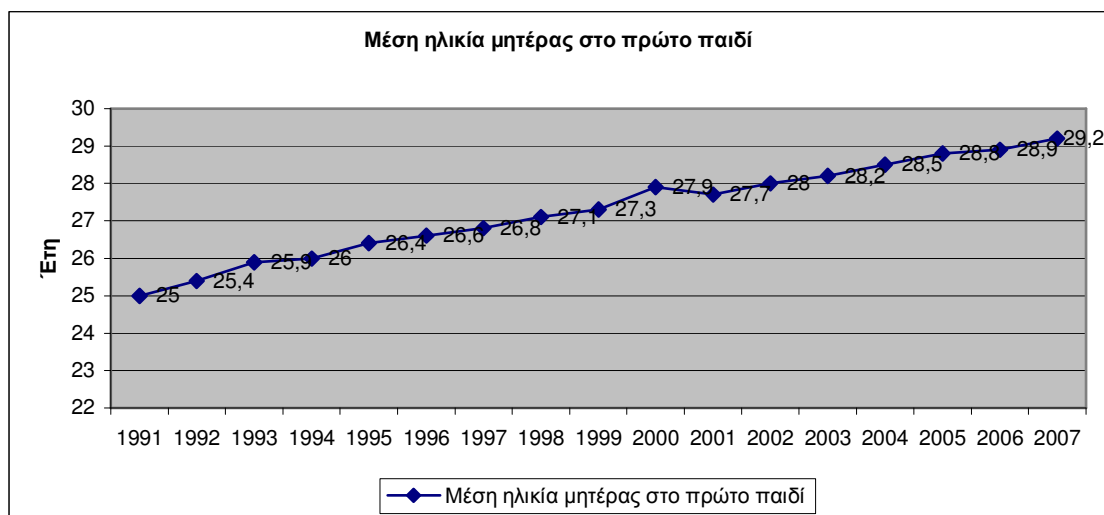
¹⁸ Ως ρυθμός αναπλήρωσης ορίζεται ο αριθμός των παιδιών (κατά μ.ο) που πρέπει να έχει μια οικογένεια ούτως ώστε ο πληθυσμός να παραμείνει σταθερός.

¹⁹ Ως φυσική κίνηση του πληθυσμού ορίζεται το «πληθυσμιακό ισοζύγιο» προσθέτοντας τις γεννήσεις και αφαιρώντας τους θανάτους. Η μετανάστευση δεν λαμβάνεται υπ' όψη.

²⁰ Ελληνική Στατιστική Αρχή, Δελτίο Τύπου, Στατιστικές Φυσικής Κίνησης Πληθυσμού, 12 / 2/2009.

Επίσης , αξιοπρόσεκτη είναι η συνεχής αύξηση του μέσου όρου της ηλικίας της μητέρας στη γέννηση του πρώτου παιδιού όπως φαίνεται παρακάτω περιορίζοντας έτσι τον «ορίζοντα τεκνοποίησης» και εντείνοντας το πρόβλημα της υπογεννητικότητας.

Διάγραμμα 10



Πηγή : ΕΛ.ΣΤΑΤ

2.4 Γήρανση και ποσοστά θνησιμότητας

Ο ακαθάριστος δείκτης θνησιμότητας²¹ παρουσιάζει μια μικρή αλλά σταθερά ανοδική πορεία από το 1980 και ύστερα με 8,9 θανάτους επί πληθυσμού 1000 ατόμων το 1981, 9,3 το 1991 για να φτάσουμε στους 9,8 θανάτους επί 1000 άτομα το 2007. Η άνοδος αυτή οφείλεται κυρίως στην αύξηση των θανάτων των ηλικιωμένων ατόμων (75 ετών και άνω) εξαιτίας της γήρανσης του πληθυσμού.

Το προσδόκιμο ζωής το 2009 αυξήθηκε σε 77,11 έτη για τους άνδρες και 82,37 έτη για τις γυναίκες από 75,00 και 80,2 έτη αντίστοιχα το 1995 και 77,00 και 82,00 έτη αντίστοιχα το 2007.

Όσον αφορά τις αιτίες θανάτου στο διάστημα 1991-2007 την πρώτη θέση κατέχουν τα καρδιακά νοσήματα και ακολουθούν τα νεοπλάσματα, τα εγκεφαλικά , οι ασθένειες του αναπνευστικού συστήματος και τα ατυχήματα²².

²¹ Ως ακαθάριστος δείκτης θνησιμότητας ορίζεται ο αριθμός των θανάτων επί 1000 ατόμων του πληθυσμού.

²² Πηγή : ΕΛ.ΣΤΑΤ 2007.

2.5 Προβολές του πληθυσμού βάση τριών υποθέσεων (αισιόδοξη, μετριοπαθής, απαισιόδοξη) για το διάστημα 2010-2050 – Στατιστική ανάλυση

Για να γίνουν περισσότερο κατανοητές οι επιπτώσεις των δημογραφικών μεταβολών της Ελλάδας στο Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλισης στην παρούσα ενότητα εξετάζονται εναλλακτικές δημογραφικές προβολές και γίνεται μία στατιστική ανάλυση των αποτελεσμάτων που προκύπτουν σχετικά με την επίδραση που ενδεχομένως να έχουν στο ΣΚΑ.

Θα πρέπει εδώ να αναφερθεί ότι λόγω της μακροχρόνιας πρόβλεψης (έως το 2050) είναι αδύνατον να ληφθούν υπ' όψη όλα τα πιθανά σενάρια με αποτέλεσμα να έχει τελικά επικρατήσει διεθνώς η εξέταση τριών επιμέρους σεναρίων²³ :

Ενός «**μετριοπαθούς σεναρίου**» με σχετικά χαμηλές εκτιμήσεις όπου προβλέπεται περαιτέρω μείωση της γονιμότητας στις αναπαραγωγικές ηλικίες, μικρή αύξηση του προσδόκιμου ζωής και χαμηλότερη ροή μεταναστών.

Ενός «**ενδιάμεσου σεναρίου**» όπου υποθέτουμε συγκρατημένη αύξηση της γονιμότητας (στις υψηλές κυρίως αναπαραγωγικές ηλικίες των 29 ετών και άνω), αύξηση του προσδόκιμου ζωής και διατήρηση της ροής μεταναστών στα σημερινά επίπεδα.

Ενός «**αισιόδοξου σεναρίου**» όπου λαμβάνονται υπ' όψη οι υψηλές εκδοχές των παραπάνω μεταβλητών. Εδώ υποθέτουμε ότι η γονιμότητα αυξάνεται σημαντικά (κυρίως στις ηλικίες 29 ετών και άνω), η αύξηση στο προσδόκιμο ζωής επίσης είναι σημαντική και η μεταναστευτική ροή αυξάνεται σταθερά στο χρόνο.

Οι δημογραφικές προβολές καταρτίστηκαν με βάση την απογραφή του 2001 και τον εκτιμώμενο πληθυσμό την 1^η Ιανουαρίου του 2004. Ο εν λόγω πληθυσμός κρίνεται ως αρκετά αξιόπιστος αφού δεν απέχει πολύ από την τελευταία απογραφή πληθυσμού (2001) και της μη ύπαρξης σημαντικών μεταναστευτικών ρευμάτων στο διάστημα που μεσολάβησε.

²³ Έκθεση Στρατηγικής για τις Συντάξεις, Παράρτημα, 2005, σελ. 7.

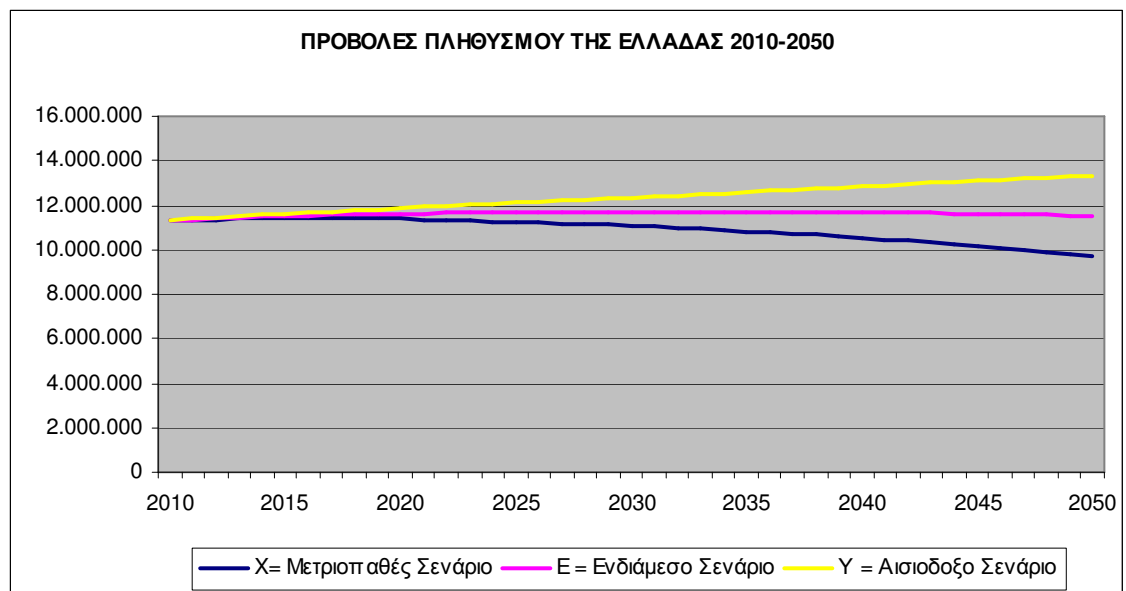
ΠΡΟΒΟΛΕΣ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΕΛΛΑΔΑΣ 2010-2050			
3 ΠΙΘΑΝΑ ΣΕΝΑΡΙΑ (X = ΜΕΤΡΙΟΠΑΘΕΣ, E = ΕΝΔΙΑΜΕΣΟ, Y = ΑΙΣΙΟΔΟΞΟ)			
	X	E	Y
2010	11.295.607	11.315.964	11.336.373
2011	11.326.836	11.359.626	11.392.489
2012	11.352.628	11.400.482	11.448.426
2013	11.372.972	11.438.384	11.503.926
2014	11.387.910	11.473.222	11.558.739
2015	11.387.476	11.504.909	11.612.638
2016	11.401.860	11.533.492	11.665.509
2017	11.401.193	11.558.954	11.717.259
2018	11.395.699	11.581.389	11.767.829
2019	11.385.738	11.601.055	11.817.396
2020	11.371.635	11.618.076	11.866.067
2021	11.353.670	11.632.971	11.914.013
2022	11.332.252	11.645.697	11.961.339
2023	11.307.712	11.656.699	12.008.432
2024	11.280.382	11.666.222	12.055.449
2025	11.250.470	11.674.495	12.102.645
2026	11.218.152	11.681.659	12.150.120
2027	11.183.506	11.687.601	12.197.548
2028	11.146.663	11.692.438	12.245.070
2029	11.107.667	11.696.233	12.292.770
2030	11.066.536	11.698.998	12.340.653
2031	11.023.218	11.700.765	12.388.818
2032	10.977.756	11.701.459	12.437.055
2033	10.930.177	11.701.250	12.485.737
2034	10.880.502	11.700.143	12.534.875
2035	10.828.770	11.698.204	12.584.501
2036	10.774.950	11.695.419	12.634.650
2037	10.718.930	11.691.717	12.685.319
2038	10.660.652	11.687.048	12.736.517
2039	10.599.992	11.681.354	12.788.272

2040	10.536.791	11.674.458	12.840.400
2041	10.470.887	11.666.186	12.892.808
2042	10.402.169	11.656.290	12.945.033
2043	10.330.508	11.644.853	12.997.576
2044	10.255.737	11.631.510	13.049.847
2045	10.177.701	11.616.017	13.101.546
2046	10.096.306	11.598.057	13.152.017
2047	10.011.435	11.577.365	13.200.861
2048	9.923.175	11.553.944	13.247.956
2049	9.831.641	11.527.978	13.293.651
2050	9.736.933	11.499.614	13.338.228

ΠΗΓΗ : ΕΛ. ΣΤΑΤ.

Για να οπτικοποιήσουμε την πιθανή εξέλιξη του πληθυσμού της Ελλάδας βάσει των τριών εξεταζόμενων σεναρίων παρατίθεται και η γραφική παράσταση των δεδομένων.

Διάγραμμα 10



ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Πέραν του συνολικού πληθυσμού της χώρας, ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι προβολές άλλων δεδομένων με σημαντική επίδραση στην σύσταση του εργατικού δυναμικού και κατ'επέκταση στο ΣΚΑ όπως ο δείκτης γονιμότητας²⁴, η προσδοκώμενη ζωή κατά τη γέννηση και η καθαρή μετανάστευση²⁵.

	ΔΕΙΚΤΗΣ ΓΟΝΙΜΟΤΗΤΑΣ			Προσδοκώμενη ζωή κατά τη γέννηση						Καθαρή Μετανάστευση		
				ΑΡΡΕΝΕΣ			ΘΗΛΕΙΣ					
ΕΤΟΣ	X	E	Y	X	E	Y	X	E	Y	X	E	Y
2010	1,40	1,44	1,48	77,49	77,75	78,02	82,29	82,49	82,70	37.776	44.625	51.467
2011	1,40	1,45	1,50	77,56	77,91	78,27	82,35	82,62	82,89	36.828	44.712	52.584
2012	1,40	1,46	1,51	77,64	78,07	78,51	82,41	82,74	83,08	35.885	44.717	53.534
2013	1,40	1,46	1,53	77,71	78,22	78,75	82,46	82,86	83,28	34.945	44.647	54.358
2014	1,39	1,47	1,55	77,79	78,38	78,99	82,52	82,99	83,47	33.999	44.547	55.086
2015	1,39	1,48	1,57	77,86	78,54	79,24	82,58	83,11	83,66	33.056	44.400	55.732
2016	1,39	1,49	1,59	77,93	78,69	79,47	82,64	83,23	83,84	32.112	44.213	56.322
2017	1,39	1,50	1,61	78,01	78,85	79,71	82,70	83,35	84,03	31.165	44.009	56.854
2018	1,39	1,51	1,62	78,08	79,00	79,95	82,76	83,47	84,22	30.221	43.783	57.351
2019	1,39	1,51	1,64	78,16	79,16	80,19	82,81	83,60	84,41	29.275	43.537	57.801
2020	1,39	1,52	1,66	78,23	79,31	80,42	82,87	83,72	84,60	28.332	43.283	58.231
2021	1,39	1,53	1,67	78,30	79,46	80,66	82,93	83,84	84,78	27.390	43.012	58.631
2022	1,39	1,54	1,69	78,37	79,61	80,89	82,98	83,95	84,96	26.445	42.726	59.009
2023	1,39	1,54	1,70	78,44	79,76	81,12	83,04	84,07	85,15	25.500	42.425	59.350
2024	1,39	1,55	1,72	78,52	79,91	81,35	83,10	84,19	85,33	24.555	42.120	59.686
2025	1,39	1,56	1,73	78,59	80,06	81,58	83,15	84,31	85,51	23.610	41.811	60.000
2026	1,39	1,56	1,74	78,66	80,21	81,81	83,21	84,42	85,69	22.666	41.341	60.000
2027	1,38	1,57	1,76	78,73	80,35	82,03	83,26	84,54	85,87	21.717	40.864	60.000
2028	1,38	1,58	1,77	78,80	80,50	82,25	83,31	84,65	86,05	20.775	40.387	60.000
2029	1,38	1,58	1,78	78,86	80,64	82,48	83,37	84,77	86,23	19.833	39.921	60.000
2030	1,38	1,59	1,79	78,93	80,79	82,70	83,42	84,88	86,41	18.889	39.446	60.000
2031	1,38	1,59	1,80	79,00	80,93	82,92	83,48	85,00	86,58	17.950	38.973	60.000

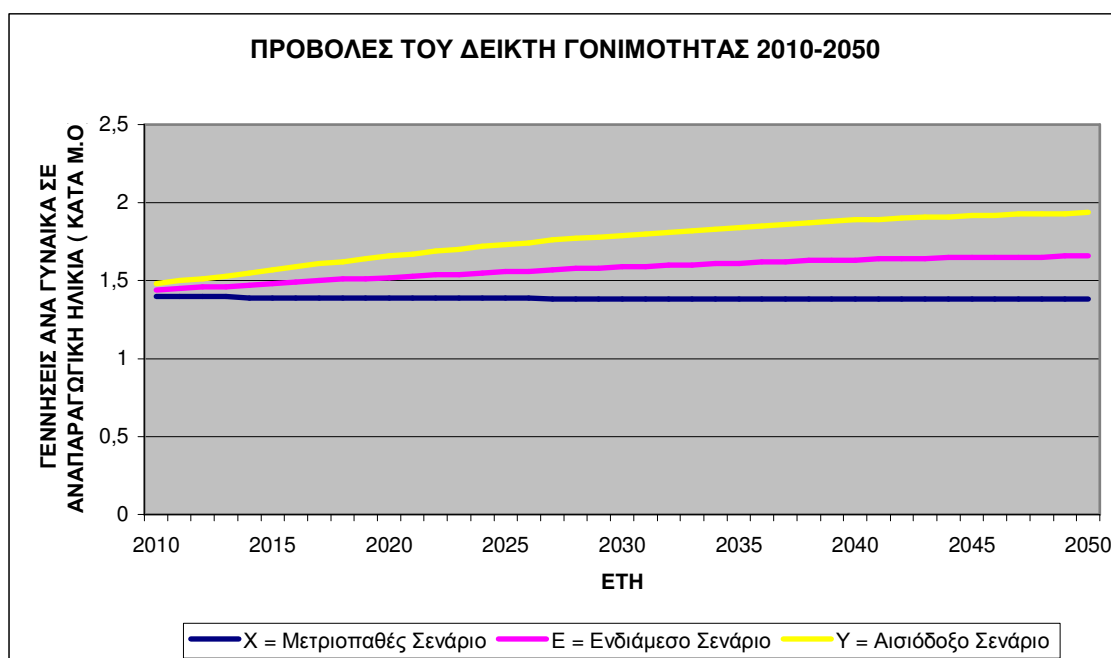
²⁴ Εννοείται ο γενικός δείκτης γονιμότητας = ο λόγος του συνόλου των γεννήσεων προς το γυναικείο πληθυσμό σε αναπαραγωγική ηλικία (15-49 ετών) επί 1000(ή αλλιώς ο αριθμός των γεννήσεων που αντιστοιχούν κατά μέσο όρο σε μια γυναίκα αναπαραγωγικής ηλικίας) .

²⁵ Ως καθαρή μετανάστευση ορίζεται ο αριθμός των εισερχόμενων μεταναστών μείον εκείνους που έχουν αποδημήσει (μεταναστεύσει σε άλλη χώρα) .

2032	1,38	1,60	1,81	79,07	81,07	83,13	83,53	85,11	86,76	16.997	38.505	60.000
2033	1,38	1,60	1,82	79,13	81,21	83,35	83,58	85,22	86,93	16.054	38.025	60.000
2034	1,38	1,61	1,83	79,20	81,35	83,56	83,63	85,33	87,10	15.111	37.559	60.000
2035	1,38	1,61	1,84	79,27	81,48	83,78	83,69	85,44	87,28	14.167	37.084	60.000
2036	1,38	1,62	1,85	79,33	81,62	83,98	83,74	85,54	87,44	13.223	36.612	60.000
2037	1,38	1,62	1,86	79,39	81,75	84,19	83,79	85,65	87,61	12.278	36.136	60.000
2038	1,38	1,63	1,87	79,46	81,88	84,39	83,84	85,76	87,77	11.335	35.669	60.000
2039	1,38	1,63	1,88	79,52	82,01	84,59	83,88	85,86	87,94	10.390	35.192	60.000
2040	1,38	1,63	1,89	79,58	82,14	84,80	83,93	85,97	88,10	9.441	34.718	60.000
2041	1,38	1,64	1,89	79,64	82,27	84,98	83,98	86,06	88,25	8.501	34.251	60.000
2042	1,38	1,64	1,90	79,70	82,39	85,17	84,03	86,16	88,41	7.551	33.781	60.000
2043	1,38	1,64	1,91	79,76	82,51	85,36	84,07	86,26	88,56	6.606	33.307	60.000
2044	1,38	1,65	1,91	79,82	82,64	85,55	84,12	86,36	88,72	5.665	32.827	60.000
2045	1,38	1,65	1,92	79,88	82,76	85,74	84,17	86,46	88,87	4.722	32.366	60.000
2046	1,38	1,65	1,92	79,93	82,87	85,91	84,21	86,55	89,01	3.776	31.889	60.000
2047	1,38	1,65	1,93	79,98	82,98	86,08	84,25	86,63	89,15	2.832	31.418	60.000
2048	1,38	1,65	1,93	80,03	83,09	86,25	84,29	86,72	89,28	1.890	30.944	60.000
2049	1,38	1,66	1,93	80,09	83,20	86,41	84,33	86,81	89,42	943	30.474	60.000
2050	1,38	1,66	1,94	80,14	83,31	86,58	84,37	86,90	89,56	0	30.005	60.000

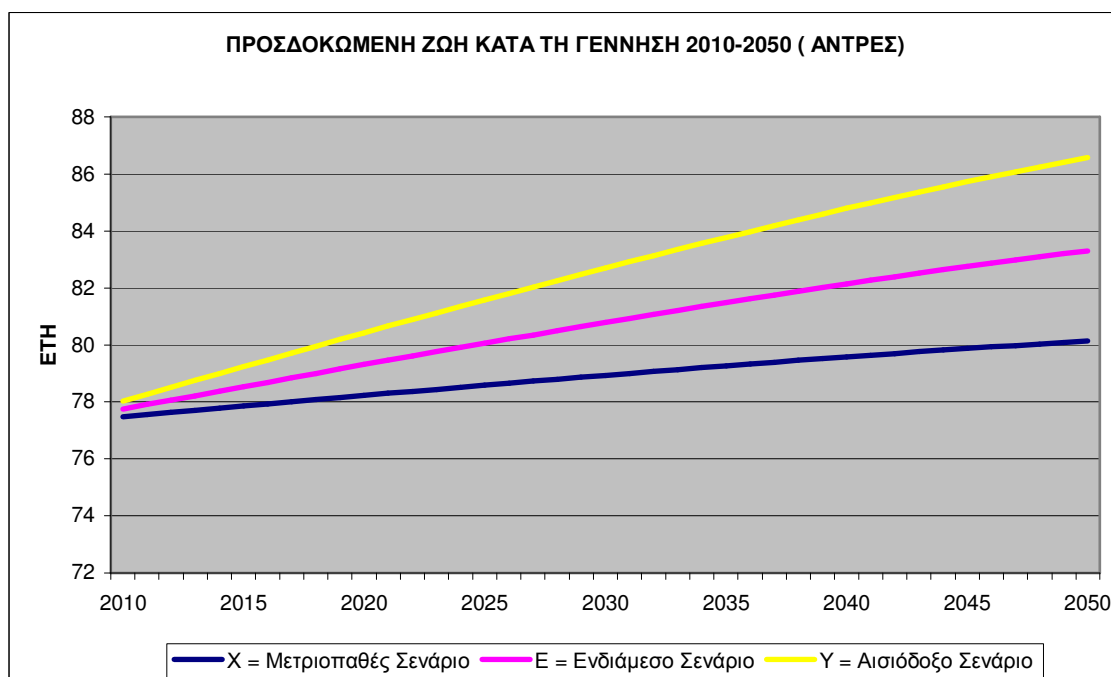
ΠΗΓΗ : ΕΛ. ΣΤΑΤ.

Διάγραμμα 11

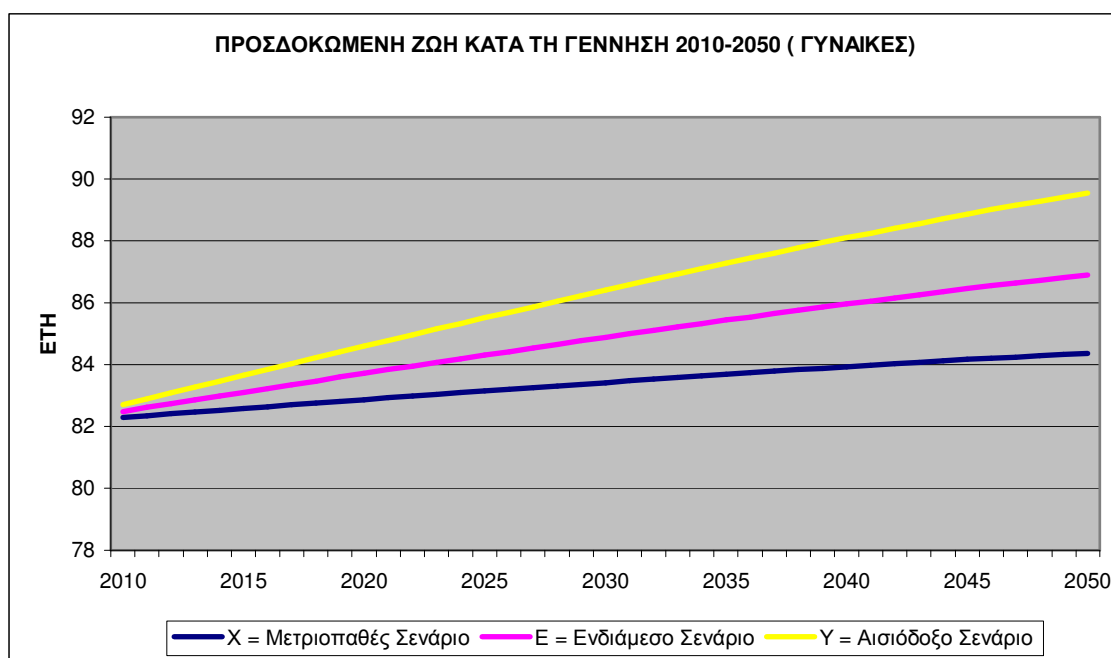


Εδώ παρατηρούμε ότι και υπό το πιο αισιόδοξο σενάριο ο δείκτης γονιμότητας δεν ξεπερνά τις 2 γεννήσεις ανά γυναίκα σε αναπαραγωγική ηλικία (κατά μ.ο) με τον ρυθμό αναπλήρωσης το 2010 να είναι 2.1 γεννήσεις ανά γυναίκα σε αναπαραγωγική ηλικία. Επομένως η υπογεννητικότητα δεν αναμένεται να εξαλειφθεί πλήρως σε καμία περίπτωση.

Διάγραμμα 12

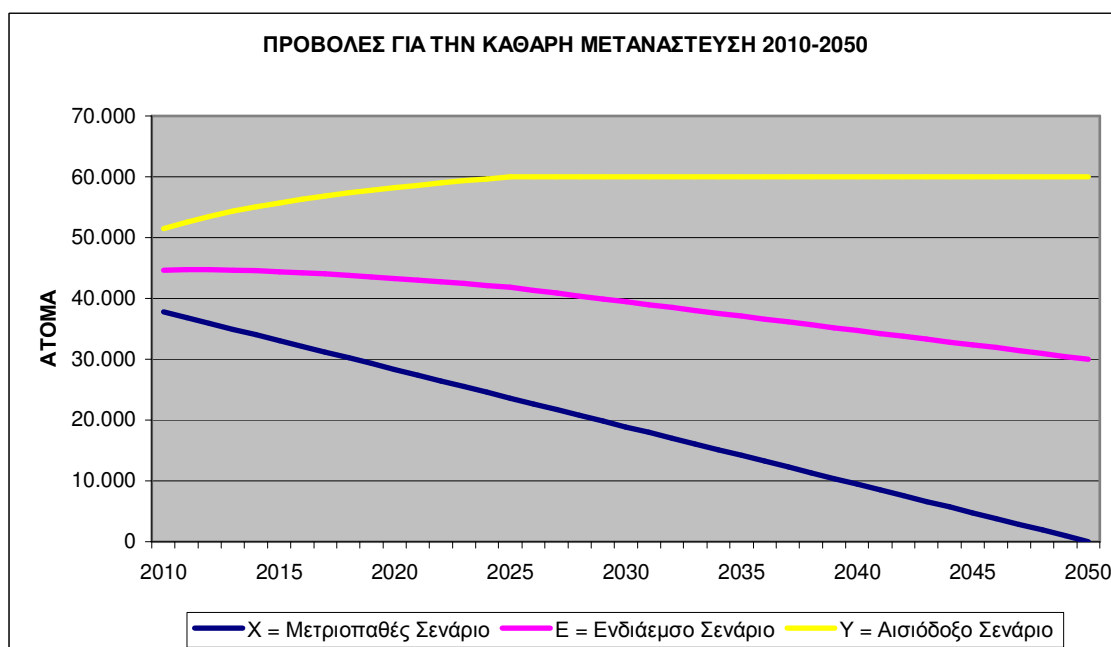


Διάγραμμα 13



Η διαφορά 4.5 χρόνων περίπου ανάμεσα στην προσδοκώμενη ζωή κατά την γέννηση μεταξύ ανδρών και γυναικών φαίνεται να παραμένει αμετάβλητη χωρίς να παρουσιάζονται σημάδια σύγκλισης ή απόκλισης.

Διάγραμμα 14



Αξίζει να μελετηθούν και οι ειδικές προβολές για την ηλικιακή διάρθρωση του πληθυσμού της Ελλάδας στο μέλλον καθώς έχουν σημαντική επίδραση στο Σ.Κ.Α αλλά και στο Εθνικό Σύστημα Υγείας. Εδώ παρατίθενται μόνο τα αποτελέσματα του ενδιάμεσου σεναρίου.

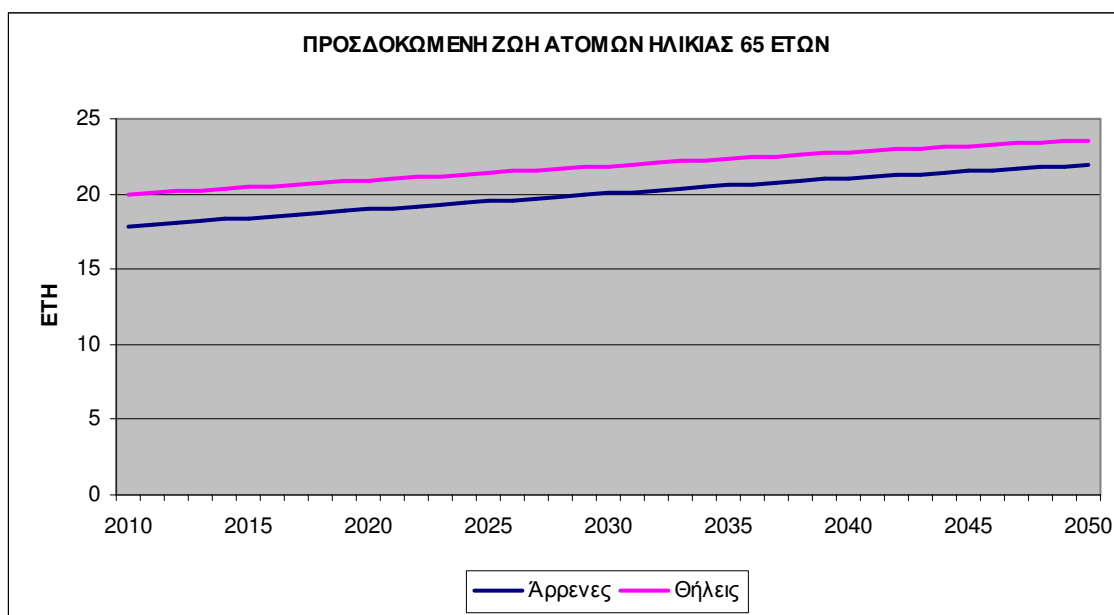
ΕΙΔΙΚΕΣ ΠΡΟΒΟΛΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΕΛΛΑΔΑΣ 2010-2050
ΕΝΔΙΑΜΕΣΟ ΣΕΝΑΡΙΟ

	Προσδοκώμενη ζωή Ηλικίας 65 ετών		Μέση Ηλικία Πληθυσμού	Πληθυσμός Ηλικίας 0-14 (%)	Πληθυσμός Ηλικίας 15- 64 (%)	Πληθυσμός Ηλικίας 65+ (%)	Πληθυσμός Ηλικίας 75+ (%)
	Άρρενες	Θήλειες					
ΕΤΗ							
2010	17.86	19.96	42.23	14.3	66.9	18.8	9.1
2011	17.97	20.05	42.47	14.3	66.7	19.0	9.3
2012	18.08	20.15	42.66	14.3	66.4	19.3	9.6
2013	18.19	20.25	42.85	14.3	66.1	19.6	9.7
2014	18.30	20.34	43.02	14.3	65.9	19.7	9.9
2015	18.41	20.44	43.19	14.4	65.8	19.8	10.0
2016	18.52	20.54	43.41	14.4	65.5	20.1	10.3
2017	18.63	20.63	43.59	14.4	65.3	20.3	10.2
2018	18.74	20.73	43.77	14.4	65.2	20.5	10.2
2019	18.85	20.83	43.94	14.3	65.1	20.6	10.1
2020	18.96	20.92	44.12	14.2	64.9	20.9	10.2
2021	19.06	21.02	44.33	14.1	64.7	21.1	10.3
2022	19.17	21.11	44.52	14.0	64.6	21.4	10.5
2023	19.28	21.21	44.70	13.9	64.4	21.7	10.7
2024	19.39	21.31	44.88	13.7	64.3	22.0	10.8
2025	19.50	21.40	45.05	13.6	64.1	22.3	10.9
2026	19.60	21.50	45.27	13.4	63.9	22.7	11.1
2027	19.71	21.59	45.45	13.3	63.7	23.0	11.3
2028	19.81	21.68	45.64	13.1	63.6	23.3	11.4
2029	19.92	21.78	45.84	13.0	63.4	23.6	11.6
2030	20.03	21.87	45.99	12.9	63.2	24.0	11.8

2031	20.13	21.97	46.19	12.8	62.9	24.3	12.0
2032	20.24	22.06	46.37	12.7	62.5	24.8	12.3
2033	20.34	22.15	46.55	12.6	62.1	25.3	12.5
2034	20.44	22.24	46.71	12.6	61.6	25.8	12.7
2035	20.55	22.33	46.86	12.6	61.2	26.2	13.0
2036	20.65	22.42	47.04	12.5	60.8	26.7	13.3
2037	20.75	22.51	47.19	12.5	60.3	27.1	13.6
2038	20.85	22.60	47.34	12.6	59.9	27.6	13.8
2039	20.95	22.69	47.47	12.6	59.4	28.0	14.1
2040	21.05	22.78	47.60	12.6	58.9	28.5	14.3
2041	21.14	22.86	47.73	12.6	58.5	28.9	14.6
2042	21.23	22.94	47.85	12.7	58.0	29.3	15.0
2043	21.33	23.02	47.97	12.7	57.5	29.8	15.4
2044	21.42	23.11	48.07	12.8	57.0	30.2	15.7
2045	21.51	23.19	48.17	12.8	56.6	30.6	16.1
2046	21.60	23.27	48.28	12.9	56.1	31.0	16.5
2047	21.68	23.34	48.37	12.9	55.7	31.4	16.8
2048	21.77	23.42	48.46	12.9	55.4	31.7	17.1
2049	21.85	23.49	48.53	13.0	55.1	31.9	17.4
2050	21.94	23.57	48.61	13.0	54.9	32.1	17.8

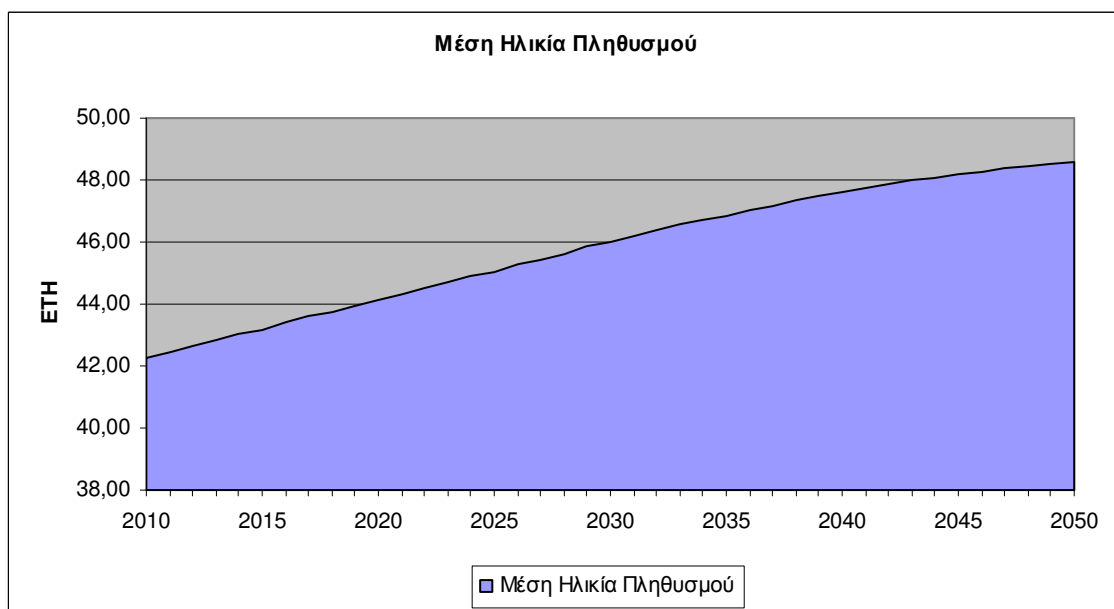
ΠΗΓΗ : ΕΛ.ΣΤΑΤ

Διάγραμμα 15



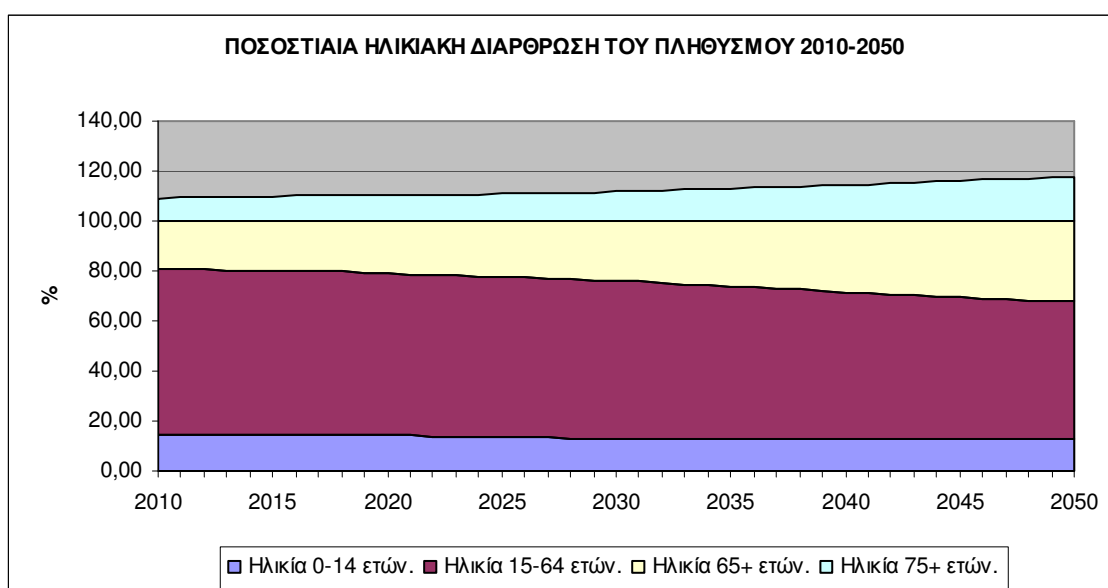
Όπως αναμενόταν η προσδοκώμενη ζωή των ατόμων 65 ετών αυξάνεται σε βάθος χρόνου απαιτώντας λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση επιπλέον «βαρών» στο Σύστημα Υγείας. Εντύπωση προκαλεί η σύγκλιση μεταξύ ανδρών και γυναικών στα αναμενόμενα έτη ζωής (από 2.1 έτη διαφορά το 2010 σε μόλις 1.6 έτη το 2050).

Διάγραμμα 16



Η μέση ηλικία του πληθυσμού αυξάνεται δυναμικά έως το 2043 για να ομαλοποιηθεί στη συνέχεια με «ηπιότερη» αύξηση από το 2045 μέχρι το 2050.

Διάγραμμα 17



Στην χρονολογική σειρά της ηλικιακής διάρθρωσης του πληθυσμού είναι φανερή η επιδείνωση του δημογραφικού προβλήματος. Η υπογεννητικότητα συνεχίζει να εντείνεται τα επόμενα χρόνια και φαίνεται να σταθεροποιείται σε χαμηλά επίπεδα από το 2030 και ύστερα. Η οικονομικά ενεργή ηλικιακή ομάδα 15-64 ετών συρρικνώνεται αισθητά δημιουργώντας ανησυχίες για την επαρκή χρηματοδότηση του Σ.Κ.Α. Επιπλέον, ο πληθυσμός των συνταξιούχων αναμένεται να αυξηθεί δημιουργώντας πολλαπλές πιέσεις στην αναλογία εργαζόμενων/ συνταξιούχων αφού ταυτόχρονα μειώνεται ο αριθμητής και αυξάνεται ο παρανομαστής υπονομεύοντας έτσι την βιωσιμότητα του ΣΚΑ αλλά και του Εθνικού Συστήματος Υγείας. Προς επαλήθευση των παραπάνω συμπερασμάτων αξίζει να εξετάσουμε τους δείκτες γήρανσης²⁶, εξάρτησης²⁷ και εξάρτησης ηλικιωμένων²⁸.

	2010	2020	2030	2040	2050
Δείκτης Γήρανσης	131.82	150.91	191.62	233.44	259.43
Δείκτης Εξάρτησης	48.32	51.13	55.11	65.97	77.26
Δείκτης Εξ. Ηλικιωμένων	27.47	30.75	36.21	46.19	55.76

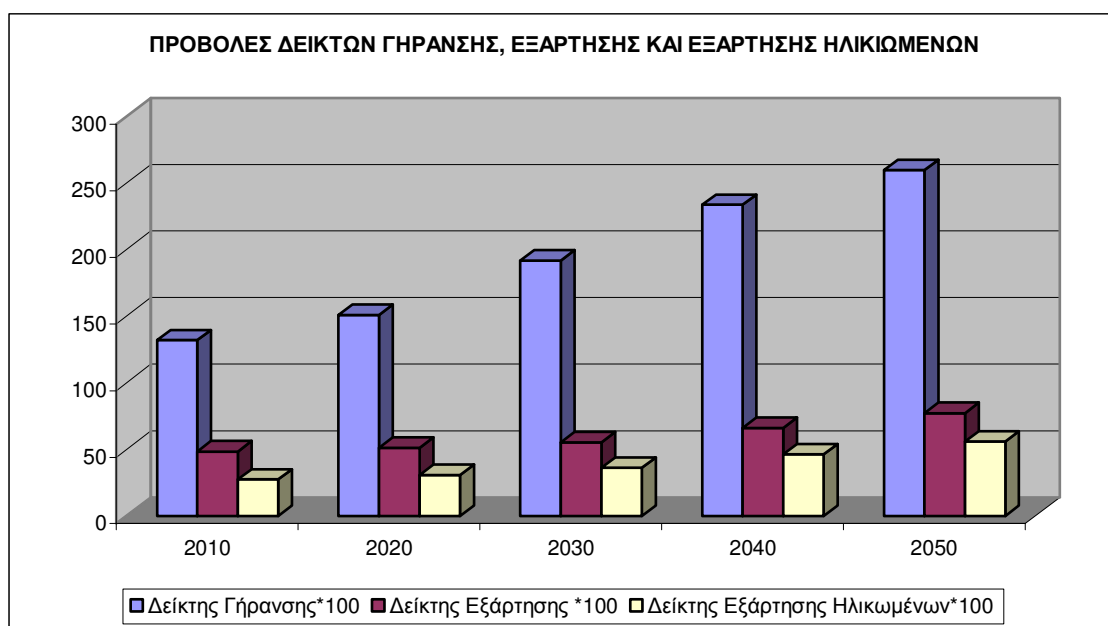
Πηγή : Έκθεση Στρατηγικής για τις Συντάξεις 2005.

²⁶ (Πληθυσμός 65+ / Πληθυσμό ηλικίας 0-14) * 100.

²⁷ (Πληθυσμός 65 + και 0-14 / Πληθυσμό ηλικίας 15-64)*100.

²⁸ (Πληθυσμός 65 + / Πληθυσμό ηλικίας 15-64)*100.

Διάγραμμα 18



2.6 Επισκόπηση της δημογραφικής εικόνας της Ελλάδας στο τέλος του 1^{ου} μισού του 21^{ου} αιώνα

Σύμφωνα με τις εξεταζόμενες προβολές οι προοπτικές της Ελλάδας όσον αφορά την δημογραφική εξέλιξη και κατ'επέκταση το μέλλον ενός βιώσιμου ΣΚΑ δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως αισιόδοξες. Υπό τα περισσότερα σενάρια, το εργατικό δυναμικό προβλέπεται να συρρικνωθεί, η γεννητικότητα να παραμένει χαμηλή ή στάσιμη και ταυτόχρονα τα ηλικιωμένα άτομα να αυξάνονται και να ζουν περισσότερο. Όλα τα χαρακτηριστικά αυτά υπονομεύουν την βιωσιμότητα του ελληνικού ΣΚΑ και η λήψη μέτρων δράσης κρίνεται επιτακτική.

Για να αντιστραφεί το υπάρχον κλίμα θα πρέπει οι λύσεις να εφαρμοστούν ταυτόχρονα και στοχευμένα με παράλληλη ενίσχυση της έννοιας του Κράτους Πρόνοιας στην πράξη.

Παράλληλα, η οικονομική ανάπτυξη ωθούμενη και από κρατικές επενδύσεις θα πρέπει να δημιουργεί θέσεις απασχόλησης για να μειωθεί η ανεργία και να διευρυνθεί η εργασιακή βάση ενισχύοντας την χρηματοδότηση του ΣΚΑ. Μέσω της λειτουργίας των οικονομικών πολλαπλασιαστών τα αποκτώμενα οφέλη θα διαχέονται και σε άλλους σημαντικούς τομείς όπως οι κρατικές υποδομές, η ενισχυμένη κατανάλωση αποδίδοντας τελικά υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης.

Ιδιαίτερα την τρέχουσα περίοδο ,όπου η χώρα ταλανίζεται από την οικονομική κρίση και η οικονομία βρίσκεται υπό επιτήρηση, ενεργητικές κρατικές πολιτικές θα πρέπει να ληφθούν νωρίτερα παρά αργότερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ

3.1 Βασική φιλοσοφία των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης. Τα μοντέλα Bismarck «κοινωνική ασφάλιση κλασσικού τύπου» της Γερμανίας και Beveridge «βρετανικό ασφαλιστικό πρότυπο»

Σύμφωνα με το γερμανικό ασφαλιστικό πρότυπο (μοντέλο Bismarck) που εφαρμόζεται στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης, η κοινωνική ασφάλιση είναι συμπλήρωμα των καλύψεων που παρέχει η σχέση απασχόλησης μέσω των εκάστοτε συλλογικών συμβάσεων εργασίας. *Η κοινωνική ασφάλιση λοιπόν, αποσκοπεί στο να αναπληρώσει την πρόσοδο από την εργασία σε περίπτωση προσωρινής ή μόνιμης ανικανότητας για εργασία.* Σύμφωνα με την *αρχή της ανταποδοτικότητας* (Equivalenz Prinzip) ο κάθε εργαζόμενος αποζημιώνεται ανάλογα με τις ασφαλιστικές εισφορές που έχει καταβάλλει.

Βασική αρχή του μοντέλου Bismarck είναι η ευθύνη των συμβαλλόμενων μερών του συστήματος (δηλ. των εργαζομένων και των εργοδοτών) για την διαδικασία της ασφάλισης. Παρά την ύπαρξη αυτονομίας και σχετικής ανεξαρτησίας όμως, αξίζει να σημειωθεί ότι το μοντέλο Bismarck επιβλήθηκε με κρατική παρέμβαση μετά από την πρωτοβουλία του γερμανού καγκελάριου **Otto Eduard Leopold von Bismarck**²⁹ το 1889.

Το 1942 δημοσιεύτηκε στην Αγγλία το Beveridge Report (εφαρμογή σου συστήματος Beveridge που πρεσβεύει την συμμετοχή του Κράτους στο ΣΚΑ³⁰) το οποίο προσπάθησε να αναπληρώσει τα κενά που είχε δημιουργήσει η λειτουργία της ελεύθερης αγοράς μέσα από την προστασία των ευπαθών κοινωνικά ομάδων. Απόρροια του Beveridge Report ήταν η δημιουργία ενός ΣΚΑ που σταδιακά υιοθετήθηκε με διάφορες παραλλαγές από τις περισσότερες χώρες της Ευρώπης .

Σε αντίθεση με το γερμανικό μοντέλο Bismarck, το βρετανικό μοντέλο ή μοντέλο Beveridge επιρρίπτει την ευθύνη της κοινωνικής ασφάλισης εξ ολοκλήρου στο Κράτος με την έννοια του κράτους πρόνοιας (welfare state). Έτσι η πολιτεία

²⁹ Ηρώ Νικολακοπούλου-Στεφάνου (1992), « Σύγκλιση Συστημάτων Κοινωνικής Ασφάλισης στη Δυτική Ευρώπη.», εκδόσεις Ι.Σιδέρης, Αθήνα.

³⁰ Βλ. Thane, 1982 και Αμίτση, 1993.

οφείλει να παρέχει επαρκές εισόδημα για την επιβίωση του πληθυσμού που δεν είναι σε θέση να εργαστεί (ή προσωρινά είναι ανίκανος για εργασία) και επαρκή υγειονομική περίθαλψη για το σύνολο του πληθυσμού. Το μοντέλο αυτό εφαρμόστηκε με διάφορες παραλλαγές στις χώρες της Κοινοπολιτείας³¹ και τις Σκανδιναβικές χώρες.

Αρχικά , η έννοια του κράτους πρόνοιας θεμελιωνόταν στα κοινωνικά δικαιώματα του πολίτη (κάθε πολίτης έχει ίση πρόσβαση και ίσα δικαιώματα σε υπηρεσίες υγείας και κοινωνικής ασφάλισης) και αργότερα υιοθετήθηκε η έννοια της αλληλεγγύης μεταξύ των γενεών (welfare contract) όπου η κάθε γενεά συντηρεί με τις εργασιακές της εισφορές τις προηγούμενες γενιές που δεν μπορούν πλέον να είναι οικονομικά παραγωγικές.

Ασφαλιστική Κάλυψη

Ένα σύστημα χαρακτηρίζεται ως *καθολικό* όταν εφαρμόζεται σε ολόκληρο τον πληθυσμό όπως το σύστημα Beveridge. Επαγγελματικό ή κλαδικό είναι το σύστημα εκείνο που προβλέπει στην κάλυψη μόνο των εργαζομένων κατά επαγγελματικές ομάδες ή κλάδους.

Η Διεθνής Κοινότητα με τις Συστάσεις αριθ. 67 και 69 που υιοθετήθηκαν στις 12 Μαΐου 1944 στην Γενική Διάσκεψη της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας στη Φιλαδέλφεια των ΗΠΑ τάχθηκε υπέρ της καθολικότητας της κοινωνικής προστασίας.

Στην Ελλάδα, το άρθρο 22 § 4 του Συντάγματος ορίζει ότι « το Κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, όπως ο νόμος ορίζει». Υπό το ίδιο σκεπτικό το Σ.τ.Ε κατοχύρωσε το ασφαλιστικό δικαίωμα των έμμεσα ασφαλισμένων, δηλαδή των προσώπων που συνδέονται με τον ασφαλισμένο με συγγένεια ορισμένου βαθμού.

Ασφαλιστικές Παροχές

Στην αρχική του μορφή το σύστημα Beveridge παρείχε ομοιόμορφες παροχές σε όλους ανεξάρτητα των εισφορών (flat-rate benefits). Το σύστημα Bismarck από την άλλη συνδέει ευθέως τις παροχές με το εισόδημα και τις εισφορές που καταβάλλουν οι εργαζόμενοι (earnings – related benefits) με αποτέλεσμα αυτές να είναι κατά κανόνα σημαντικά υψηλότερες από τις «ελάχιστες παροχές» απαραίτητες για την διαβίωση που προσφέρει το σύστημα Beveridge.

³¹ Η λέξη κοινοπολιτεία αναφέρεται σε διοικητική ή διπλωματική ένωση εθνών. Συνήθως αναφέρεται στην: Κοινοπολιτεία των Εθνών (πρώην Βρετανική Κοινοπολιτεία).

Χρηματοδότηση

Σήμερα στις περισσότερες χώρες που έχουν υιοθετήσει καθολικά συστήματα συνταξιοδότησης , οι συντάξεις χρηματοδοτούνται από τις εισφορές των εργαζομένων και των εργοδοτών. Αυτό συμβαίνει στις περιπτώσεις της Βρετανίας, Σουηδίας, Ελβετίας και Ολλανδίας.

Στις χώρες που έχουν υιοθετήσει το επαγγελματικό σύστημα συνταξιοδότησης παρατηρούνται σημαντικές αποκλίσεις. Έτσι, οι παροχές για εργατικά ατυχήματα χρηματοδοτούνται αποκλειστικά από τους εργοδότες όπως συμβαίνει στην Ελλάδα με το νόμο 4104/60. Επίσης, σε πολλές χώρες η ασφαλιστική νομοθεσία προβλέπει την κρατική συμμετοχή στην χρηματοδότηση ορισμένων ασφαλιστικών κλάδων (αρχή τριμερούς χρηματοδότησης) , ενώ σε άλλες επιτρέπεται από το κράτος να καλύπτει τυχόν ελλείμματα των ασφαλιστικών ταμείων από τον τακτικό προϋπολογισμό.

3.2 Το παράδειγμα των άλλων χωρών

Τα περισσότερα ευρωπαϊκά Σ.Κ.Α μοιράζονται μερικά βασικά χαρακτηριστικά. Ένα από αυτά είναι η κοινωνική δικαιοσύνη που έχουν υιοθετήσει σχεδόν όλα τα μέλη της Ε.Ε με σκοπό να προστατεύσουν τις ευπαθείς ηλικιακές ομάδες της κοινωνίας παρέχοντας τις ελάχιστες παροχές που απαιτούνται για μια στοιχειώδη διαβίωση. Επιπλέον, το Ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο³² θεωρεί ότι η κοινωνική δικαιοσύνη μπορεί να οδηγήσει σε οικονομική αποτελεσματικότητα και γενικότερη ανάπτυξη σε αντίθεση με τις νεοφιλελεύθερες απόψεις ότι η οικονομική ανάπτυξη και η κοινωνική δικαιοσύνη είναι ανταγωνιστικές έννοιες.

Σε γενικές γραμμές τα ευρωπαϊκά Σ.Κ.Α διαφέρουν σημαντικά από πλευράς πολιτικού σχεδιασμού σε πολλά επίπεδα μερικά από τα οποία είναι:

- *Νομιμότητα και κάλυψη κινδύνου.* Η πρόσβαση σε καλύψεις κοινωνικής προστασίας εξαρτάται από την ιθαγένεια, τις ανάγκες, τις εργασιακές εισφορές ή ιδιωτικά συμβόλαια(ιδιωτική ασφάλιση).
- *Δομή και ύψος των παροχών.* Οι κοινωνικές παροχές μπορεί να είναι γενναίες ή ελάχιστες, σχετιζόμενες με τους μισθούς, τον πληθωρισμό ή τα κοινωνικά χαρακτηριστικά. Η δομή τους ποικίλει ανάλογα με τους στόχους της κοινωνικής πολιτικής της εκάστοτε χώρας όπως : η διατήρηση του επιπέδου των εισοδημάτων, η εξάλειψη της φτώχειας και των ανισοτήτων κ.α.
- *Μέθοδος χρηματοδότησης.* Η χρηματοδότηση μπορεί να εξαρτάται από την φορολόγηση, τις εργατικές εισφορές, τις εργοδοτικές εισφορές ή από συνδυασμό αυτών.
- *Ένταση των υπηρεσιών.* Οι κοινωνικές υπηρεσίες παρέχονται από δημόσιες υπηρεσίες, μέσω της αγοράς (ιδιωτικές υπηρεσίες) ή μέσα από το θεσμό της οικογένειας σε άτυπη μορφή (φροντίδα ηλικιωμένων από συγγενείς τους).
- *Πολιτικές για την οικογένεια.* Αυτές μπορεί να είναι παθητικές ενισχύοντας την οικογένεια μόνο μέσω μεταβιβαστικών πληρωμών (επιδομάτων) ή ενεργητικές προωθώντας τα ίσα δικαιώματα μεταξύ ανδρών και γυναικών παρέχοντας δημόσιες υπηρεσίες που να διευκολύνουν την είσοδο των γυναικών στην αγορά εργασίας (δημόσιοι παιδικοί σταθμοί, άδειες εγκυμοσύνης και μητρότητας).

³² Anton Hemerijck (2002) , «The Self-Transformation of the European Social Model(s)». In: «Why We Need a New Welfare State», Gosta Esping Andersen with Duncan Gallie, Anton Homerijck and John Myles), pp 172-213, Oxford University Press, New York, USA.

➤ *Θεσμικό πλαίσιο για την απασχόληση.* Εδώ ανήκουν οι προϋποθέσεις για τις απολύσεις, οι συλλογικές συμβάσεις εργασίας καθώς και οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης (θέσπιση κατώτατου μισθού, κίνητρα για προσλήψεις).

➤ *Η λογική της διακυβέρνησης.* Η διαχείριση της κοινωνικής πρόνοιας και των πολιτικών απασχόλησης δεν είναι απαραίτητο να γίνεται από το κεντρικό κράτος(κυβέρνηση). Η τοπική αυτοδιοίκηση σε συνδυασμό με άλλους θεσμούς κοινωνικών εταίρων (συλλογικές οργανώσεις) καθώς και ιδιωτικές πρωτοβουλίες (ασφαλιστικές εταιρείες) μπορούν να μετέχουν στην κοινωνική πρόνοια.

➤ *Εργασιακές σχέσεις.* Οι εργασιακές σχέσεις μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων είναι ξεχωριστής σημασίας για την άσκηση πολιτικών απασχόλησης και κοινωνικής πολιτικής. Μέσα από τον κατάλληλο συντονισμό μπορούν να ελεγχθούν εξωτερικότητες όπως ο πληθωρισμός και η ανεργία που υπονομεύουν τα Σ.Κ.Α.

Στη συνέχεια θα εξεταστούν οι κυριότεροι εκπρόσωποι των ευρωπαϊκών χωρών στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης. Η μελέτη περιορίζεται στον ευρωπαϊκό χώρο αφ' ενός επειδή οι υπόλοιπες χώρες υιοθέτησαν κάποιο από τα παρακάτω συστήματα αφού τα προσάρμοσαν στις δικές τους κοινωνικές ανάγκες, παραδόσεις και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και αφ' ετέρου επειδή το παράδειγμα των άλλων χωρών παρατίθεται για να γίνει ευκολότερα η σύγκριση με το ελληνικό ΣΚΑ που είναι και το βασικό αντικείμενο της παρούσας εργασίας.

3.2.1 Σκανδιναβικές χώρες

Το Σκανδιναβικό μοντέλο³³ κοινωνικής ασφάλισης χαρακτηρίζεται από :

- α) Δικαιώματα εφ' όρου ζωής με βάση την ιθαγένεια.
- β) Γενναία επιδόματα. (ανεργίας , μητρότητας κ.α)
- γ) Διανεμητικό σύστημα χρηματοδότησης (μερικώς και από τους προϋπολογισμούς των κυβερνήσεων).
- δ) Μεγάλο εύρος κοινωνικών παροχών πέρα από υγεία και εκπαίδευση.
- ε) Ενεργητικές πολιτικές για την οικογένεια που ενισχύουν την ισότητα των φύλων και την είσοδο των γυναικών στην αγορά εργασίας.
- ζ) Υψηλά επίπεδα προστασίας της απασχόλησης (κλασσικό παράδειγμα αποτελεί η Σουηδία) με ενεργές πολιτικές και προγράμματα κατάρτισης πέρα από την βασική εκπαίδευση.
- στ) Εργασιακές σχέσεις με ισχυρές ενώσεις εργαζομένων, μεγάλη διαπραγματευτική ικανότητα από πλευράς εργοδοτών αλλά και εργαζομένων από τις οποίες προκύπτουν διασυλλογικές συμβάσεις με μεγάλη κάλυψη.

Είναι επόμενο το συγκεκριμένο Σ.Κ.Α να είναι ακριβό και δαπανηρό από πλευράς εσόδων. Τα πλεονεκτήματα που παρέχει όμως όπως η εξάλειψη της φτώχειας, του κοινωνικού αποκλεισμού αλλά και η φροντίδα των παιδιών και η ισότητα μεταξύ των δύο φύλων, διασφαλίζουν ότι οι πόροι ξοδεύονται αποτελεσματικά. Η Σουηδία και η Δανία από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 ενίσχυσαν την απασχόληση ευπαθών κοινωνικά ομάδων (μονογονεϊκές οικογένειες , άτομα με ειδικές ανάγκες κ.α) παρέχοντας « εργασίες πρόνοιας» επιδοτούμενες από το Κράτος. Αυτό το Σ.Κ.Α λόγω της σωστής δομής του και της προσεκτικής διαχείρισης παρουσίασε υψηλούς ρυθμούς απασχόλησης, χαμηλά ποσοστά πρόωρης συνταξιοδότησης και σχετικά υψηλό ρυθμό γεννήσεων με αποτέλεσμα το σκανδιναβικό Σ.Κ.Α να μην παρουσιάζει τα συνήθη προβλήματα των υπολοίπων ευρωπαϊκών χωρών.

³³ Με τον όρο Σκανδιναβικό μοντέλο (Nordic Model) εδώ θεωρούμε ένα πιο ευρύ σύνολο χωρών από το στενά γεωγραφικό. Οι χώρες αυτές είναι : η Σουηδία, η Νορβηγία , η Φινλανδία, η Δανία, η Ισλανδία και τα νησιά Φαρόε .

3.2.2 Αγγλοσαξονικό Σ.Κ.Α.

Το αγγλοσαξονικό Σ.Κ.Α³⁴ ωθούμενο από περισσότερο φιλελεύθερες αρχές παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά :

- α) Υιοθετείται μια στοχευμένη πολιτική υπέρ των βασικών αναγκών.
- β) Προσφέρει χαμηλά έως μεσαία επιδόματα.
- γ) Οι δημόσιες κοινωνικές υπηρεσίες πέρα από την υγεία και την παιδεία υστερούν σημαντικά από αυτές των σκανδιναβικών χωρών.
- δ) Διανεμητικό σύστημα χρηματοδότησης (μερικώς και από τους προϋπολογισμούς των κυβερνήσεων).
- ε) Η κοινωνικές παροχές προς την οικογένεια (π.χ παιδικοί σταθμοί) είναι φτωχές.
- ζ) Η προστασία της απασχόλησης περιορίζεται στα εντελώς απαραίτητα (χωρίς ενεργές πολιτικές απασχόλησης και κατάρτισης του εργατικού δυναμικού).
- στ) Η κρατική παρέμβαση στις εργασιακές σχέσεις είναι μέτριας ισχύος με αποτέλεσμα οι συλλογικές συμβάσεις να είναι κυρίως αποκεντρωμένες και με ισχυρό κλαδικό χαρακτήρα.

Το μειονέκτημα του συστήματος αυτού είναι ότι παρουσιάζει σημαντικές ανισότητες. Όσοι είναι σε θέση πέραν από την στοιχειώδη δημόσια κοινωνική ασφάλιση να στραφούν στην ιδιωτική ασφάλιση είναι επαρκώς προστατευμένοι ενώ οι υπόλοιποι απολαμβάνουν χαμηλές παροχές. Σε αντίθεση με το Σκανδιναβικό μοντέλο, η έλλειψη ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης έχει οδηγήσει τις γυναίκες και τις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες να στραφούν σε λύσεις μερικής απασχόλησης³⁵.

³⁴ Το αγγλοσαξονικό Σ.Κ.Α πέρα από τα στενά όρια της Μεγάλης Βρετανίας έχει υιοθετηθεί σε μεγάλο βαθμό και από άλλες χώρες όπως οι Η.Π.Α.

³⁵ Βλ. Stewart (1999).

3.2.3 Υπόλοιπη Ευρώπη.

Το Σ.Κ.Α της υπόλοιπης Ευρώπης³⁶ έχει ασπαστεί ένα μικτό μοντέλο το οποίο σε συνδυασμό με τις κατά χώρα συνδικαλιστικές παραδόσεις έχει τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- α) Κοινωνική ασφάλιση με ισχυρά κλαδικό χαρακτήρα.
- β) Μεγάλη ανισότητα επιδομάτων .
- γ) Κεφαλαιοποιητικό σύστημα χρηματοδότησης (οι παροχές είναι ανάλογες των εισφορών που έχουν αποδοθεί κατά το εργασιακό βίο).
- δ) Στοιχειώδεις κρατικές κοινωνικές παροχές οι οποίες στηρίζονται επικουρικά και στην ιδιωτική ασφάλιση.
- ε) Παθητικές κρατικές πολιτικές για την οικογένεια (παρέχουν μόνο χρηματικά επιδόματα χωρίς να προάγουν την οικονομική ανάπτυξη μέσω της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας και κοινωνικών υποδομών όπως κρατικοί παιδικοί σταθμοί, οίκοι ευγηρίας κ.α).
- ζ) Σε γενικές γραμμές ισχυρή προστασία της απασχόλησης η οποία όμως περιορίζεται κυρίως σε ένα αυστηρό θεσμικό πλαίσιο χωρίς ενεργές πολιτικές. Σε αντίθεση με το αγγλοσαξονικό Σ.Κ.Α, υπάρχει έντονο το στοιχείο της εργασιακής κατάρτισης και δια βίου μάθησης³⁷ .
- στ) Οι εργασιακές σχέσεις καθορίζονται κυρίως από τους εκάστοτε κλάδους οι οποίοι έχουν σημαντική διαπραγματευτική ισχύ.

Σημαντικό τροχοπέδη στην ανάπτυξη του Ευρωπαϊκού Σ.Κ.Α αποτελεί το υψηλό κόστος εργασίας το οποίο προέρχεται από το υψηλό επίπεδο μισθών. Επιπλέον, οι κρατικές πολιτικές περιορίζονται από το οικονομικό «βάρος» της υποστήριξης ενός μεγάλου «μη ενεργού» πληθυσμού που έχει προέλθει από το αυστηρό ρυθμιστικό πλαίσιο που παρουσιάζουν οι αγορές εργασίας στην Νότια Ευρώπη. Τα «θύματα» αυτού του ρυθμιστικού πλαισίου είναι κυρίως οι γυναίκες εργαζόμενες που αναγκάζονται να μείνουν εκτός αγοράς εργασίας λόγω ελλείψεων σε υποδομές σχετικά με την φροντίδα των παιδιών και ηλικιωμένων.

³⁶ Για πιο αναλυτική μελέτη βλέπε και : Kersbergen , 1995.

³⁷ Χώρες όπως η Γερμανία, η Αυστρία και η Ολλανδία είναι χαρακτηριστικά παραδείγματα.

3.3 Είδη Σ.Κ.Α – Η δύσκολη επιλογή του βέλτιστου συνδυασμού

Στις περισσότερες δυτικές κοινωνίες το σύγχρονο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης εξελίχθηκε σταδιακά τις δεκαετίες της οικονομικής ανάπτυξης που ακολούθησαν τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Την δεκαετία του 1980 παρατηρήθηκε μια προσπάθεια να επεκταθεί και να βελτιωθεί το «δίκτυο» κοινωνικής προστασίας καθώς και προβληματισμός για την μελλοντική σταθερότητα των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης. Παρά τις δυσοίωνες οικονομικές προβλέψεις, οι δαπάνες για κοινωνική ασφάλιση αναμένεται να αυξηθούν³⁸ λόγω της πληθυσμιακής γήρανσης.

Η κοινωνική ασφάλιση στην Ελλάδα βρίσκεται σε ένα μεταβατικό στάδιο ύστερα από αλλεπάλληλες κοινωνικοπολιτικές παρεμβάσεις και την πρόσφατη ψήφιση του νέου ασφαλιστικού νόμου 3863/2010. Από την περίοδο της μεγάλης κρίσης της δεκαετίας του 1930 διαπιστώθηκε ότι η οικονομία της ελεύθερης αγοράς δεν μπορεί να εξασφαλίσει πλήρως ένα δίκαιο και βιώσιμο ΣΚΑ. Η συμμετοχή και η παρέμβαση της οργανωμένης πολιτείας κρίνεται απαραίτητη για να διασφαλιστεί η κοινωνική δικαιοσύνη και η εξομάλυνση ανισοτήτων. Η άποψη αυτή ενισχύθηκε και από την οικονομική σκέψη του J. M. Keynes, ο οποίος υποστήριξε τον κρατικό παρεμβατισμό και τον αναπτυξιακό ρόλο του δημοσίου τομέα γενικότερα.

Το Beveridge Report και το σύστημα Bismarck δημιούργησαν τρία κύρια ΣΚΑ στην Ευρώπη τα οποία σταδιακά υιοθετήθηκαν από τις περισσότερες χώρες του κόσμου με διάφορες παραλλαγές.

α) Το διανεμητικό σύστημα (pay as you go system ή PAYG)

Σε αυτό το σύστημα οι συντάξιμες παροχές εξασφαλίζονται πρωτίστως από τις εισφορές που πληρώνουν οι εργαζόμενοι και δευτερευόντως από τις εισφορές των εργοδοτών και του κράτους που συμμετέχουν επικουρικά κατά την περίοδο του εργασιακού βίου. Χαρακτηριστικό του γνώρισμα είναι ότι συνδυάζει υποχρεωτική εφαρμογή και ένταξη με κρατική υποστήριξη και εγγύηση. Στα πλεονεκτήματα του συστήματος είναι οι εγγυημένες παροχές οι οποίες ανά τακτά χρονικά διαστήματα επιχορηγούνται από το κράτος μέσω της φορολογίας για να αντισταθμιστεί η απώλεια αγοραστικής δύναμης από τον εκάστοτε πληθωρισμό.

³⁸ Bjorn Gustafson and Anders Klevmarken, “The political economy of social security”, Elsevier Science Publishers B.V., The Netherlands, 1989.

Σημαντικοί παράγοντες στο διανεμητικό σύστημα είναι ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού, το ποσοστό ανεργίας, η παραγωγικότητα και η οικονομική ανάπτυξη. Ένα αμιγώς διανεμητικό σύστημα βασίζεται στην παρακάτω μαθηματικό σχέση από την οποία διαφαίνονται οι συσχετίσεις των παραγόντων :

$$B * PEN = C * L$$

όπου **B** είναι το μέσο επίπεδο των συντάξιμων παροχών, **PEN** ο αριθμός των συνταξιούχων, **C** το μέσο επίπεδο των εργασιακών εισφορών και **L** ο αριθμός των εργαζομένων.

Λόγω της οικονομικής κρίσης των τελευταίων ετών και της πληθυσμιακής γήρανσης που ταλανίζει τα περισσότερα ανεπτυγμένα κράτη, το διανεμητικό σύστημα ασφάλισης αντιμετωπίζει προβλήματα όπως η μείωση του εργατικού δυναμικού και η αύξηση των συνταξιούχων με αποτέλεσμα το σύνολο των εργατικών εισφορών να μειώνεται και οι συνολικές συντάξιμες παροχές να αυξάνονται. Τα συγκεκριμένα φαινόμενα οδηγούν με μαθηματική ακρίβεια στην εξάντληση των αποθεματικών που έχουν συγκεντρωθεί και πρέπει να αντιμετωπιστούν με αναθεώρηση και προσαρμογή των παραμέτρων του συστήματος.

β) Το κεφαλαιοποιητικό σύστημα (funded system)

Στο κεφαλαιοποιητικό σύστημα οι παροχές χρηματοδοτούνται από τους ίδιους τους δικαιούχους κατά την διάρκεια του εργασιακού τους βίου. Οι ασφαλιστικές εισφορές κεφαλαιοποιούνται για να προκύψουν οι εκάστοτε συντάξιμες παροχές για κάθε εργαζόμενο. Στα πλεονεκτήματα του συστήματος περιλαμβάνεται η διασπορά του ασφαλιστικού κινδύνου καθώς ο κάθε εργαζόμενος είναι ένα ξεχωριστό «χαρτοφυλάκιο» με διαφορετικά δεδομένα όπως εργασιακός κλάδος, εισφορές, διάρκεια ασφάλισης, επιτόκιο απόδοσης κ.α. Επιπλέον, με ορθολογική επένδυση το απόθεμα που δημιουργείται θα μπορούσε να συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας που υιοθετεί το σύστημα αυτό και ως εκ τούτου σε αύξηση του ΑΕΠ. Στα μειονεκτήματα του συστήματος παρατηρούμε ότι χάνεται η αλληλεγγύη των γενεών που υπάρχει στο διανεμητικό σύστημα και μαζί της και ο κοινωνικός χαρακτήρας της ασφάλισης. Πλέον το σύστημα μετατρέπεται σε αμιγώς νεοφιλελεύθερο με αποτέλεσμα να εφαρμόζεται κυρίως στην ιδιωτική ασφάλιση και επικουρικά σε συστήματα κοινωνικής ασφάλισης ως κλαδική σύνταξη που συμπληρώνει την βασική (εθνική) σύνταξη η οποία είναι ίδια για όλους τους συνταξιούχους.

γ) Χρηματοδότηση μέσω του φορολογικού συστήματος

Το σύστημα αυτό εφαρμόζεται κυρίως σε λίγες χώρες όπως η Δανία, η Ν. Ζηλανδία και η Ολλανδία με χαρακτηριστικό ότι είναι καθολικό όσον αφορά τις παροχές (Αμίτσης 1993). Οι ασφαλιστικές εισφορές υπολογίζονται από της φορολογικές αρχές και συντελούν στην αναλογική επιβάρυνση των πολιτών σε σχέση με το φορολογητέο εισόδημα. Επικουρικά, το κράτος συμμετέχει μέσω του κρατικού προϋπολογισμού στο ΣΚΑ είτε έμμεσα μέσω φόρων κατανάλωσης. Δικαιούχοι των συνταξιοδοτικών παροχών είναι όλοι οι κάτοικοι της χώρας (καθολικότητα) και το ύψος τους ποικίλει ανάλογα με την ηλικία, την απασχόληση και το συνολικό εισόδημα του κάθε ασφαλισμένου.

Στόχος του συστήματος είναι η μεγαλύτερη αναδιανομή του εισοδήματος και η ενίσχυση των ασθενέστερων οικονομικά τάξεων μέσω της κρατικής παρέμβασης και προώθησης της κοινωνικής αλληλεγγύης.

Είναι προφανές ότι η επιλογή ενός συστήματος ΣΚΑ δεν είναι καθόλου εύκολη. *Πρώτον*, θα πρέπει να συνάδει με την γενικότερη οικονομική φιλοσοφία που θα υιοθετήσει το εκάστοτε κράτος.

Δεύτερον, η επιλογή είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την πολιτική ιδεολογία που θα ακολουθηθεί καθώς η κοινωνική ασφάλιση μπορεί να εφαρμοστεί με ένα μετριοπαθές «σοσιαλιστικό» πρόσωπο ή με ένα «αυστηρότερο» νεοφιλελεύθερο.

Τρίτον, το εκάστοτε σύστημα που θα επιλεγεί θα πρέπει να γίνει αποδεκτό από την κοινωνία και για να γίνει αυτό θα πρέπει τηρούνται οι κοινωνικές και πολιτιστικές παραδόσεις που την χαρακτηρίζουν.

Έτσι, οι καταναλωτικές συνήθειες των ασφαλισμένων, η ροπή τους προς την αποταμίευση και οι επενδυτικές στρατηγικές των οικονομούντων ατόμων θα πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπ' όψη πριν από την επιλογή συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και την οικονομική στρατηγική που θα ακολουθηθεί.

Για να γίνουν αντιληπτά τα παραπάνω, παρατίθενται τα υποδείγματα της κατανάλωσης και αποταμίευσης κατά τον ανθρώπινο κύκλο ζωής όπως συναντώνται στην διεθνή βιβλιογραφία και μελετάται ένα μαθηματικό μοντέλο δύο χρονικών περιόδων για το αν είναι πιο συμφέρουσα η δημόσια (διανεμητική) ή η ιδιωτική (κεφαλαιοποιητικού τύπου) σύνταξη.

3.4 Τα μοντέλα της κατανάλωσης και της αποταμίευσης κατά τον ανθρώπινο κύκλο ζωής

Ο πρώτος ο οποίος καταπιάστηκε με την μελέτη καταναλωτικών και αποταμιευτικών μοντέλων κατά την διάρκεια του κύκλου της ανθρώπινης ζωής ήταν ο Irving Fisher³⁹. Σκοπός των ιδεών είναι η επίτευξη ενός οικονομικού μοντέλου το οποίο θα εξασφαλίσει τέτοιο εισόδημα καθ'όλη την διάρκεια ζωής ενός ανθρώπου (εργάσιμο βίο και συντάξιμο) ώστε να μπορούν να παραμένουν σταθερές οι καταναλωτικές του δαπάνες επιτυγχάνοντας την μεγιστοποίηση της χρησιμότητας και μετά την συνταξιοδότηση. Ακολούθησαν στα μέσα του αιώνα οι προσπάθειες του Milton Friedman καθώς και των Modigliani, Ando & Brumberg.

Όταν ένας άνθρωπος ξεκινά τον εργάσιμο βίο του, κατά κανόνα το επίπεδο των εισοδημάτων του δεν επαρκούν για να εξασφαλίσουν το σύνολο των καταναλωτικών αναγκών. Έτσι, κάποιος είτε περιορίζει τις καταναλωτικές του ανάγκες, είτε καταφεύγει στην λύση του δανεισμού ώστε να τις ικανοποιήσει. Καθώς περνούν τα χρόνια, ο άνθρωπος είθισται να εξειδικεύεται στην εργασία του και να αποκτά εμπειρία με αποτέλεσμα το εισόδημα του να αυξάνεται.

Λίγο χρόνια πριν την συνταξιοδότηση, όπως προκύπτει από εμπειρικές μελέτες⁴⁰, επιτυγχάνεται το μέγιστο εισόδημα από την εργασία του. Υποθέτοντας ότι οι καταναλωτικές συνήθειες παραμένουν περίπου σταθερές, δηλ. ότι το άτομο διατηρεί συγκεκριμένο καταναλωτικό προφίλ καθ'όλη την διάρκεια της ζωής του, σε αυτή την φάση το εισόδημα ξεπερνά τις καταναλωτικές του δαπάνες και η αποταμίευση γίνεται ευκολότερα εφικτή κατά την συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

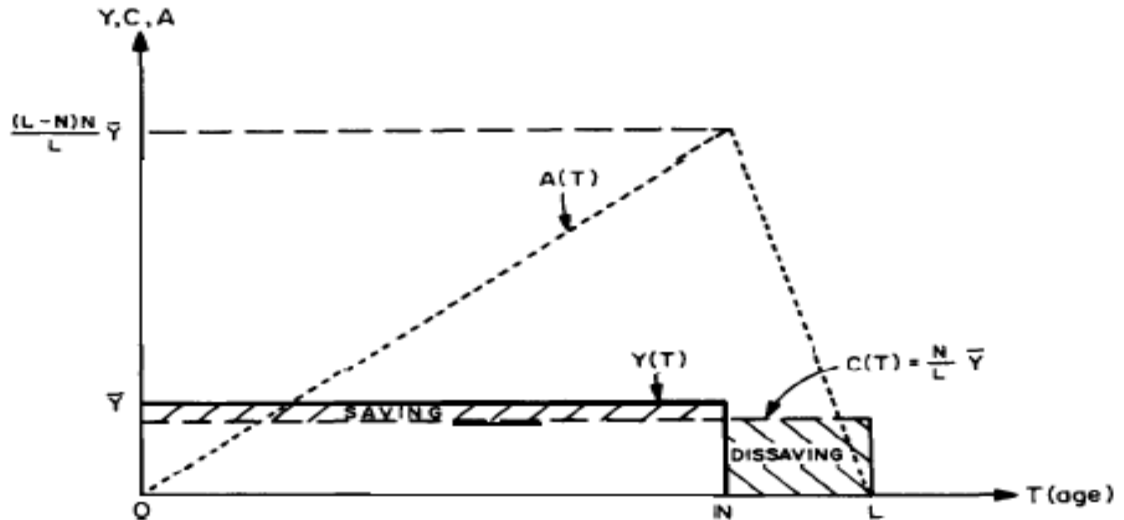
Μετά την συνταξιοδότηση, το άτομο καταναλώνει τις αποταμιεύσεις που έχει πραγματοποιήσει κατά τον εργάσιμο βίο του και σε συνδυασμό με τις συνταξιοδοτικές παροχές (που είναι κατά κανόνα χαμηλότερες από το εισόδημα πριν την συνταξιοδότηση) προσπαθεί να διατηρήσει σταθερό το καταναλωτικό του προφίλ. Η μελέτη των μοντέλων κατανάλωσης και αποταμίευσης κατά των ανθρώπινο κύκλο ζωής έγκειται στην εύρεση της «χρυσής τομής» μεταξύ κατανάλωσης και αποταμίευσης

³⁹ Βλ. Hazel Bateman, Geoffrey Kingston & John Piggot, «Forced Savings: Mandating Private Retirement Incomes», Cambridge University Press, 2001, σελ. 34-37.

⁴⁰ Βλ. Hall R.E (1978), «Stochastic Implications of the Life Cycle-Permanent Income Hypothesis : Theory and Evidence.», Journal of Political Economy, vol.86, no.6, December , pp. 971-987.

ούτως ώστε το οικονομούν άτομο να μην χρειαστεί να περιορίσει τις καταναλωτικές του συνήθειες μετά την συνταξιοδότηση.

Παρακάτω παρατίθεται διαγραμματικά η «*υπόθεση μόνιμου εισοδήματος κατά τον κύκλο ζωής*» (*Life – cycle permanent income hypothesis*)⁴¹:



Οι σκιαγραφημένες περιοχές αναπαριστούν τις αποταμιεύσεις μέχρι την συνταξιοδότηση (N) και την κατανάλωση των αποταμιευθέντων μετά την συνταξιοδότηση και μέχρι το τέλος του κύκλου ζωής (L). Είναι προφανές ότι η βασική μεταβλητή του υποδείγματος είναι η στιγμή της συνταξιοδότησης η οποία δεν είναι αυστηρά καθορισμένη και διαφέρει, σε σημαντικό βαθμό κατά περίπτωση από χώρα σε χώρα.

Μια άλλη σημαντική παράμετρος στα μοντέλα κύκλου ζωής (με ή χωρίς την μεταβλητή της συνταξιοδότησης) είναι ο *συντελεστής της σχετικής αποστροφής κινδύνου* (*coefficient of relative risk aversion*), ο οποίος ορίζεται ως το ποσοστό της μείωσης της οριακής χρησιμότητας⁴² που προκύπτει από μια 1 % αύξηση της κατανάλωσης.

Ένα άτομο που αποστρέφεται τον κίνδυνο (*risk averter*) απολαμβάνει μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση στην οριακή χρησιμότητα όταν η κατανάλωση πέφτει κατά 1 % (δηλ. για κάθε επιπλέον μονάδα που θα αποκτήσει όταν η κατανάλωση έχει μειωθεί κατά 1% θα ικανοποιηθεί λίγο περισσότερο από την απόκτηση της προηγούμενης μονάδας προϊόντος). Τα πράγματα λειτουργούν αντίθετα για έναν ρισκοκίνδυνο οικονομούν άτομο (*risk lover*). Γενικά, τα άτομα που αποστρέφονται τον κίνδυνο αποσκοπούν σε ένα σταθερό και αξιόπιστο επίπεδο διαβίωσης ενώ τα

⁴¹ Βλ. Franco Modigliani, «Life Cycle, Individual Thrift and the Wealth of Nations», MIT, MA, USA, 1985, pp. 152-167.

⁴² Ως οριακή χρησιμότητα ορίζουμε την επιπλέον ικανοποίηση που απολαμβάνουμε από την αύξηση μίας μονάδας στην κατανάλωση σε μία χρονική περίοδο.

ρισοκίνδυνα οικονομικά άτομα αποβλέπουν σε ένα υψηλό μέσο επίπεδο διαβίωσης. Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι η μελέτη του οικονομικού κύκλου ζωής εμπεριέχει πολλές τυχαίες μεταβλητές⁴³ που δύσκολα μπορούν να προσδιοριστούν χωρίς την εισαγωγή του λογισμού πιθανοτήτων.

3.5 Δημόσια ή ιδιωτική σύνταξη ; Μελέτη ενός μοντέλου δύο χρονικών περιόδων.

Έστω ότι ο βίος ενός ατόμου χωρίζεται σε 2 χρονικές περιόδους⁴⁴. Στην πρώτη περίοδο, αυτή του εργασιακού βίου το άτομο λαμβάνει εισόδημα y , ενώ στην δεύτερη περίοδο, εκείνη της σύνταξης το εισόδημα ισούται με 0. Θεωρούμε την κατανάλωση σε κάθε περίοδο ως c_1 και c_2 αντίστοιχα και υποθέτουμε ότι όλες οι υπόλοιπες μεταβλητές είναι σταθερές. Τότε η χρησιμότητα του συνολικού βίου (εργασιακού και συντάξιμου) θα ισούται με :

$$U = c_1^\beta + \frac{1}{1+\xi} c_2^\beta \quad 1.0$$

όπου ξ είναι η χρονική στιγμή κατά την οποία συνταξιοδοτείται κάποιος και $\eta = 1/(1-\beta)$ η διαχρονική ελαστικότητα υποκατάστασης μεταξύ της κατανάλωσης στις δύο χρονικές περιόδους.

3.5.1 Ιδιωτικές Συντάξεις

Χωρίς φόρους και κοινωνικές μεταβιβάσεις η χρησιμότητα μεγιστοποιείται υπό τον μοναδικό περιορισμό του εισοδήματος κατά την διάρκεια ζωής, έτσι :

$$y = c_1 + \frac{1}{1+r} c_2 \quad 1.1$$

όπου r είναι το καθορισμένο πραγματικό επιτόκιο όπου τα άτομα μπορούν να δανείσουν και να δανείζονται. Λύνοντας την εξίσωση Lagrange έχουμε :

$$L = c_1^\beta + \frac{1}{1+\xi} c_2^\beta + \lambda \left[y - c_1 - \frac{1}{1+r} c_2 \right] \quad 1.2$$

με τις μερικές παραγώγους του L ως προς c_1 και c_2 είναι αντίστοιχα :

⁴³ Ως τυχαίες μεταβλητές ορίζονται εκείνες οι οποίες αντιστοιχούν σε μία πιθανότητα.

⁴⁴ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλέπε και : John Creedy, « Pensions and Population Ageing: An Economic Analysis », εκδόσεις Edward Elgar, Cheltenham, UK, 1998, σελ. 95-118.

$$\frac{\partial L}{\partial c_1} = \beta c_1^{\beta-1} - \lambda = 0 \quad \text{και} \quad \frac{\partial L}{\partial c_2} = \frac{\beta}{1+\xi} c_2^{\beta-1} - \frac{\lambda}{1+r} = 0 \quad \mathbf{1.3}$$

και τις λύσεις να είναι : $\underline{c_1 = y\theta}$ και $\underline{c_2 = yk\theta}$

όπου οι παράμετροι k και θ ισούνται με : $k = \left(\frac{1+r}{1+\xi} \right)^\eta$ $\mathbf{1.4}$ και

$$\theta = \left(1 + \frac{k}{1+r} \right)^{-1} \quad \mathbf{1.5.}$$

Επομένως, ο ρυθμός αποταμίευσης κατά την πρώτη περίοδο είναι :

$\mathbf{1-\theta}$ και οι συσσωρευμένες αποταμιεύσεις την δεύτερη είναι $\mathbf{S=y(1-\theta)(1+r)}$.

Επίσης μπορεί να αποδειχτεί ότι : $\mathbf{(1-\theta)(1+r) = k\theta}$ το οποίο επιβεβαιώνει τον ισχυρισμό ότι οι αποταμιεύσεις κατά τον εργασιακό βίο μπορούν να χρηματοδοτήσουν την κατανάλωση κατά την περίοδο της σύνταξης ($\mathbf{c_2 = yk\theta}$).

3.5.2 Κοινωνικές μεταβιβάσεις

Ας υποθέσουμε ότι αντί να χρηματοδοτήσουμε την κατανάλωση κατά την δεύτερη περίοδο (της σύνταξης) με ιδιωτικές αποταμιεύσεις επιβάλλεται ένας αναλογικός φόρος στον ενεργό πληθυσμό ο οποίος αυξάνεται διαχρονικά με τον ίδιο ρυθμό όπως και η αποταμίευση στην προηγούμενη περίπτωση.

Εάν το εισόδημα y αυξηθεί με ένα ρυθμό δ , τότε ο φόρος θα αυξηθεί κατά $(1+\delta)y$. Υποθέτοντας ότι ο ενεργός πληθυσμός παραμένει αμετάβλητος διαχρονικά και η σύνταξη κατ'άτομο είναι p , από τον εισοδηματικό περιορισμό της κυβέρνησης πλέον έχουμε : $p = y(1+\delta)(1-\theta)$ $\mathbf{1.6}$ η οποία χρησιμοποιώντας την ισότητα $\mathbf{(1-\theta)(1+r) = k\theta}$

$$\text{γίνεται : } p = yk\theta \left(\frac{1+\delta}{1+r} \right) \quad \mathbf{1.7}$$

Επομένως, η σύνταξη υπερβαίνει την κατανάλωση : $p > c_2$ όπου $c_2 = yk\theta$ εάν $\delta > r$, δηλαδή όταν ο ρυθμός αύξησης του μισθού υπερβαίνει το πραγματικό επιτόκιο.

Άρα, όταν ο ρυθμός αύξησης του μισθού είναι μεγαλύτερος από το πραγματικό επιτόκιο αποταμίευσης η δημόσια σύνταξη είναι πιο συμφέρουσα από την ιδιωτική σύνταξη.

Σε περίπτωση που ο ενεργός πληθυσμός αυξάνεται με ένα ρυθμό ρ , τότε υπάρχει ένας συνταξιούχος για κάθε $(1+\rho)$ εργαζομένους⁴⁵. Με όλα τα υπόλοιπα σταθερά έχουμε : $p = yk\theta \frac{(1+\rho)(1+\delta)}{(1+r)}$ **1.8** και οι κοινωνικές μεταβιβάσεις

υπερβαίνουν την κατανάλωση που θα χρηματοδοτούσε η ιδιωτική αποταμίευση όταν : $\rho > c_2$ όπου $c_2 = yk\theta$

$$: yk\theta \frac{(1+\rho)(1+\delta)}{(1+r)} > yk\theta \Rightarrow \frac{(1+\rho)(1+\delta)}{(1+r)} > 1 \Rightarrow \frac{1+\rho+\delta+\rho\delta}{1+r} > 1 \Rightarrow$$

$$1+\rho+\delta+\rho\delta > 1+r \Rightarrow \rho+\delta+\rho\delta > r$$

$$\Rightarrow \delta + (1+\delta)\rho > r \Rightarrow (1+\delta)\rho > r - \delta \Rightarrow |\rho| > \frac{r-\delta}{1+\delta} \quad \mathbf{1.9}$$

Δηλαδή για να υπερβαίνει η δημόσια σύνταξη την ιδιωτική στην περίπτωση αύξησης του ενεργού πληθυσμού θα πρέπει ο ρυθμός αύξησης ρ να είναι μεγαλύτερος της ποσότητας : $\frac{r-\delta}{1+\delta}$ όπου r = πραγματικό επιτόκιο αποταμίευσης και δ = ρυθμός αύξησης του εισοδήματος.

Σε περίπτωση που ο ενεργός πληθυσμός συρρικνώνεται θα πρέπει :

$$|\rho| < \frac{\delta-r}{1+\delta}$$

3.5.3 Υψηλότερο προσδόκιμο ζωής

Στο ενδεχόμενο αύξησης του προσδόκιμου ζωής πέραν τον δύο ευδιάκριτων περιόδων που ορίσαμε, έστω η πιθανότητα s το άτομο να επιβιώσει πέραν των δύο περιόδων, τότε ελλείψει κοινωνικών μεταβιβάσεων θα πρέπει να μεγιστοποιηθεί η

$$\text{παρακάτω συνάρτηση χρησιμότητας : } U = c_1^\beta + \frac{1}{1+\xi} c_2^\beta + \frac{s}{(1+\xi)^2} c_3^\beta \quad \mathbf{2.0}$$

Εδώ ο συνταξιούχος επιβιώνει πέραν της περιόδου που θα χρηματοδοτούσαν τα έτη εργασίας του με πιθανότητα S επομένως θα πρέπει να υπολογιστούν εκ νέου οι παράμετροι του υποδείγματος.

⁴⁵ Έστω η αναλογία εργαζόμενοι / συνταξιούχοι: $\frac{L}{Pen}$. Όταν οι εργαζόμενοι αυξάνονται με ρυθμό ρ θα

έχουμε (οι συνταξιούχοι παραμένουν σταθεροί) : $\frac{L+\rho L}{Pen} = \frac{(1+\rho)L}{Pen} = (1+\rho) \frac{L}{Pen}$ όπου $\frac{L}{Pen}$

είναι σταθερή αναλογία. Άρα μετά την αύξηση η αναλογία $\frac{L}{Pen} = \frac{(1+\rho)}{1}$.

3.5.4 Ιδιωτικές συντάξεις

Εδώ απουσιάζουν οι φόροι και οι κοινωνικές μεταβιβάσεις επομένως ο εισοδηματικός περιορισμός γίνεται: $y = c_1 + \frac{1}{1+r}c_2 + \frac{1}{(1+r)^2}c_3$ **2.1** και ακολουθώντας

την παραπάνω διαδικασία λαμβάνουμε ως λύσεις : $c_1=y\theta'$, $c_2=yk\theta'$, $c_3=syk^2\theta'$ **2.2**

$$\text{όπου } \theta' = \left[1 + \frac{k}{1+r} + s \left(\frac{k}{1+r} \right)^2 \right]^{-1} \quad \text{2.3} \quad \text{και} \quad k = \left(\frac{1+r}{1+\xi} \right)^\eta \quad \text{όπως και}$$

προηγουμένως(1.4) .Ο ρυθμός της αποταμίευσης κατά την εργάσιμη περίοδο είναι

1- θ'. Σε σύγκριση με την περίπτωση των δύο χρονικών περιόδων ο ρυθμός της αποταμίευσης είναι μεγαλύτερος εδώ (1- θ' > 1-θ, με θ>0) όπως αναμενόταν καθώς τα χρήματα πρέπει να καλύψουν μεγαλύτερο βίο.

3.5.5 Κοινωνικές μεταβιβάσεις

Στην περίπτωση των κοινωνικών μεταβιβάσεων υιοθετούμε ότι ο ρυθμός αύξησης του αναλογικού φόρου εισοδήματος που επιβάλλεται στον ενεργό πληθυσμό είναι όσο ο ρυθμός της αποταμίευσης στην προηγούμενη περίπτωση 1-θ'⁴⁶. Τα έσοδα που συγκεντρώνονται υποθέτοντας ότι κάθε μέλος της τρέχουσας γενεάς που επιβιώνει και για μια τρίτη περίοδο «κληρονομεί» αξία (y') ίση με την κατανάλωση εκείνων των ατόμων που εργάστηκαν τις δύο προηγούμενες περιόδους αλλά δεν επιβίωσαν την τρίτη

$$\text{περίοδο ισούνται με } (1-\theta')y' \quad \text{όπου} \quad y' = y \left[1 + \frac{s(1-s)k^2\theta'}{(1+\delta)^2} \right] \quad \text{2.4} \quad \text{και}$$

$$\theta' = \left[1 + \frac{k}{1+r} + s \left(\frac{k}{1+r} \right)^2 \right]^{-1} \quad \text{(2.3)}.$$

Για κάθε εργαζόμενο υπάρχουν 1/ (1+ρ) άτομα την πρώτη περίοδο της συνταξιοδότησης και s/(1+ρ)² άτομα την δεύτερη περίοδο συνταξιοδότησης⁴⁷. Υποθέτοντας ότι τα έσοδα από τους φόρους χρηματοδοτούν τις συντάξεις, έστω **p** η σύνταξη που αποδίδεται σε εκείνους που εργάστηκαν την πρώτη περίοδο και συνταξιοδοτήθηκαν την δεύτερη περίοδο και **πp** η σύνταξη εκείνων που εργάστηκαν κατά την πρώτη και την δεύτερη περίοδο και συνταξιοδοτήθηκαν (και επιζούν) κατά την τρίτη περίοδο. Ένας τρόπος υπολογισμού του **π** είναι να διαιρέσουμε τις λύσεις που

⁴⁶ Για να μπορέσουμε να συγκρίνουμε τα δύο μεγέθη.

⁴⁷ Με την έννοια δεύτερη περίοδο συνταξιοδότησης εννοούμε εκείνους που επιβιώνουν κατά την τρίτη περίοδο και απολαμβάνουν και τα «κληροδοτήματα» εκείνων που εργάστηκαν κατά τις προηγούμενες δύο περιόδους αλλά δεν επιβίωσαν την τρίτη.

έχουμε ήδη βρει για το κόστος κατανάλωσης της δεύτερης και τρίτης περιόδου στην

$$\text{περίπτωση των ιδιωτικών συντάξεων : } \pi = \frac{c_3}{c_2} = \frac{syk^2\theta'}{yk\theta k} = sk \quad \mathbf{2.5}$$

Ο κρατικός εισοδηματικός περιορισμός για την περίπτωση των μεταβιβάσεων είναι:

$$(1-\theta')y' = \frac{p}{1+p} + \frac{s\pi p}{(1+p)^2} \quad \mathbf{2.6} \text{ όπου } p = y'(1-\theta')(1+\rho) \left\{ 1 + \frac{s\pi}{1+\rho} \right\}^{-1} \quad \mathbf{2.7.}$$

Από τις εξισώσεις 6.13 συμπεραίνουμε ότι η αξία ίση με την κατανάλωση εκείνων που συνταξιοδοτήθηκαν την δεύτερη περίοδο ισούται με : $c_2 = y'k\theta' / (1+\delta)$

Άρα για να ισούται η σύνταξη με το σύστημα κοινωνικών μεταβιβάσεων με την

$$\text{ιδιωτική σύνταξη θα πρέπει : } p = \frac{y'k\theta'}{1+\delta} \quad \mathbf{2.8} \text{ για την δεύτερη περίοδο και } p = \frac{sy'k^2\theta'}{(1+\delta)^2}$$

2.9 για την τρίτη περίοδο που εξετάζουμε και δεδομένου ότι $\pi = sk$ η τελευταία σχέση

$$\text{γίνεται } skp = \frac{sy'k^2\theta'}{(1+\delta)^2} \Rightarrow p = \frac{y'k\theta'}{(1+\delta)^2} \quad \mathbf{3.0} .$$

Τέλος, οι κοινωνικές μεταβιβάσεις υπερβαίνουν την κατανάλωση που θα

$$\text{χρηματοδοτούσε η ιδιωτική αποταμίευση όταν : } \delta > \frac{\theta'k(1+\rho+s^2k)}{(1-\theta')(1+\rho)^2} - 1 \quad \mathbf{3.1} .$$

Σε περίπτωση που δεν επιβιώνει κανείς κατά την τρίτη χρονική περίοδο δηλ. $s=0$ η ανισότητα γίνεται: $(1+\delta)(1+\rho) > (1+r)$ όπου είναι το ίδιο ακριβώς συμπέρασμα που καταλήξαμε στην μελέτη με δύο χρονικές περιόδους.

Συνοψίζοντας, η επιλογή δημόσιας ή ιδιωτικής σύνταξης εξαρτάται από την σχέση μεταξύ του ρυθμού αύξησης του εισοδήματος δ και του πραγματικού επιτοκίου αποταμίευσης r όταν οι πληθυσμοί εργαζομένων και συνταξιούχων παραμένουν σταθεροί όπως και το προσδόκιμο ζωής.

Όταν αυξάνεται ο ενεργός πληθυσμός ο ρυθμός αύξησης p θα πρέπει να είναι μεγαλύτερος από την ποσότητα $\frac{r-\delta}{1+\delta}$ για να επιλέξουμε την δημόσια σύνταξη ως πλέον συμφέρουσα.

Όταν αυξάνεται το προσδόκιμο ζωής, για να επιλέγει η δημόσια σύνταξη ως πλέον συμφέρουσα θα πρέπει ο ρυθμός αύξησης του εισοδήματος από το κράτος να υπακούει στην ανισότητα $\delta > \frac{\theta'k(1+\rho+s^2k)}{(1-\theta')(1+\rho)^2} - 1$, διαφορετικά επιλέγουμε την ιδιωτική σύνταξη.

Πέρα όμως από την ετήσια αύξηση μισθών και το πραγματικό επιτόκιο δανεισμού που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην επιλογή μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής σύνταξης, ουσιαστική είναι και η επίδραση της απόδοσης των επενδεδυμένων αποθεματικών των ασφαλιστικών εισφορών στις τελικές συνταξιοδοτικές παροχές. Παρακάτω εξετάζεται πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος των αποθεματικών⁴⁸ στο διανεμητικό σύστημα (pay as you go) που έχει υιοθετήσει η Ελλάδα και ποιες είναι οι πιθανές επενδυτικές στρατηγικές αυτών.

3.6 Ο ρόλος των αποθεματικών στο διανεμητικό ΣΚΑ (pay as you go)

Τα αποθέματα των ταμείων κατά πλειοψηφία προέρχονται από εισφορές εργαζομένων και εργοδοτών και στόχο έχουν είτε να χρησιμοποιηθούν σε παροχές σε χρήμα και σε είδος (νοσοκομειακή περίθαλψη) κατά την διάρκεια του εργασιακού βίου, είτε σε συντάξεις όταν ο εργαζόμενος πάψει να εργάζεται.

Παράλληλα, οι ασφαλιστικοί οργανισμοί που διαχειρίζονται τα αποθέματα των ΣΚΑ υπόκεινται σε όλους τους οικονομικούς κινδύνους που υποβάλλονται και άλλοι οικονομικοί οργανισμοί (τράπεζες, ασφαλιστικές εταιρείες). Έτσι, κίνδυνοι όπως η νομισματική αστάθεια, η διαχρονική αύξηση των εκροών και η διακύμανση της οικονομικής συγκυρίας θα πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπ' όψη κατά την διαχείριση των αποθεματικών.

Επιπλέον, η αβεβαιότητα των μελλοντικών εισφορών λόγω των δημογραφικών μεταβολών και αστάθμητων οικονομικών παραγόντων δεν θα πρέπει να καθιστά τους ασφαλιστικούς οργανισμούς ανίκανους να παρέχουν παροχές συντάξεων στοιχειώδους αγοραστικής ικανότητας σε ένα συνεχώς αυξανόμενο πληθυσμό συνταξιούχων. Το γεγονός αυτό καθιστά σαφές ότι η διαχείριση των αποθεματικών των ΣΚΑ είναι ένα σύνθετο και συνεχώς μεταβαλλόμενο πρόβλημα που αποζητά συνεχώς τις κατάλληλες τροποποιήσεις στο εκάστοτε εφαρμοζόμενο ΣΚΑ.

Η κρατική πολιτική, από το 1950 επέλεξε να χρησιμοποιήσει τα αποθέματα των ασφαλιστικών ταμείων για την επίτευξη οικονομικών και αναπτυξιακών στόχων χωρίς παράλληλα να φροντίζει για την βέλτιστη αλλά ταυτόχρονα ασφαλή αξιοποίησή τους. Σύμφωνα με τον νόμο 1611/50, τα ασφαλιστικά ταμεία υποχρεώθηκαν να καταθέσουν τα ταμειακά τους διαθέσιμα στην Τράπεζα της Ελλάδας με επιτόκιο καθοριζόμενο από

⁴⁸ Με την έννοια των αποθεματικών εννοείται το χρηματικό πόσο που συσσωρεύεται από την καταβολή των ασφαλιστικών εισφορών.

την εκάστοτε Νομισματική Επιτροπή (απαρτίζονταν από τους υπουργούς Οικονομικών και Οικονομίας και τον Διοικητή της ΤτΕ) που συνήθως ήταν σημαντικά χαμηλότερο από το τρέχον επιτόκιο του ταμειυτηρίου ή των προθεσμιακών καταθέσεων. Για το διάστημα 1950-1973 το επιτόκιο ήταν σταθερό και ίσο με 4 % ενώ την ίδια περίοδο το επιτόκιο ταμειυτηρίου ήταν 7 %-9% και ο δείκτης τιμών καταναλωτή ,σύμφωνα με τα δεδομένα της εποχής, φέρεται να αυξήθηκε από 5,7 % σε 27,7 %.

Επίσης, σύμφωνα με μελέτη της ΟΤΟΕ για πέντε ταμεία κύριας ασφάλισης των Τραπεζών, στο διάστημα 1972-1990 η απόκλιση ανάμεσα στο υποχρεωτικό επιτόκιο της ΤτΕ, του ταμειυτηρίου και του γενικού επιπέδου των τιμών είναι αυξανόμενη και οδηγεί σε απώλειες (διαφυγόντα κέρδη) ύψους 900 δις. δρχ τα αντίστοιχα ταμεία εν συγκρίσει με μια αποδοτικότερη επένδυση σε ομολογίες ή προθεσμιακές καταθέσεις (Ρομπόλης, 1993).

Το γεγονός της δέσμευσης των αποθεματικών με σχετικά φθηνό οικονομικό τίμημα στέρησε σημαντικά έσοδα από τα ασφαλιστικά ταμεία. Δεν θα πρέπει όμως να παραλείψουμε τον μεγάλο διαχειριστικό κίνδυνο και την επισφάλεια που θα δημιουργούνταν στα αποθεματικά σε περίπτωση επιχειρηματικής επιλογής με μεγαλύτερη απόδοση αλλά και μεγαλύτερο ρίσκο. Για την κατανόηση των επενδυτικών στρατηγικών και των διαθέσιμων λύσεων για ένα ασφαλιστικό ταμείο, στην συνέχεια παρατίθενται οι κυριότερες στρατηγικές που έχουν εφαρμοστεί διεθνώς σχετικά με την επένδυση των αποθεματικών.

3.6.1 Στρατηγικές επενδύσεων των αποθεματικών

Α) Διαχείριση βάσει των υποχρεώσεων(Asset - liability management)

Είναι μια ποσοτική τεχνική που εφαρμόστηκε πρώτα το 1988 στον τραπεζικό τομέα⁴⁹. Ο σκοπός είναι η δημιουργία ενός επενδυτικού χαρτοφυλακίου τέτοιου ώστε η διάρθρωση των επενδυτικών επιλογών, η διάρκεια και η απόδοση να είναι σε άμεση συσχέτιση με τα χρονικά όρια των οικονομικών υποχρεώσεων (αποπληρωμή δανείων, πληρωμές κ.α).

Το asset liability management έχει σαν βασική προϋπόθεση την πρόβλεψη των μελλοντικών υποχρεώσεων του ασφαλιστικού ταμείου σε ένα ορισμένο χρονικό ορίζοντα (συνήθως 5, 10 ή 15 χρόνια) και την επενδυτική τοποθέτηση σε στρατηγικές τέτοιες που θα απελευθερώσουν τα κεφάλαια όταν εμφανιστούν οι υποχρεώσεις. Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο θα πρέπει να εξεταστούν εσωτερικές μεταβλητές του ΣΚΑ όπως : ο ρυθμός εξέλιξης των μισθών, η μεταβολή στον αριθμό των ασφαλισμένων, η μελλοντική ηλικιακή διάρθρωση των δικαιούχων, οι κλαδικές αναλύσεις σχετικά με τις μελλοντικές εισφορές και εξωτερικές οικονομικές μεταβλητές όπως : ο πληθωρισμός, η διακύμανση της ανεργίας, η εξέλιξη του πληθωρισμού, το ύψος των επιτοκίων αποδόσεων καθώς και την αξία των επενδεδυμένων κεφαλαίων.

Όλοι οι παραπάνω παράγοντες συνεκτιμώνται στα πλαίσια της τρέχουσας οικονομικής συγκυρίας και εξάγονται δύο βασικά σενάρια βάσει ορισμένων αρχικών υποθέσεων : το «αισιόδοξο σενάριο» (best case scenario) και το «απαισιόδοξο» (worst case scenario). Με βάση τα δύο αυτά σενάρια διαμορφώνεται και το τελικό εφαρμόσιμο σενάριο-στρατηγική που είναι και το πλέον ρεαλιστικό και είναι ένας σταθμισμένος μέσος όρος των δύο ακραίων περιπτώσεων.

Το πλεονέκτημα της μεθόδου είναι ότι τα ταμεία επιτυγχάνουν μεγάλες αποδόσεις χωρίς να καθίστανται αφερέγγυα προς τους ασφαλισμένους, αξιοποιώντας έτσι σε μεγάλο βαθμό τα αποθεματικά τους.

Από την άλλη, η μέθοδος στηρίζεται σε μακροχρόνια πρόβλεψη (στην πράξη ο επενδυτικός ορίζοντας είναι 10ετής και 15ετής) με αποτέλεσμα οι αρχικές παραδοχές πολλές φορές να έχουν σημαντική απόκλιση από την πραγματικότητα. Με αυτό τον τρόπο η αξιοπιστία μειώνεται και η μέθοδος έχει περιορισμένη εφαρμογή ειδικά για τα ασφαλιστικά ταμεία που θα πρέπει ανά πάσα στιγμή να είναι συνεπής στις οικονομικές τους υποχρεώσεις προς τους ασφαλισμένους.

⁴⁹ Βλ. Bhattacharya A. ,Foley C., 1991, «Overview of Asset/Liability management, models and interest rate risk control», στο Fabozzi F., Konishi A., Asset/Liability Management, Chicago , pp. 95-123.

B) Παθητική διαχείριση χαρτοφυλακίου (Passive portfolio management)

Η στρατηγική αυτή ακολουθεί δύο εναλλακτικές:

- Την buy and hold (αγορά και διακράτηση)
- Την indexation ή index matching (αντιγραφή της αγοράς ή του γενικού δείκτη).

Η πρώτη στρατηγική ⁵⁰ συνίσταται στην αγορά κάποιων τίτλων με τα επιθυμητά επενδυτικά χαρακτηριστικά και την διακράτηση τους για απεριόριστο χρονικό ορίζοντα. Επειδή η στρατηγική αυτή βασίζεται στην παραδοχή της « αποτελεσματικής αγοράς», δεν παίζει μεγάλο ρόλο η παροδική μεταβολή των τίτλων ή οι διακυμάνσεις της αγοράς.

Η δεύτερη τεχνική του indexation αντιμετωπίζει αποτελεσματικότερα τον επενδυτικό κίνδυνο καθώς μιμείται το γενικό επίπεδο τιμών. Χαρακτηρίζεται από την παραδοχή των ορθολογικών αγορών, την αποστροφή του κινδύνου και το μικρό ειδικό βάρος στις βραχυπρόθεσμες προσδοκίες της αγοράς.

Γ) Ενεργητική διαχείριση χαρτοφυλακίου (Active portfolio management)

Η βασική παραδοχή της στρατηγικής αυτής είναι ότι οι αγορές δεν λειτουργούν κατά τρόπο ορθολογικό, δηλαδή υπάρχουν τίτλοι υπερτιμημένοι ή υποτιμημένοι τους οποίους ο επενδυτής μπορεί να εκμεταλλευτεί αποκομίζοντας υπεραξίες. Η στρατηγική περιλαμβάνει τέσσερα βασικά στάδια :

- Την κατανομή του κεφαλαίου, όπου αποφασίζεται σε ποιους τίτλους θα επενδυθεί το κεφάλαιο.
- Την επιλογή των κλάδων, όπου επιλέγονται κλάδοι διαφορετικών προσδοκιών και συμφερόντων με γνώμονα την ελαχιστοποίηση του κινδύνου μέσω της διασποράς του.
- Την επιλογή τίτλων, όπου αναλυτικά αποφασίζονται οι εταιρείες που συμπεριλαμβάνονται στο χαρτοφυλάκιο.
- Την επιλογή του κατάλληλου χρονικού σημείου, όπου ο επενδυτής αποφασίζει πότε θα μεταβάλλει την σύνθεση του χαρτοφυλακίου του.

Είναι σαφές ότι οι παραπάνω στρατηγικές αποτελούν χρήσιμα εργαλεία και για το ελληνικό ΣΚΑ που πρέπει όμως να χρησιμοποιηθούν με την απαραίτητη σύνεση και γνώση των εκάστοτε κινδύνων.

⁵⁰ Βλ. Blake, 1990, Financial Market Analysis, McGraw-Hill Book Company, U.K.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ

4.1 Ιστορική εξέλιξη της Κοινωνικής Ασφάλισης στην Ελλάδα

Λόγω πολιτικών και κοινωνικών προτεραιοτήτων των τότε κυβερνήσεων αλλά και λόγω της οικονομικής πραγματικότητας, οι δαπάνες για κοινωνική ασφάλιση στην Ελλάδα ήταν περιορισμένες κατά τις δεκαετίες του 1960 και 1970. Το επίπεδο των κοινωνικών δαπανών κυμάνθηκε σε 11-13 % του ΑΕΠ για την δεκαετία του 1960 και 13-14 % του ΑΕΠ για την δεκαετία του 1970⁵¹.

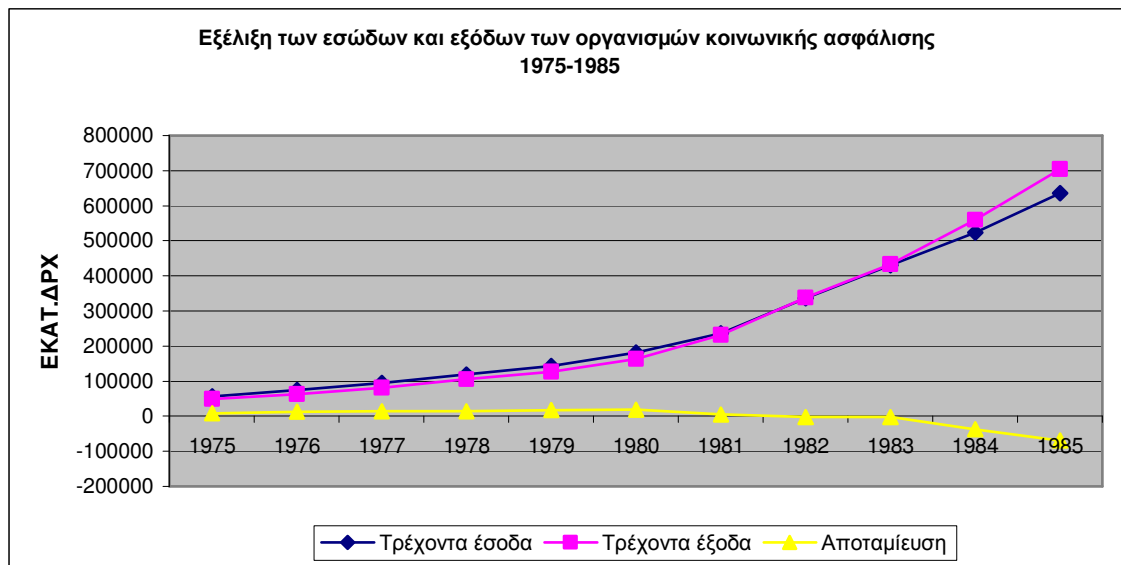
Η δεκαετία του 1980 είναι σταθμός στο σύγχρονο ασφαλιστικό σύστημα της Ελλάδας καθώς έγινε μια μετάβαση από μια πραγματικότητα με πολλούς ανασφάλιστους, χαμηλές παροχές και σημαντικές δομικές ελλείψεις σε μια ποιοτική και ποσοτική επέκταση της κοινωνικής ασφάλισης. Η μετάβαση αυτή επιτεύχθηκε κυρίως από τα δύο παρακάτω μέτρα :

- *Με την ασφαλιστική κάλυψη για κύρια σύνταξη όλων των απασχολούμενων στον μη αγροτικό τομέα μετά την επέκταση του ΙΚΑ σε όλη την χώρα, η πρόσθετη ασφάλιση (Ν.1745/87)-πέραν της βασικής-των αγροτών από τον ΟΓΑ και η ασφάλιση επικουρικής σύνταξης όλων των εργαζομένων με εξαρτημένη εργασία που κάλυψαν τα έως τότε κενά του συστήματος.*
- *Τις μεγάλες αυξήσεις κυρίως στις κατώτατες συντάξεις που περιόρισαν την φτώχεια των ηλικιωμένων.*

Από την άλλη, τα δραστικά αυτά μέτρα συνέβαλαν στην σημαντική αύξηση των δαπανών για συντάξεις γήρατος οι οποίες κυμάνθηκαν στο διάστημα 1980-1985 σε 11.3 % (σε σταθερές τιμές του 1980). Το γεγονός αυτό φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα που παραθέτει την εξέλιξη των εσόδων και εξόδων των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα στο διάστημα 1975-1985.

⁵¹ Βλ. Γεώργιος Προβόπουλος, «Κοινωνική Ασφάλιση : Μακροοικονομικές όψεις του χρηματοδοτικού προβλήματος», Ειδικές Μελέτες 15, IOBE, Αθήνα, 1987, σελ 54.

Διάγραμμα 19



Πηγή : Εθνικοί Λογαριασμοί της Ελλάδας⁵².

Την δεκαετία του 1990 έκαναν την εμφάνιση τους τα σοβαρά προβλήματα ρευστότητας στα ασφαλιστικά ταμεία, απόρροια της δαπανηρής δημοσιονομικής πολιτικής της προηγούμενης δεκαετίας. Έτσι, κρίθηκαν επιβεβλημένες ορισμένες θεσμικές παρεμβάσεις ώστε να αντιμετωπιστούν τα σημαντικότερα προβλήματα : η συνεχής γήρανση του πληθυσμού, η ανεπαρκής χρηματοδότηση των ασφαλιστικών ταμείων και η σύνθετη και ανεπαρκής διάρθρωση του ΣΚΑ κυρίως λόγω της πληθώρας των ασφαλιστικών φορέων.

Οι νόμοι 1902/90 και 2084/92 περιόρισαν σε κάποιο βαθμό τα προβλήματα και ενίσχυσαν την βιωσιμότητα του συστήματος. Ο Ν. 2084/92 εισήγαγε το σύστημα της τριμερούς χρηματοδότησης για κύρια σύνταξη και ασθένεια με συμμετοχή των εργαζομένων, των εργοδοτών και του Κράτους με αναλογία 2/9, 4/9 και 3/9 αντίστοιχα⁵³ το οποίο καλύπτει τους νεοασφαλισμένους από το 1/1/1993.

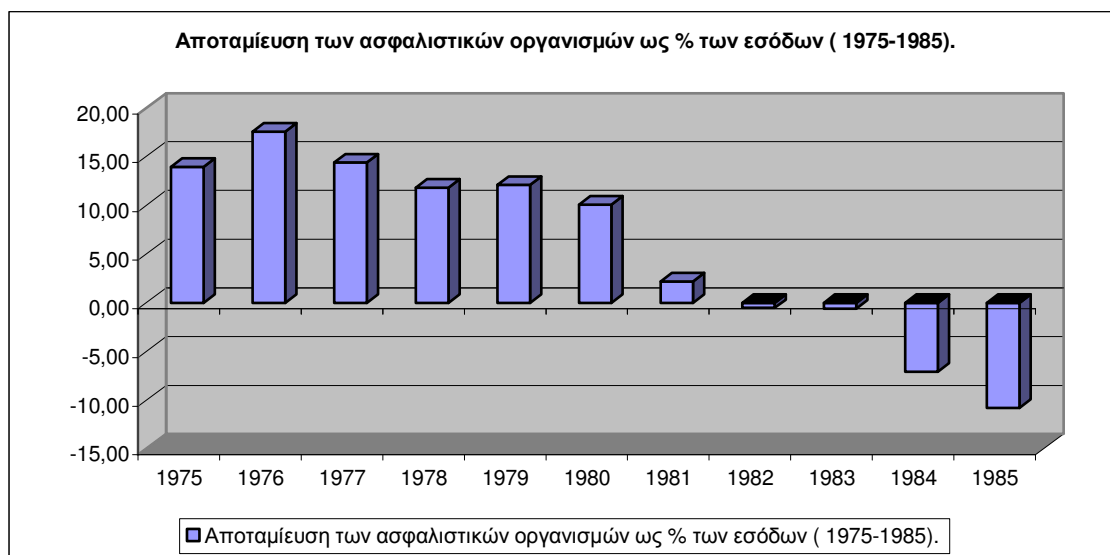
⁵² Στο Γεώργιος Προβόπουλος, «Κοινωνική Ασφάλιση : Μακροοικονομικές όψεις του χρηματοδοτικού προβλήματος», Ειδικές Μελέτες 15, IOBE, Αθήνα, 1987, σελ 56.

⁵³ Βλ. και «Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας ετών 2000 και 2001», άρθρο 13, σελ.6.

Η εξέλιξη των δαπανών του συνταξιοδοτικού συστήματος

Στις δεκαετίες 1960 και 1970 το ποσοστό των δαπανών για συντάξεις υστερεί του μέσου όρου των χωρών του ΟΟΣΑ⁵⁴ (3.8 % του ΑΕΠ έναντι 4.9% του μ.ο του ΟΟΣΑ για το 1962 και 4.9 % του ΑΕΠ έναντι 6.5 % του μ.ο του ΟΟΣΑ). Μετά την σημαντική αύξηση των δαπανών για συντάξεις την δεκαετία του 1980, το ποσοστό που διαθέτει η Ελλάδα για συντάξεις υπερκαλύπτει το μ.ο του ΟΟΣΑ (το 2001 οι δαπάνες ήταν 13.4 % επί του ΑΕΠ έναντι 8.0 % του ΟΟΣΑ). Από το 1982 και ύστερα τα ασφαλιστικά ταμεία άρχισαν να παρουσιάζουν διαχειριστικά ελλείμματα όπως φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 20



Πηγή : Εθνικοί Λογαριασμοί της Ελλάδας⁵⁵.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, παρατηρείται μια συνεχής και μακροχρόνια αύξηση του μεριδίου του ΑΕΠ για συντάξεις. Το φαινόμενο αυτό οφείλεται κυρίως στους παρακάτω λόγους :

- Η ωρίμανση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας.
- Η ποσοτική και ποιοτική επέκταση της κοινωνικής ασφάλισης κατά την δεκαετία του 1980.
- Η αστυφιλία που έχει παρατηρηθεί τις τελευταίες δεκαετίες και η μεταφορά των ασφαλισμένων από τον ΟΓΑ στο ΙΚΑ.

⁵⁴ Στοιχεία ΟΟΣΑ.

⁵⁵ Στο Γεώργιος Προβόπουλος, «Κοινωνική Ασφάλιση : Μακροοικονομικές όψεις του χρηματοδοτικού προβλήματος», Ειδικές Μελέτες 15, ΙΟΒΕ, Αθήνα, 1987, σελ 56.

- Η μείωση της μέσης ηλικίας συνταξιοδότησης λόγω της κατάχρησης των αναπηρικών συντάξεων και της επέκτασης των βαρέων και ανθυγιεινών επαγγελμάτων.
- Η αύξηση του ποσοστού των γυναικών στο εργατικό δυναμικό και οι ευνοϊκότερες προϋποθέσεις που απολάμβαναν μέχρι πρόσφατα⁵⁶.
- Η ασφαλιστική κάλυψη των παλιννοστούντων ομογενών.
- Η αναπροσαρμογή των συνταξιοδοτικών παροχών χωρίς αντίστοιχη αύξηση των εισφορών που έγινε το 1996 με την εισαγωγή του Επιδόματος Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΑΣ).

⁵⁶ Με τον τελευταίο ασφαλιστικό νόμο 3863/2010 εξισώνονται τα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης μεταξύ ανδρών και γυναικών.

4.2 Η Ελληνική ασφαλιστική πραγματικότητα

Το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης στη χώρα μας είναι κατοχυρωμένο από το Σύνταγμα (άρθρο 22, παρ.5) και προβλέπει ασφαλιστική κάλυψη για τους κινδύνους γήρατος, αναπηρίας και θανάτου, ασθένειας και μητρότητας, εργατικού ατυχήματος και επαγγελματικής νόσου. Η λειτουργία του βασίζεται στο διανεμητικό σύστημα (pay as you go) κατά το οποίο οι εκάστοτε εργαζόμενοι χρηματοδοτούν με τις εργασιακές τους εισφορές τις παροχές συντάξεων των εκάστοτε συνταξιούχων. Η εποπτεία του ελληνικού Σ.Κ.Α ασκείται ως επί τω πλείστον από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης και οι παροχές που χορηγεί είναι σε χρήμα και σε είδος σε περιοδική συχνότητα ή εφάπαξ.

Το Ελληνικό Σ.Κ.Α είναι δημόσιας διαχείρισης και υποχρεωτικό όσον αφορά την νομική του μορφή. Περιλαμβάνει τρία επίπεδα ασφαλιστικής κάλυψης : για κύρια σύνταξη, για επικουρική σύνταξη και εφάπαξ παροχές κατά την συνταξιοδότηση. Η κύρια ασφάλιση είναι σχεδόν καθολική και παρέχεται από το Δημόσιο και τα εκάστοτε ασφαλιστικά Ταμεία που έχουν την μορφή Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ).Η επικουρική ασφάλιση καλύπτει όλους τους εργαζόμενους με εξαρτημένη εργασία και ένα μικρό ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων. Στο μεγαλύτερο μέρος της , η επικουρική ασφάλιση παρέχεται από Ν.Π.Δ.Δ και μόνο σε λίγες περιπτώσεις από Ν.Π.Ι.Δ και σωματεία.

Το συνταξιοδοτικό σύστημα χωρίζεται σε τρία βασικά επίπεδα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά:

- Το επίπεδο των τομέων απασχόλησης. Η ασφαλιστική προστασία καθώς και οι παροχές ποικίλλουν ανάλογα με τον κλάδο απασχόλησης και το επάγγελμα.
- Το επίπεδο ασφαλιστικής κάλυψης. Ανάλογα με τον τομέα απασχόλησης (Δημόσιο ή Ιδιωτικό) οι καλύψεις διαφοροποιούνται σε κύρια σύνταξη, επικουρική και εφάπαξ παροχές.
- Τον χρόνο της ασφάλισης. Σύμφωνα με τον νόμο 2084/92 υπάρχει βασική διαφοροποίηση στους ασφαλισμένους πριν και μετά την 1/1/1993 σε επίπεδο παροχών και καλύψεων.

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΣΥΝΤΑΞΕΩΝ⁵⁷

Κατηγορίες πληθυσμού	Βαθμίδες Προστασίας	Οργάνωση	Πηγή Χρηματοδότησης
1. Ανασφάλιστοι 65+	Καθολική σύνταξη	ΟΓΑ	Κρατική Επιχορήγηση (κάλυψη εξόδων).
Αγρότες	Εισφορές, κρατική συμμετοχή(Κύρια Σύνταξη ΟΓΑ 1997)	ΟΓΑ	Εισφορές, κρατική συμμετοχή(% εισφορών), επιχορήγηση.
2.(Α) Δημόσιοι Υπάλληλοι	Κύρια, επικουρική (συχνά διπλή), εφάπαξ.	Υπ.Οικονομικών	Κρατικός Προϋπολογισμός
Στρατιωτικοί		α) ΤΕΑΔΥ β)Μετοχικά Ταμεία	Εισφορές Κοινωνικοί Πόροι
(Β) Ειδικό Καθεστώς ΙΚΑ (π.χ. ΕΟΤ)	Κύρια,επικουρική,εφάπαξ	ΙΚΑ για την κύρια σύνταξη	Εισφορές Κοινωνικοί Πόροι
3. Εργαζόμενοι ιδιωτικού τομέα (Α) ΙΚΑ: (Ι)	Κύρια	ΙΚΑ	Εισφορές και τριμερής χρηματοδότηση (Κράτους, εργοδοτών και εργαζομένων) + χρηματοδότηση ελλειμμάτων
ΙΚΑ (ΙΙ)	Κύρια, επικουρική	ΙΚΑ+ TEAM ή ΙΚΑ + άλλο επικουρικό	Εισφορές, Εισφορές + κοινωνικοί πόροι
ΙΚΑ (ΙΙΙ)	Κύρια , επικουρική και εφάπαξ	+ Ταμεία Πρόνοιας	Εισφορές
(Β) Ναυτικοί	Κύρια + επικουρική + εφάπαξ	NAT, ΚΑΑΝ κλπ.	Εισφορές + Επιχορήγηση +Κοινωνικοί πόροι
4. Εργαζόμενοι δημοσίου τομέα (δημόσιες επιχειρήσεις, ΔΕΗ, Τράπεζες)	Κύρια +επικουρική+ εφάπαξ	«Ειδικά Ταμεία» (για κάθε επιχείρηση)	Εισφορές (μεγαλύτερο μέρος από τον εργοδότη)
		ΙΚΑ + Ειδικά Ταμεία για Επικουρική	Χρηματοδότηση ελλειμμάτων από τον εργοδότη.

⁵⁷ Μετά την εφαρμογή του πρόσφατου ασφαλιστικού νόμου (3863/2010) η οργανωτική δομή άλλαξε καθώς συγχωνεύτηκαν πολλά ταμεία και τροποποιήθηκαν οι βαθμίδες προστασίας.

5. Αυτοαπασχολούμενοι	Κύρια	ΟΑΕΕ (ΤΕΒΕ, ΤΣΑ)	Εισφορές (Ευρώ ανά κλάση) Επιχορηγήσεις από Δημόσιο –Κοινωνικοί Πόροι
	Κύρια + Επικουρική	+ επικουρικό Ταμείο	
6. Ελεύθεροι επαγγελματίες	Κύρια	Νομικοί, Υγειονομικοί, Μηχανικοί.	Κοινωνικοί πόροι + εισφορές. Πρόσοδοι περιουσίας
(Α) Αυτοαπασχολούμενοι	Κύρια + επικουρική	Νομικοί, Υγειονομικοί, Μηχανικοί, Δικηγόρων	Κοινωνικοί πόροι + εισφορές. Πρόσοδοι περιουσίας
(Β) Μισθωτοί	Συχνά 2 βασικές συντάξεις	Νομικοί, Υγειονομικοί, Μηχανικοί, Δικηγόρων	Κοινωνικοί πόροι + εισφορές. Πρόσοδοι περιουσίας

ΕΚΑΣ (Επίδομα Κοινωνικής Αλληλεγγύης Συνταξιούχων) : Καταβάλλεται μετά από έλεγχο πόρων σε όλους τους χαμηλοσυνταξιούχους του αστικού τομέα, ηλικίας μεγαλύτερης από τα όρια του ΙΚΑ (ανεξαρτήτως ταμείου).

Τιμητικές συντάξεις : Πολεμικές, Εθνικής Αντίστασης, Τοπικής Αυτοδιοίκησης, προσωπικές κτλ.

ΠΗΓΗ : Η Ελληνική Έκθεση Στρατηγικής για τις Συντάξεις, Παράρτημα, Σεπτέμβριος 2002

Το ελληνικό συνταξιοδοτικό σύστημα στηρίζεται κυρίως στην κύρια και επικουρική σύνταξη ενώ ο δεύτερος και ο τρίτος πυλώνας ασφάλισης (η κλαδική σύνταξη και η ιδιωτική με αυτοχρηματοδότηση αντίστοιχα) δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένοι σε σχέση με τα άλλα μέλη της Ε.Ε.

Το σύστημα επαγγελματικής ασφάλισης θεσμοθετήθηκε με το Ν. 3029/02 και διέπεται από την οδηγία 2003/41/ΕΚ για τις δραστηριότητες και την εποπτεία των ιδρυμάτων επαγγελματικών συνταξιοδοτικών παροχών, παρέχει συμπληρωματική προαιρετική ασφάλιση πέραν της υποχρεωτικής, λειτουργεί με βάση το κεφαλαιοποιητικό σύστημα, χρηματοδοτείται από τακτικές και έκτακτες εισφορές ασφαλισμένων και εργοδοτών, προσόδους περιουσίας και αποδόσεις κεφαλαίων και αποθεματικών.

Η καταβολή των παροχών της κοινωνικής ασφάλισης γίνεται :

- Είτε από φορέα (ίδρυμα) διοικούμενο από δημόσιες αρχές.
- Είτε από κυβερνητικό τμήμα ή υπηρεσία.
- Είτε από άλλης μορφής νομικό πρόσωπο (στην Ελλάδα ΝΠΔΔ) όπου συμμετέχουν υποχρεωτικά εκπρόσωποι των εργαζομένων, των εργοδοτών και των δημόσιων αρχών .

Σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 72 της Διεθνούς Σύμβασης Εργασίας (ΔΣΕ 102), η γενική ευθύνη για την πρόσφορη διοίκηση τόσο των φορέων όσο και των δημόσιων υπηρεσιών που είναι επιφορτισμένα με την διαχείριση του ΣΚΑ είναι το Κράτος.

Αναλυτικότερα⁵⁸ :

- Η διοικητική οργάνωση της εφαρμογής της ΔΣΕ 102 ποικίλει ευρέως. Τα κράτη μέλη της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας έχουν προχωρήσει σε ποικιλία σχετικών επιλογών και λύσεων με βάση της εθνικές παραδόσεις και την κοινωνική δομή. Σε κάθε περίπτωση, όμως, και ασχέτως προς την εκάστοτε λύση την γενική ευθύνη εφαρμογής έχει πάντοτε το κράτος (άλλοτε το Υπουργείο Κοινωνικής Ασφάλισης ή το Υπουργείο Εργασίας, το υπουργείο Υγείας και σε μερικές περιπτώσεις το Υπουργείο Οικονομικών ή ακόμη και το υπουργείο Εσωτερικών (παρ. 206).
- Η δυνατότητα του Κράτους να εποπτεύει και να ελέγχει τους φορείς και τις υπηρεσίες κοινωνικής ασφάλισης, δεν επιτρέπεται να οδηγεί σε κρατικές συμπεριφορές ιδιοποίησης και διάθεσης για άλλους κρατικούς σκοπούς των χρημάτων που έχουν συγκεντρωθεί, ανήκουν και προορίζονται για την καταβολή των παροχών της κοινωνικής ασφάλισης. Πέραν της οικονομικής αποδυνάμωσης του συστήματος, μια τέτοια συμπεριφορά οδηγεί στην απώλεια της εμπιστοσύνης των ασφαλισμένων προς τους φορείς και τις υπηρεσίες κοινωνικής ασφάλισης.
- Ειδικότερα για την Ελλάδα, με την απόφαση 5024/1987 του ΣτΕ, οι φορείς κοινωνικής ασφάλισης έχουν υποχρεωτικά την νομική μορφή των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου (ΝΠΔΔ).

⁵⁸ Βλ. Γιώργος Ρωμανιάς, « Ελληνικοί και Ευρωπαϊκοί Μύθοι για το Ασφαλιστικό», Εκδόσεις Αδελφοί Βλάσση, Αθήνα 2007, σελ. 71.

4.3 Προβλήματα του ελληνικού ΣΚΑ

Αναχρονιστική οργάνωση & διοίκηση

Ο μεγάλος αριθμός των ταμείων έως την πρόσφατη ψήφιση του νόμου 3863/2010 που προβλέπει την συγχώνευση πολλών εξ'αυτών, αποτελεί ένα σοβαρό πρόβλημα της κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα. Τα περισσότερα ταμεία καλύπτουν ένα μικρό αριθμό ασφαλισμένων και συνταξιούχων και συνήθως είναι κατανεμημένα ανάλογα με τις αντίστοιχες ομάδες κλειστών επαγγελματιών⁵⁹. Με τον τρόπο αυτό δυσχεραίνεται η βιωσιμότητα του συνόλου των ταμείων καθώς βασική ασφαλιστική αρχή αποτελεί η μεγάλη πληθυσμιακή βάση και η εφαρμογή του νόμου των μεγάλου αριθμών. Επίσης ο κατακερματισμός του προσωπικού και των αρμοδιοτήτων δεν επιτρέπουν την ύπαρξη ενιαίου συστήματος διαχείρισης και ελέγχου μέσω μηχανογραφικών μέσων με αποτέλεσμα να αυξάνεται το κόστος λειτουργίας και η εισφοροδιαφυγή.

Οι ακολουθούμενες διαδικασίες είναι, κατά κανόνα , χρονοβόρες και απαρχαιωμένες αναγκάζοντας τους ασφαλισμένους και τους συνταξιούχους να υποστούν έναν κυκεώνα γραφειοκρατίας και ταλαιπωρίας για στοιχειώδεις ασφαλιστικές υπηρεσίες. Η απόδειξη του χρόνου ασφάλισης και της θεμελίωσης δικαιώματος για παροχές απαιτεί πλήθος δικαιολογητικών και η απονομή συντάξεων σε χρήμα (σε μορφή εφάπαξ) συνήθως καθυστερεί αρκετά χρόνια.

Τα ασφαλιστικά ταμεία αποτελούν, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία, ανεξάρτητους αυτόνομους φορείς και την διοίκησή τους αναλαμβάνουν διοικητικά συμβούλια (ΔΣ), κατά κανόνα αποτελούμενα από εκπροσώπους των ασφαλισμένων , των συνταξιούχων, των εργοδοτών και του κράτους. Ωστόσο, με τον διορισμό των προέδρων και μελών των ΔΣ από την εκάστοτε κυβέρνηση, η ανεξαρτησία και αυτονομία των ταμείων περιορίζονται σε σημαντικό βαθμό εμποδίζοντας έτσι την εφαρμογή μιας μακροχρόνιας , ενιαίας και βιώσιμης πολιτικής διαχείρισης.

⁵⁹ Βλ. Ρουπακιώτης Χρήστος « Η Κρίση της Κοινωνικής Ασφάλισης», μελέτες κέντρου μαρξιστικών μελετών, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1990.σελ. 85.

Εξωγενείς παράγοντες

Η οικονομική κρίση συμβάλλει στον περιορισμό της γεννητικότητας των νέων καθώς παντρεύονται σε όλο και μεγαλύτερη ηλικία (με την έλλειψη επαρκών οικονομικών πόρων λόγω ανεργίας να είναι ένας από τους σημαντικούς λόγους) και αποκτούν λίγα ή καθόλου παιδιά.

Επίσης, η ανεπάρκεια κοινωνικής μέριμνας για τα παιδιά αποτρέπει τις νέες μητέρες να εισέλθουν στην αγορά εργασίας τουλάχιστον για τα πρώτα χρόνια με αποτέλεσμα την συρρίκνωση του ενεργού πληθυσμού.

Η αύξηση των δαπανών υγείας αποτελεί άλλο ένα σοβαρό πρόβλημα που σχετίζεται άμεσα με το ΣΚΑ. Οι δαπάνες νοσοκομειακής και φαρμακευτικής περίθαλψης αυξάνονται με ταχείς ρυθμούς λόγω των καταχρήσεων και της έλλειψης συστηματικού ελέγχου από το Κράτος των όρων με τους οποίους το ΕΣΥ προμηθεύεται το νοσοκομειακό υλικό. Το φαινόμενο αυτό έχει ως αποτέλεσμα της συνεχή οικονομική επιβάρυνση των ασφαλιστικών ταμείων που σε μεγάλο ποσοστό είναι τεχνητά διογκωμένα για να αισχροκερδούν οι μεσάζοντες.

Ενδογενείς παράγοντες

Στους ενδογενείς παράγοντες των προβλημάτων του ΣΚΑ συμπεριλαμβάνονται τα λεγόμενα διαρθρωτικά προβλήματα όπως τα χαμηλά όρια ηλικίας συνταξιοδότησης, ο μεγάλος αριθμός αναπηρικών συντάξεων και η εθελούσια έξοδος με σημαντικές παροχές που έχει πραγματοποιηθεί αρκετές φορές από διάφορους οργανισμούς με σκοπό την εξυγίανση ή την ιδιωτικοποίησή τους.

4.4 Ο Νόμος 3863/2010 – Η Νέα Ασφαλιστική Μεταρρύθμιση

Η νέα ασφαλιστική μεταρρύθμιση έγινε πράξη στις 15.7.2010 με την ψήφιση του νόμου 3863/2010. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα σημαντικότερα άρθρα του νόμου τα οποία επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα το ελληνικό ΣΚΑ.

Ο νέος ασφαλιστικός νόμος εισάγει τις έννοιες της βασικής σύνταξης και της αναλογικής σύνταξης. Ως βασική σύνταξη ορίζεται το ποσό της σύνταξης που δεν αναλογεί σε ασφαλιστικές εισφορές και χορηγείται μετά την 1.1.2015 βάσει προϋποθέσεων που ορίζει ο νόμος 3863/2010. Η αναλογική σύνταξη ορίζεται ως το ποσό της σύνταξης που αναλογεί στο ύψος των ασφαλιστικών εισφορών για τα έτη ασφάλισης, από 1.1.2011 και εφεξής, κάθε ασφαλισμένου που θεμελιώνει δικαίωμα σύνταξης μετά την 1.1.2015 σε φορείς κύριας ασφάλισης ή το Δημόσιο.

Το ύψος της βασικής σύνταξης, για το έτος 2010, καθορίζεται στο ποσό των τριακοσίων εξήντα (360.00) ευρώ μηνιαίως, για 12 μήνες.

Στη συνέχεια τα πόσα και οι προϋποθέσεις αναπροσαρμόζονται ανάλογα με τις ανάγκες με γνώμονα την μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του ΣΚΑ.

Όπως αναφέρεται στο άρθρο 11 του νόμου 3863/2010 :

Από την 1.1.2011 και ανά διετία η Εθνική Αναλογιστική Αρχή εκπονεί αναλογιστικές μελέτες, οι οποίες επικυρώνονται από την Επιτροπή Οικονομικής Πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με αντικείμενο την συνεχή παρακολούθηση της εξέλιξης της εθνικής συνταξιοδοτικής δαπάνης. Με ειδικό νόμο ανακαθορίζονται οι συντάξεις με στόχο την διασφάλιση της μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας του ασφαλιστικού συστήματος. Το ύψος των δαπανών για την βασική, την αναλογική και την επικουρική σύνταξη, προβαλλόμενο έως το 2060, δεν πρέπει να υπερβαίνει το περιθώριο αύξησης των 2,5 ποσοστιαίων μονάδων του ΑΕΠ, με έτος αναφοράς το 2009.

Από 1.1.2014 οι συντάξεις των Φορέων Κοινωνικής Ασφάλισης, συμπεριλαμβανομένων των συντάξεων του Δημοσίου αναπροσαρμόζονται κατ'έτος με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης στη βάση συντελεστή που διαμορφώνεται κατά 50 % από την μεταβολή του ΑΕΠ και κατά 50 % από την μεταβολή του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή του προηγούμενου έτους και δεν υπερβαίνει την ετήσια μεταβολή του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή.

Οι διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου με τις οποίες προβλέπεται αναπροσαρμογή ή αύξηση των συντάξεων, καταργούνται από 1.1.2014.

Τα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης των ασφαλισμένων των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης και του Δημοσίου, ανεξαρτήτως χρόνου υπαγωγής στην ασφάλιση, τα οποία προβλέπονται στο άρθρο 10 του παρόντος νόμου και σε καταστατικές ή γενικές διατάξεις νόμων, ανακαθορίζονται κατά τη μεταβολή του προσδόκιμου ζωής του πληθυσμού της χώρας, με σημείο αναφοράς την ηλικία των 65 ετών. Η ισχύς της παραγράφου αυτής αρχίζει από 1.1.2021 και κατά την πρώτη εφαρμογή της, λαμβάνεται υπόψη η μεταβολή της δεκαετίας 2010 έως και 2020. Από 1.1.2024 τα ανωτέρω όρια ανακαθορίζονται ανά τριετία. Η αναπροσαρμογή των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης, γίνεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, που εκδίδεται κατά το τελευταίο έτος κάθε περιόδου με βάση τους σχετικούς δείκτες που προσδιορίζονται από την Ελληνική Στατιστική Αρχή και την Eurostat και αφορούν στην επόμενη περίοδο.

Ο συγκεκριμένος νόμος εισάγει και άλλα νέα στοιχεία στο ΣΚΑ όπως :

- Ο ενιαίος κανονισμός προσδιορισμού ποσοστού αναπηρίας για τις αναπηρικές συντάξεις μέσω Ειδικής Επιστημονικής Επιτροπής που συγκροτείται με απόφαση του υπουργού Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης και στην οποία συμμετέχει υποχρεωτικά εκπρόσωπος που υποδεικνύεται από την Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (ΕΣΑΜΕΑ).
- Στο άρθρο 25 του νόμου θεσπίζονται κίνητρα παραμονής στην εργασία πέραν των 35 ετών που απαιτείται για την θεμελίωση πλήρους σύνταξης.
- Στο άρθρο 27 ορίζεται η από 1.1.2013 ένταξη του κλάδου κύριας σύνταξης Ναυτικών του Ναυτικού Απομαχικού Ταμείου (Ν.Α.Τ) στον κλάδο σύνταξης του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ.
- Θεσπίζεται ενιαίο σύστημα ελέγχου συντάξεων καθώς και η παρακολούθηση αναγκαστικής είσπραξης ασφαλιστικών εισφορών των Φορέων Κοινωνικής Ασφάλισης.

Όσον αφορά το θεσμικό πλαίσιο των επενδύσεων και αξιοποίησης της περιουσίας των Φορέων Κοινωνικής Ασφάλισης :

- Οι Φορείς Κοινωνικής Ασφάλισης (Φ.Κ.Α) επενδύουν χωρίς περιορισμούς σε τίτλους του Ελληνικού Δημοσίου, σταθερού ή κυμαινόμενου επιτοκίου πλην των σύνθετων (structured) ομολόγων καθώς και σε τίτλους του Ελληνικού Δημοσίου με την μορφή αγοράς με σύμφωνο επαναπώλησης (πράξεις REPOS).
- Η διαχείριση των επενδύσεων αυτών γίνεται από την Τράπεζα της Ελλάδος.
- Υπό προϋποθέσεις, οι Φορείς Κοινωνικής Ασφάλισης (Φ.Κ.Α) μπορούν επίσης να επενδύουν σε κινητές αξίες όπως προθεσμιακές καταθέσεις σε πιστωτικά ιδρύματα της ημεδαπής (έως 5 % των διαθεσίμων τους) μετά από αποφάσεις των Δ.Σ και εντολή του εκάστοτε Φ.Κ.Α στην Τράπεζα της Ελλάδος.
- Οι επενδύσεις και οι αξιοποιήσεις των ακινήτων γίνονται με συμφωνίες – πλαίσια που συνάπτονται μεταξύ των Φ.Κ.Α και εταιρειών διαχείρισης και αξιοποίησης ακινήτων, που έχουν γίνει δεκτές από το σύστημα επιλογής της «Εταιρείας Διαχείρισης Επενδυτικών Κεφαλαίων Ταμείων Ασφάλισης Ανώνυμη Εταιρεία Παροχής Επενδυτικών Υπηρεσιών» (Ε.Δ.Ε.Κ.Τ Α.Ε.Π.Ε.Υ) .

Τέλος με τον νόμο 3863/2010 ρυθμίζονται οργανωτικά ζητήματα που αποτελούσαν τροχοπέδη στην ομαλή λειτουργία των Φορέων Κοινωνικής Ασφάλισης και οδηγούσαν σε μακροχρόνια προβλήματα όπως η εισφοροδιαφυγή και η αδήλωτη εργασία. Έτσι,

- Θεσπίζεται η οικονομική και λογιστική αυτοτέλεια του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ.
- Οι Κεντρικές Υπηρεσίες του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ διακρίνονται σε Υπηρεσίες Ασφάλισης και Υπηρεσίες Υγείας.
- Ορίζεται η Οργανωτική Διάρθρωση των Κεντρικών Υπηρεσιών Υγείας.
- Θεσπίζονται μικτά κλιμάκια για την καταπολέμηση της εισφοροδιαφυγής.
- Συστήνεται το Κέντρο Πληροφόρησης Ασφαλισμένων και Συνταξιούχων (Κ.Π.Α.Σ).

Τα παραπάνω μέτρα κινούνται ασφαλώς προς την σωστή κατεύθυνση για την αναδιάρθρωση και την βιωσιμότητα του ΣΚΑ στην Ελλάδα. Απομένει μόνο να δούμε κατά πόσο ο συγκεκριμένος νόμος θα εφαρμοστεί στην πράξη καθώς η παρελθοντική εμπειρία δεν μας επιτρέπει να είμαστε ιδιαίτερα αισιόδοξοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΠΡΟΟΠΤΙΚΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟ Σ.Κ.Α

5.1 Προβληματισμοί

Η «συνταξιοδότηση» με την σημερινή έννοια ορίζεται⁶⁰ ως « μια εκτενής περίοδος αποχής από το εργασιακό βίο χρηματοδοτούμενη από την συσσώρευση πλούτου ούτως ώστε η εργασία να μην είναι πια αναγκαία». Το προνόμιο αυτό έως πρόσφατα ήταν πολυτέλεια των λίγων. Στο παρελθόν, οι γηραιότεροι εργάτες συνήθως συνταξιοδοτούνταν λόγω ανικανότητας για εργασία ή θανάτου αλλά όχι επειδή η εργασία ήταν οικονομικά μη αναγκαία.

Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960, οι «τρίτη ηλικία» ήταν συνώνυμο της φτώχειας σε πολλές βιομηχανοποιημένες πόλεις. Το φαινόμενο αυτό παρουσίασε μεταβολή τα τελευταία 25 χρόνια τόσο στις ΗΠΑ όσο και στην Ευρώπη όπου τα εισοδήματα των μεγάλων σε ηλικία εργαζομένων αυξήθηκαν, τα όρια ηλικίας μειώθηκαν και η καταπολέμηση της φτώχειας στην «τρίτη ηλικία» αποτελεί πλέον βασικό μέλημα των περισσότερων ανεπτυγμένων χωρών.

Τον 21^ο αιώνα, το κόστος διατήρησης της υπάρχουσας κατάστασης στην Κοινωνική Ασφάλιση αναμένεται να κλιμακωθεί αισθητά ως αποτέλεσμα της πληθυσμιακής γήρανσης λόγω της συνεχούς αύξησης στο προσδόκιμο ζωής και της χαμηλότερης γονιμότητας σχεδόν σε όλο τον ανεπτυγμένο κόσμο. Επίσης η ηλικιακή κατηγορία της «τρίτης ηλικίας» αυξάνεται με δυσανάλογα ταχύ ρυθμό σε σχέση με τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες δημιουργώντας αυξημένες ανάγκες στα συστήματα υγείας και περίθαλψης.

Έως το 2050 τα άτομα άνω των 65 ετών στην Ελλάδα θα αποτελούν το 31.5 % του πληθυσμού. Είναι φυσικό μια τόσο σημαντική πληθυσμιακή ομάδα να απαιτεί μέριμνα σε επίπεδο οικονομικό (παροχές συντάξεων, κοινωνικά επιδόματα) , υποδομών (κέντρα φροντίδας ηλικιωμένων, βοήθεια στο σπίτι κ.α) και υγείας (νοσοκομεία, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη).Το Κράτος Πρόνοιας δεν είναι δυνατόν να επωμιστεί εξ'ολοκλήρου το τεράστιο αυτό οικονομικό κόστος. Για τον λόγο αυτό θα πρέπει με κατάλληλες αναδιαρθρώσεις και τροποποιήσεις να σχηματιστεί ένα βιώσιμο και αποδοτικό Σ.Κ.Α το οποίο θα λύσει το πρόβλημα.

⁶⁰John Myles (2002), «A New Social Contract for the Elderly? ». In: «Why We Need a New Welfare State», Gosta Esping Andersen with Duncan Gallie, Anton Homerijck and John Myles), pp 130-170, Oxford University Press, Oxford University Press, New York, USA.

Είναι γενικά αποδεκτό ότι η μείωση της συντάξιμης ηλικίας πέραν από «επίδραση του πλούτου»⁶¹, οφείλεται σε συνδυασμό εταιρικών και κρατικών πολιτικών που υιοθετήθηκαν τα τελευταία χρόνια. *Ο κίνδυνος που προκύπτει από την νέα αυτή πραγματικότητα στην Κοινωνική Ασφάλιση είναι εάν οι κρατικοί προϋπολογισμοί θα αντέξουν τις πιέσεις της εκτεταμένης πληθυσμιακής γήρανσης.*

Όπως αναφέρει ο John Myles⁶², « Η κύρια πρόκληση που προβάλλει στην διαμόρφωση των Σ.Κ.Α δεν είναι ούτε δημογραφική ούτε οικονομική αλλά διανεμητική.». ***Πώς θα καταφέρουμε λοιπόν να κατανείμουμε αποτελεσματικά το συνεχώς αυξανόμενο κόστος συνταξιοδότησης σε όλο και μικρότερο πληθυσμό εργατικού δυναμικού;***

Μια προφανής λύση είναι να δουλεύουμε περισσότερο. Αλλά πως μπορούμε να διασφαλίσουμε ότι οι κοινωνικές παροχές που θα παραχθούν από την επιπλέον εργασία θα ωφελήσουν τους μη προνομιούχους (εκείνους με χαμηλότερους μισθούς ή περισσότερες ανάγκες για υγειονομική περίθαλψη) χωρίς να κατασπαταλούνται οικονομικοί πόροι σε αυτούς που δεν έχουν πραγματική ανάγκη;

Η Ε.Ε το 2001 θέσπισε 10 αρχές για την ανασυγκρότηση των Σ.Κ.Α σε πανευρωπαϊκή κλίμακα. Αυτές ήταν⁶³:

- Η διασφάλιση ότι όλοι οι ηλικιωμένοι θα μπορούν να διάγουν μια αξιοπρεπή ζωή και θα μπορούν να συμμετάσχουν ενεργά στην δημόσια, κοινωνική και πολιτιστική ζωή.
- Η παροχή πρόσβασης σε όλα τα άτομα σε κατάλληλα συνταξιοδοτικά σχήματα.
- Η επίτευξη ενός ικανοποιητικού ρυθμού εξάρτησης των συνταξιούχων ούτως ώστε ο λόγος *συνταξιούχοι/εργαζόμενοι* να είναι όσο γίνεται μικρότερος.
- Η διασφάλιση αποτελεσματικών κινήτρων για την συνέχεια του εργασιακού βίου των ατόμων που έχουν φτάσει σε ηλικία σύνταξης
- Η διασφάλιση ότι οι δημόσιες δαπάνες σε συντάξεις διατηρούνται σε όρους Α.Ε.Π σύμφωνα με το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης.

⁶¹ «Wealth Effect», το φαινόμενο κατά το οποίο οι εργαζόμενοι εξασφαλίζουν ένα επαρκές πλούτο για συνταξιοδότηση σε όλο και μικρότερη ηλικία.

⁶² John Myles (2002), «A New Social Contract for the Elderly? ». In: «Why We Need a New Welfare State», Gosta Esping Andersen with Duncan Gallie, Anton Homerijck and John Myles), pp 145.

⁶³ Council of the European Union, «Joint Report by the Commission and the Council on adequate and sustainable pensions», Brussels, 10 March 2003.

- Η επίτευξη μίας δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του εργαζόμενου πληθυσμού και των συνταξιούχων μέσω κατάλληλων τροποποιήσεων στα επίπεδα των εργατικών εισφορών, φόρων και συντάξιμων παροχών.
- Η διασφάλιση ότι η Ιδιωτική Ασφάλιση θα παρέχει στους ασφαλισμένους όλες τις αποζημιώσεις που δικαιούνται μέσα από κατάλληλα ρυθμιστικά όργανα και χριστή διαχείριση.
- Η διασφάλιση ότι τα Σ.Κ.Α είναι συμβατά με τις απαιτήσεις της ελαστικότητας, ασφάλειας και κινητικότητας στην αγορά εργασίας που προσβέει το Σύμφωνο της Λισσαβόνας το 2000.
- Αναθεώρηση των συνταξιοδοτικών συστημάτων με σκοπό την κατάργηση των φυλετικών διακρίσεων.
- Η επίτευξη της διαφάνειας, προβλεψιμότητας και προσαρμογής σε νέα δεδομένα των συνταξιοδοτικών σχημάτων.

Ο απώτερος στόχος των δέκα αυτών αρχών είναι η δίκαιη κατανομή του «κόστους συνταξιοδότησης» μιας «γερασμένης» κοινωνίας.

Σύμφωνα με τον Thomson (1998) : το οικονομικό κόστος της υποστήριξης των συνταξιούχων ισούται με το κλάσμα της ετήσιας κατανάλωσης των συνταξιούχων προς το σύνολο της ετήσιας εθνικής παραγωγής.

Κόστος υποστήριξης των συνταξιούχων = Κατανάλωση των συνταξιούχων

Σύνολο της Εθνικής παραγωγής

Το οποίο σύμφωνα με τον Hicks (2001) γίνεται :

Αριθμός συνταξιούχων x Μέση κατανάλωση ανά συνταξιούχο

Αριθμός εργαζομένων Μέση παραγωγή ανά εργαζόμενο

Ceteris paribus, η πληθυσμιακή γήρανση αυξάνει το συνολικό κόστος υποστήριξης των συνταξιούχων και μάλιστα «πολλαπλασιαστικά» διότι αυξάνει το μέσο κόστος για την ίδια «ποσότητα» ξεκούρασης για όλη την υπόλοιπη ζωή ενός ατόμου.

Η μεταφορά του κόστους υποστήριξης των συνταξιούχων στον τομέα της ιδιωτικής ασφάλισης δεν λύνει το πρόβλημα, αν και οι υποστηρικτές της ιδέας προσβέουν ότι το αποτέλεσμα θα είναι περισσότερες επενδύσεις και περισσότερα κέρδη σε παραγωγικότητα (λόγω της οικονομικής άνθησης που θα παρουσιαστεί στον κλάδο), καθώς η μέση κατανάλωση ανά συνταξιούχο θα αυξάνεται άσχετα αν χρηματοδοτείται από το Κράτος ή προγράμματα Ιδιωτικής Ασφάλισης.

Μια πιθανή λύση θα ήταν να αφήσουμε το πρόβλημα της κατανομής του κόστους στις αγορές και τα νοικοκυριά. Όπως αναφέρει ο Thomson (1998) :

« Σε ένα εντελώς νεοφιλελεύθερο σύστημα βασιζόμενο σε αυτοχρηματοδότηση και προσωπικά κεφάλαια, ο οικονομικός κύκλος και οι μεταβολές στην ζήτηση της εργασίας και του κεφαλαίου που αρχικά ήταν κατανεμημένα μοναδικά στον πληθυσμό θα λύσει το πρόβλημα της κατανομής του κόστους παράγοντας τυχερές και άτυχες γενεές.»

Για τα περισσότερα κράτη όμως η λύση αυτή θεωρείται ουτοπική καθώς καταργεί την έννοια του Κράτους Πρόνοιας και του Δίκτυ Κοινωνικής Προστασίας που αυτό πρεσβεύει. Επίσης είναι πιο εύλογο η κατανομή του κόστους ενός συλλογικού κινδύνου όπως η πληθυσμιακή γήρανση να έχει δημόσιο χαρακτήρα καθώς δεν υπάρχουν παραδείγματα στην ανθρώπινη ιστορία που οι αγορές ρύθμισαν σημαντικές απώλειες και κόστη πληθυσμιακών μεταβολών όπως από πολέμους ή φυσικές καταστροφές.

Δίκαιη κατανομή βαρών μεταξύ των γενεών

Η πρόκληση που αντιμετωπίζουν οι περισσότερες δυτικές χώρες που εφάρμοσαν το διανεμητικό σύστημα (*pay as you go*) είναι εάν ενόψει του προβλήματος της πληθυσμιακής γήρανσης θα διατηρήσουν σταθερό το ποσοστό αναπλήρωσης των συντάξεων ως ποσοστό του μισθού⁶⁴ εις βάρος του εργατικού δυναμικού που επωμίζεται όλο το επιπλέον κόστος που προέρχεται από την συνεχόμενη αύξηση του ρυθμού εξάρτησης. Το σύστημα αυτό ονομάζεται *σταθερού ρυθμού αναπλήρωσης* (ή *fixed replacement rate FRR*) .

Η εναλλακτική λύση είναι το σύστημα του *σταθερού ρυθμού εισφορών* (ή *fixed contribution rate FCR*). Σε αυτή την περίπτωση οι εισφορές που συνεισφέρει το εργατικό δυναμικό διατηρούνται σταθερές με αποτέλεσμα το επιπλέον κόστος να μεταφέρεται εξ ολοκλήρου στους συνταξιούχους⁶⁵. Έτσι, οι συνολικές παροχές θα εξαρτώνται το ρυθμό εξάρτησης D ($D = PEN/L$) που θα αυξάνεται διαχρονικά με αποτέλεσμα οι παροχές B να μειώνονται ($B = C/D$).

⁶⁴ Διανεμητικό Σύστημα => Τρέχοντα Έσοδα= Τρέχουσες Παροχές => $C * L = B * PEN$ => $B = C * L / PEN$ όπου $D = PEN / L$ είναι ο ρυθμός εξάρτησης και το ποσοστό αναπλήρωσης B γίνεται $B = C / D$.

⁶⁵ $C * L = B * PEN$ => $C = B * PEN / L$ => $B = C / D$.

Ο Muscrave (1986) εισήγαγε ένα πιο δίκαιο θεωρητικά σύστημα το ονομαζόμενο *σταθερής αναλογίας ή σταθερής σχετικής θέσης (fixed relative position ή FRP)*. Σύμφωνα με αυτή την εκδοχή οι κατά κεφαλήν εισφορές και οι κατά κεφαλήν παροχές καθορίζονται έτσι ώστε ο λόγος τους $(C*PEN/B*L)^{66}$ να παραμένει σταθερός. Αφού ο λόγος αυτός είναι σταθερός επιτρέπει την περιοδική αναπροσαρμογή των εισφορών ούτως ώστε να ανταποκρίνεται στις μεταβολές του πληθυσμού και της παραγωγικότητας. Καθώς ο πληθυσμός θα γερνάει (το εργατικό δυναμικό L θα μειώνεται και οι συνταξιούχοι PEN θα αυξάνονται) οι εργατικές εισφορές θα αυξάνονται αλλά οι παροχές θα μειώνονται **αναλογικά**.

Σε περίπτωση που υιοθετήσουμε το σύστημα του σταθερού ρυθμού εισφορών FCR το επίπεδο διαβίωσης των επόμενων γενεών θα διατηρηθεί στη διάρκεια του εργασιακού τους βίου αλλά θα μειωθεί δραματικά μετά την συνταξιοδότηση. Αντίθετα με το σύστημα σταθερού ρυθμού αναπλήρωσης FRR , ο εργασιακός βίος θα έχει χαμηλό επίπεδο διαβίωσης που όμως θα βελτιωθεί μετά την συνταξιοδότηση.

Τα αρνητικά των δύο αυτών συστημάτων εξομαλύνονται με το σύστημα σταθερής σχετικής θέσης FRP όπου το βιοτικό επίπεδο παραμένει σταθερό σε όλο το βίο και όχι μόνο τον εργασιακό. Φυσικά , το σύστημα υιοθετεί αυθαίρετα την υπόθεση ότι και οι επόμενες γενιές θα είναι ικανοποιημένες με την παρούσα διανομή εισοδήματος, κάτι που δεν είναι απαραίτητο.

Είναι ευνόητο ότι η εναλλάξ χρήση και των τριών αυτών παραλλαγών δεν αποκλείεται. Άπτεται στην εκάστοτε χάραξη των πολιτικών για τα Σ.Κ.Α να αποφασίσει ποια είναι η ενδεδειγμένη επιλογή και πότε πληθυσμιακές ή ηλικιακές μεταβολές επιβάλλουν απαραίτητες διορθώσεις. Έτσι , το σύστημα FRP μπορεί να υιοθετηθεί σε περίπτωση που παρατηρηθεί σταθερή πτώση στους ρυθμούς γονιμότητας (όπως η Ελλάδα), το FCR σε περίπτωση που για κάποιο λόγο η ηλικία συνταξιοδότησης μειωθεί (οι συνταξιούχοι αποσύρονται νωρίτερα με επιπλέον όμως κόστος) και μια μίξη των δύο σε περίπτωση που αυξηθεί το προσδόκιμο ζωής.

Πέρα όμως από την θεωρητική προσέγγιση, η ευημερία των μελλοντικών γενεών εξαρτάται κυρίως από το παραγωγικό κεφάλαιο (συμπεριλαμβανομένου και του ανθρώπινου κεφαλαίου) πού θα κληρονομήσουν και όχι από τα Σ.Κ.Α. Όπως παρατηρεί

⁶⁶ Όπου PEN= αριθμός συνταξιούχων, L=αριθμός εργαζόμενων, B=παροχές συντάξεων και C=εργοδοτικές εισφορές.

ο Osberg (1998 ⁶⁷) : « Οι μελλοντικές γενιές θα πρέπει να συνδυάσουν την εργασιακή τους δύναμη με το φυσικό κεφάλαιο, ανθρώπινο κεφάλαιο, περιβαλλοντικούς πόρους και κοινωνικό κεφάλαιο που θα τους έχει απομείνει από τις προηγούμενες γενεές. ».

Ανισότητες εντός των γενεών (κοορτών).

Η αύξηση των ορίων ηλικίας σε ένα Σ.Κ.Α επηρεάζει περισσότερο εκείνους που στερούνται την δυνατότητα να χρηματοδοτήσουν μια πρόωρη συνταξιοδότηση (αγορά πλασματικών χρόνων, εξαγορά συμβολαίου ιδιωτικής ασφάλισης) και λιγότερο τους οικονομικά εύρωστους. Καθώς η υγεία (προσδόκιμο ζωής, πιθανότητα ανικανότητας προς εργασία) και ο πλούτος τείνουν να συσχετίζονται, το πρόβλημα της βέλτιστης λύσης μεταξύ ηλικίας συνταξιοδότησης – παροχών συντάξεων παραμένει υπερβολικά σύνθετο. Τα εμπειρικά αποτελέσματα από μελέτες σχετικά με την συμπεριφορά της αποταμίευσης καταδεικνύουν ότι οι αποταμίευση αυξάνεται όσο αυξάνεται το σταθερό εισόδημα αλλά όχι με γραμμικό τρόπο⁶⁸.

Οι εργοδοτικές εισφορές δεν είναι δίκαια κατανεμημένες σε όλη την διάρκεια του εργασιακού βίου. Ειδικά στην κατηγορία των χαμηλόμισθων, οι υψηλές εισφορές αποθαρρύνουν την απασχόληση καθώς παράγοντες όπως ο ελάχιστος μισθός, το κοινωνικό δίκτυ προστασίας και συλλογικές συμβάσεις αποτρέπουν τους εργοδότες από το να μετακυλήσουν το κόστος στους εργαζόμενους.

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας που δεν πρέπει να παραβλέψουμε στις ανισότητες εντός των κοορτών είναι οι διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών. Οι γυναίκες λόγω φυσικών και κοινωνικών διαφορών (γέννα, συντήρηση νοικοκυριού, φροντίδα παιδιών κ.α) έχουν πιο σύντομο εργασιακό βίο από τους άνδρες αλλά μεγαλύτερο προσδόκιμο ζωής. Αυτό τις κάνει περισσότερο εξαρτημένες στις παροχές του Σ.Κ.Α. Στη σύγχρονη εποχή όμως, οι κοινωνικές διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών τείνουν να εξαλειφθούν με αποτέλεσμα η αυξημένη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας να αποτελεί ένα ισχυρό εργαλείο αντιμετώπισης της πληθυσμιακής γήρανσης.

⁶⁷ Lars Osberg, 1998. "[Economic Insecurity](#)," [Discussion Papers](#) 0088, University of New South Wales, Social Policy Research Centre.

⁶⁸ Βλ. Diamond and Hausman (1984).

5.2 Ταχέως αυξανόμενη πληθυσμιακή γήρανση

Η αύξηση του προσδόκιμου ζωής σε συνδυασμό με την φθίνουσα γεννητικότητα στην χώρα μας έχει αντίκτυπο στο ΣΚΑ που προβλέπεται μάλιστα να ενταθεί στο μέλλον. Υπολογίζεται ότι ως το 2025 ο πληθυσμός άνω των 60 ετών θα αποτελεί το 1/3 του συνολικού πληθυσμού των ανεπτυγμένων χωρών⁶⁹. Οι συνέπειες του φαινομένου αυτού στις υπηρεσίες υγείας και τις συντάξεις θα είναι οδυνηρές. Ένας συνεχώς αυξανόμενος αριθμός συνταξιούχων θα πρέπει να συντηρείται από ένα τουλάχιστον σταθερό ,ή στην χειρίστη περίπτωση συρρικνούμενο, εργατικό δυναμικό. Έτσι, τα έτη πληρωμής των εισφορών συνεχώς θα μειώνονται , ενώ οι χορηγήσεις συντάξεων, οι δαπάνες υγείας και επιδομάτων θα αυξάνονται χωρίς να αναχρηματοδοτούνται τα ασφαλιστικά ταμεία.

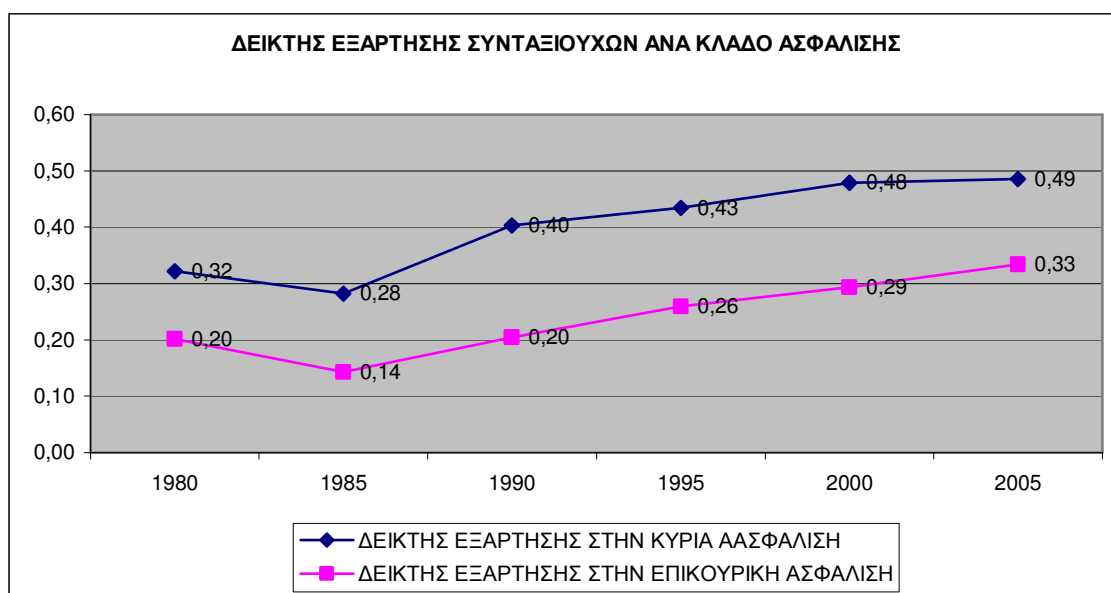
Στο πλαίσιο των επερχόμενων αυτών δημογραφικών μεταβολών, το παλιό και αποδοτικό έως σήμερα κοινωνικό συμβόλαιο μεταξύ των γενεών πρέπει να επαναπροσδιοριστεί .Τα έως τώρα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης και επαγγελματικού βίου δεν επαρκούν για την βιωσιμότητα των ΣΚΑ. Παρά τις δυσκολίες στην αγορά εργασίας λόγω του σταθερού προβλήματος της ανεργίας, η απασχόληση των ηλικιωμένων έστω και υπό την μορφή μερικής απασχόλησης εξετάζεται σοβαρά από πολλές χώρες. Επίσης, τα κίνητρα προς τις νέες οικογένειες πρέπει να επανεκτιμηθούν ούτως ώστε η επαγγελματική σταδιοδρομία να συνδυαστεί με την φροντίδα των παιδιών και οι γυναίκες να συμμετέχουν ακόμα πιο ενεργά στην αγορά εργασίας.

Η σχέση «συνταξιούχοι/ ασφαλισμένοι» συνεχώς χειροτερεύει

Οι αλλαγές στους δημογραφικούς παράγοντες και οι επίδραση τους στην αγορά εργασίας συνέβαλαν καθοριστικά στις αυξήσεις των δαπανών για συντάξεις ως ποσοστό του ΑΕΠ. Η μέτρηση των δημογραφικών παραγόντων στην αγορά εργασίας μπορεί να επιτευχθεί με τον δείκτη εξάρτησης (αριθμός συνταξιούχων ανά ασφαλισμένο). Στην συνέχεια παρατίθενται βασικές χρονολογικές σειρές των δεικτών εξάρτησης ανά κλάδο, ανά ταμείο και ανά φορέα κύριας ασφάλισης.

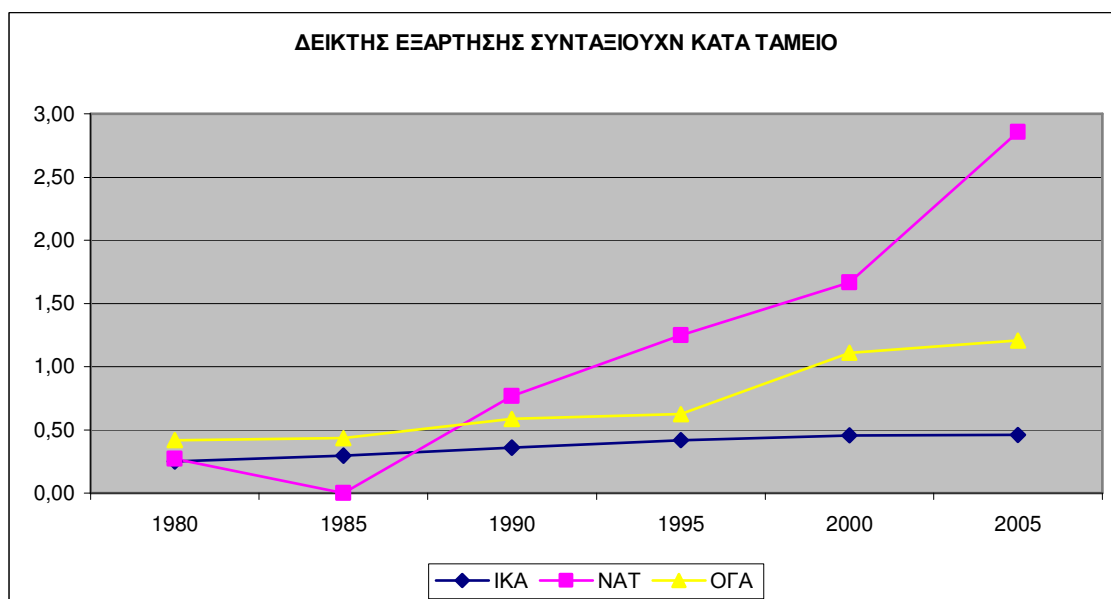
⁶⁹ Πηγή : Ο.Ο.Σ.Α, 2005.

Διάγραμμα 21



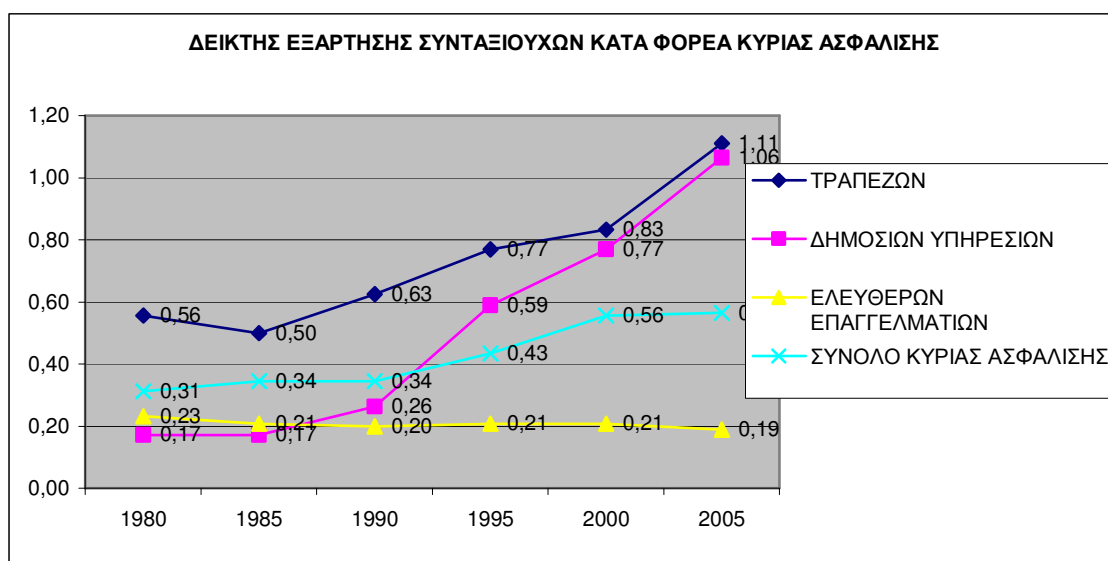
Οι δείκτες εξάρτησης της κύριας και επικουρικής ασφάλισης ακολουθούν παράλληλη πορεία και μετά από μια σημαντική αύξηση το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1980 φαίνεται να σταθεροποιείται η πορεία τους.

Διάγραμμα 22



Στην εξέταση κατά ταμείο εντύπωση προκαλεί το Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο (ΝΑΤ) που ενώ το 1980 η σχέση συνταξιούχων /ασφαλισμένων ήταν 1 προς 1 και μέχρι το 2005 έγινε 3 προς 1.

Διάγραμμα 23



Πηγή : Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Ασφάλισης, Κοινωνικοί Προϋπολογισμοί.

Στην εξέταση κατά φορέα κύριας ασφάλισης παρατηρούμε ότι οι δημόσιες υπηρεσίες «διόγκωσαν» σημαντικά τον δείκτη εξάρτησης συνταξιούχων από το 1990 και ύστερα. Μάλιστα, όπως φαίνεται από το διάγραμμα η αύξηση τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια είναι συνεχής και δυναμική.

Ακολουθούν οι τράπεζες οι οποίες έως το 2000 ακολουθούν μια αύξουσα πορεία χωρίς να προκαλεί μεγάλη ανησυχία. Αντίθετα από το 2000 και ύστερα ο δείκτης αυξάνεται δυναμικά ακολουθώντας τον ρυθμό των δημόσιων υπηρεσιών.

Ο δείκτης ελευθέρων επαγγελματιών παρουσιάζει ελαφρά μείωση πιθανώς από την προσέλευση νέων εργαζομένων στον κλάδο ενώ στο σύνολο της κύριας ασφάλισης παρατηρούμε μια αύξηση από το 1990 έως και το 2000 η οποία σταθεροποιείται στη συνέχεια.

5.3 Μεταβολές σε επίπεδο οικογένειας

Το κράτος πρόνοιας που σχεδιάστηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο σχεδιάστηκε στην βάση της πυρηνικής οικογένειας όπου ο άνδρας εξασφάλιζε το οικογενειακό εισόδημα, ενώ η γυναίκα ασχολούταν με τα οικιακά, την ανατροφή των παιδιών και πολλές φορές με την φροντίδα των ηλικιωμένων μελών. Σήμερα, αυτός ο τύπος οικογένειας τείνει να εκλείψει⁷⁰. Η γυναίκα έχει εισέλθει στην αγορά εργασίας και απολαμβάνει σχεδόν τα ίδια επαγγελματικά δικαιώματα με τους άνδρες συναδέλφους.

Οι άνδρες συμμετέχουν ενεργά στην ανατροφή των παιδιών καθώς και στα οικιακά απολαμβάνοντας κοινωνική προστασία αντίστοιχη των γυναικών (επιδόματα, γονικές άδειες κ.α) με αποτέλεσμα να υπάρχει ένας κατακερματισμός εργασίας πιο ισομερής και εντελώς διαφορετικός από 50 χρόνια πριν. Επιπλέον, ο αριθμός των μονογονεϊκών οικογενειών έχει αυξηθεί σημαντικά όπως και ο αριθμός των παιδιών εκτός γάμου δημιουργώντας νέες ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν από την κοινωνική προστασία. Έτσι, η έλευση του κινδύνου της ανεργίας που σε μία οικογένεια με διπλό εισόδημα είναι αντιμετωπίσιμος, σε μία μονογονεϊκή οικογένεια μπορεί να ισοδυναμεί με φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό. Για αυτούς τους λόγους η κοινωνική πολιτική πρέπει να είναι πλέον στοχευμένη και να συμβάλλει στην προστασία των ξεχωριστών μελών της οικογένειας, την αύξηση της γεννητικότητας και την διευκόλυνση των γυναικών να εισέλθουν στην αγορά εργασίας.

⁷⁰Βλ. Θεόδωρος Σακελλαρόπουλος, «Αναζητώντας το νέο κοινωνικό κράτος : Η αναμόρφωση του κοινωνικού κράτους» στο «Η μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους», Τόμος Α΄, του Θεόδωρου Σακελλαρόπουλου, Επιστημονική Βιβλιοθήκη, εκδόσεις Κριτική, 1999, σελ 51-57.

5.4 Προτάσεις και Λύσεις

Στην συγκεκριμένη ενότητα παρουσιάζονται ορισμένες προτάσεις για την εξυγίανση του ελληνικού ΣΚΑ. Σημαντικότερο όμως από την κάθε προτεινόμενη λύση, είναι η πιστή εφαρμογή της για επαρκές χρονικό διάστημα αφού η διαμόρφωση των καταστάσεων στο ΣΚΑ καθώς και η αλλαγή τους είναι μια χρονοβόρα και μακροπρόθεσμη διαδικασία.

Σε τέσσερις διαφορετικούς άξονες μπορεί να κινηθεί η προσπάθεια εφαρμογής στρατηγικών πολιτικών για να αποφευχθούν οι απαισιόδοξες προβλέψεις.

5.4.1 Αξιοποίηση των μεταναστών στην ανασυγκρότηση του Σ.Κ.Α

Στοχευμένη μεταναστευτική πολιτική : Από τα σημαντικότερα εργαλεία για την αναδιάρθρωση του ΣΚΑ και της αποτροπής της μελλοντικής του κατάρρευσης αποτελεί η στοχευμένη μεταναστευτική πολιτική. Προσελκύοντας μετανάστες σε οικονομικά παραγωγική ηλικία και με συγκεκριμένα τυπικά προσόντα, μπορεί να δημιουργηθούν αναπτυξιακές προοπτικές στην ελληνική οικονομία και να ενισχυθεί η εργασιακή βάση του ΣΚΑ. Η συγκεκριμένη λύση έχει άμεσα αποτελέσματα στην δημογραφική σύσταση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού σε αντίθεση με τα κίνητρα δημογραφικής ενίσχυσης όπως τα επιδόματα πολυτέκνων που αποτελούν μακροπρόθεσμες πολιτικές. Εξειδικευμένα μέτρα μεταναστευτικής πολιτικής εφαρμόζουν ήδη χώρες όπως η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο προωθώντας νομοθετήματα ταχείας ενσωμάτωσης εξειδικευμένων μεταναστών στο εγχώριο εργατικό δυναμικό⁷¹ (fast track immigration policies).

⁷¹ Βλ. Βλ. : Rainer Munez, «Aging and Demographic Trends in European Societies: Main Trends and Alternative Policy Options», Social Protection-World Bank, March 2007, σελ. 9.

5.4.2 Επανεξέταση του «μη ενεργού» πληθυσμού στην αγορά εργασίας

Μεγαλύτερα ποσοστά απασχόλησης : Η εισαγωγή μεγαλύτερων ρυθμών απασχόλησης στο ΣΚΑ είναι κάτι παραπάνω από απαραίτητη και θα έπρεπε ήδη να έχει δρομολογηθεί από τις πολιτικές αρχές. Ειδικά για την περίπτωση της Ελλάδας δυνατότητες υπάρχουν στην αύξηση της απασχόλησης των γυναικών καθώς και στην επαναφορά στην αγορά εργασίας των ήδη συνταξιούχων υπό την μορφή μερικής ή άλλων ευέλικτων μορφών απασχόλησης. Ωστόσο, προϋπόθεση για την εφαρμογή των μέτρων αυτών, πέρα από την οικονομική ανάπτυξη που θα δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας, αποτελεί και η δημιουργία περισσότερων υποδομών παιδικής φροντίδας όπως παιδικοί σταθμοί και νηπιαγωγεία ολοήμερης λειτουργίας για να είναι εφικτή η είσοδος των νέων μητέρων στην αγορά εργασίας.

Αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης και κίνητρα για την απασχόληση των νέων ανέργων: Η συγκεκριμένη πολιτική αποτελεί μια από τις κατευθυντήριες γραμμές του νέου ασφαλιστικού νόμου (ν. 3863/2010) που αποσκοπεί στην ενίσχυση του εργατικού δυναμικού το οποίο είναι η «ατμομηχανή» του ΣΚΑ. Πλέον τα γενικά ανώτατα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης ορίζονται στα 65 έτη τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες από τα 60 έτη (και ακόμα λιγότερα σε ορισμένες περιπτώσεις) που ίσχυαν προηγουμένως. Επιπλέον θεσμοθετείται η επιδότηση των ασφαλιστικών εισφορών από τον ΟΑΕΔ για τους νέους άνεργους για να προωθηθούν στην αγορά εργασίας. Η συγκεκριμένη πολιτική αποτελεί έναν πολύ αποτελεσματικό τρόπο χρηματοδότησης των ΣΚΑ. Με την αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης αυξάνονται τα έσοδα μέσω της αύξησης του ενεργού πληθυσμού και ταυτόχρονα μειώνονται τα έξοδα των συντάξεων από την μείωση των συνταξιούχων. Αν και συναντά πολλές αντιδράσεις και θεωρείται , δίκαια σε κάποιο βαθμό, κοινωνικά ανάλογη η πολιτική της αύξησης των ορίων ηλικίας είναι σχεδόν απαραίτητη σε μια αναδιάρθρωση των ΣΚΑ.

Στα μειονεκτήματα αυτής της πολιτικής εντάσσονται οι παρενέργειες που δημιουργούνται στην αγορά εργασίας καθώς καθυστερώντας την συνταξιοδότηση των εργαζόμενων δημιουργούνται όλο και λιγότερες θέσεις εργασίας κάνοντας δυσκολότερη την πρόσληψη νέων εργαζομένων.

5.4.3 Αλλαγές στην εξίσωση του υπολογισμού των παροχών

Το μέτρο αυτό αποτελεί επίσης μια δραστική λύση στο πρόβλημα της οικονομικής αναδιάρθρωσης των ΣΚΑ. Για τον καθορισμό των συνταξιοδοτικών παροχών επιδρούν τρεις μεταβλητές : ο μισθός αναφοράς, η περίοδος εργάσιμου βίου και ο συγκεντρωτικός παράγοντας. Ο μισθός αναφοράς συνήθως κυμαίνεται μεταξύ των εισοδημάτων που αποκτήθηκαν κατά το εργάσιμο βίο και μερικά «βέλτιστα χρόνια»⁷². Ως περίοδος του εργάσιμου βίου ορίζονται τα χρόνια που ο εργαζόμενος πρέπει να εργάζεται όντας ασφαλισμένος και καταβάλλοντας εργατικές εισφορές ούτως ώστε να δικαιούται σύνταξη. Τέλος, ο συγκεντρωτικός παράγοντας είναι το ποσοστό των σχετικών κερδών που προστίθενται στην υπολογιζόμενη σύνταξη ανά χρόνο του εργάσιμου βίου. Συνήθως ο συγκεντρωτικός παράγοντας κυμαίνεται μεταξύ 1 και 2.

5.4.3.1 Αλλαγές στον μηχανισμό αναφοράς

Με τις αλλαγές στο μηχανισμό αναφοράς του συστήματος υπολογισμού συντάξεων εννοούμε τις μετατροπές στους παράγοντες με τους οποίους η σύνταξη «μετράται». Τέτοιοι παράγοντες μπορεί να είναι ο ακαθάριστος μισθός, ο καθαρός μισθός, οι τρέχουσες τιμές κ.α. Έτσι, η Γερμανία αλλάζοντας τον μηχανισμό αναφοράς από τον ακαθάριστο μισθό στο καθαρό κατάφερε, αν και αύξησε τις εργατικές εισφορές, να μειώσει τις συνταξιοδοτικές παροχές. Τέτοιες αλλαγές στο μηχανισμό αναφοράς των συντάξεων είναι σχετικά συντηρητικότερες σε σχέση με τις προηγούμενες και τα οφέλη τους φαίνονται μακροπρόθεσμα.

Το θετικό των προαναφερθέντων πολιτικών είναι ότι δεν είναι αμοιβαία αποκλειόμενες και η συνδυαστική εφαρμογή τους μπορεί να επισπεύσει τα επιθυμητά αποτελέσματα. Επίσης, σημαντικό στοιχείο που πρέπει να προηγηθεί των συγκεκριμένων πολιτικών για να εξασφαλισθεί η απρόσκοπτη εφαρμογή τους είναι η ευρύτερη πολιτική συναίνεση τουλάχιστον από τα δύο μεγαλύτερα κόμματα της χώρας καθώς η εφαρμογή των μέτρων και η «συλλογή των καρπών» τους απαιτεί μακροχρόνιο ορίζοντα.

⁷² Ο προηγούμενος ασφαλιστικός νόμος υπολόγιζε μερικά από τα καλύτερα χρόνια από πλευράς μισθών για την έκδοση της σύνταξης. Αντίθετα ο πρόσφατος ασφαλιστικός νόμος 3863/2010 υπολογίζει το σύνολο των εισοδημάτων κατά τον εργασιακό βίο με αποτέλεσμα η υπολογιζόμενη σύνταξη να μειώνεται.

5.4.4 Μετατροπή του τρόπου χρηματοδότησης από διανεμητικό (PAYG) σε κεφαλαιοποιητικό (FUNDED).

Τις τελευταίες δεκαετίες επικρατεί μια διάχυτη τάση στα συνταξιοδοτικά ταμεία πολλών ανεπτυγμένων χωρών να εκσυγχρονίσουν τα εκάστοτε ΣΚΑ μετατρέποντας, μερικά ή ολικά, την χρηματοδότηση τους από διανεμητικό μεταξύ των γενεών σε κεφαλαιοποιητικό⁷³. Η μετατροπή αυτή επιτυγχάνεται με την διασφάλιση ενός ελάχιστου εισοδήματος από κρατική χρηματοδότηση (ελάχιστη εγγυημένη σύνταξη) σε συνδυασμό με την δημιουργία ενός ΣΚΑ διαχειριζόμενο από τον ιδιωτικό τομέα (ασφαλιστικές εταιρείες). Παρά την υιοθέτηση της συγκεκριμένης πολιτικής από αρκετές ανεπτυγμένες χώρες όπως η Γερμανία, η Αυστρία και η Ολλανδία υπάρχουν πολλές δυσλειτουργίες κατά την εφαρμογή της.

Ένα σημαντικό μειονέκτημα αποτελεί η μεγάλη ευαισθησία των κεφαλαιοποιητικών συστημάτων στο πληθωρισμό. Στο Ηνωμένο Βασίλειο των δεκαετιών του 1970 και 1980 έγινε σαφές με δραματικό τρόπο πόσο πολύ ο πληθωρισμός μπορεί να «διαβρώσει» τα αποθέματα των συντάξεων. Επίσης, οι διακυμάνσεις στις χρηματαγορές επιδρούν αρνητικά στα επενδεδυμένα συνταξιοδοτικά κεφάλαια. Έτσι όταν μια γενεά φτάσει σε ηλικία συνταξιοδότησης τείνει να ρευστοποιεί μαζικά τα συνταξιοδοτικά κεφάλαια με αποτέλεσμα γενική πτώση τιμών.

Άλλο σημαντικό πρόβλημα αποτελεί η περίοδος μετάβασης από τον ένα τρόπο χρηματοδότησης στο άλλο καθώς σε αυτό το διάστημα ο ενεργός πληθυσμός καλείται να καλύψει την αμέσως προηγούμενη γενιά που έχει συνταξιοδοτηθεί αφού οι δικές τους εισφορές έχουν δοθεί στους προηγούμενους συνταξιούχους ως παροχές ενώ η γενιά αυτή εργαζόταν, ενώ παράλληλα η τρέχουσα ενεργή γενιά θα πρέπει να εξασφαλίσει και τις δικές της παροχές κεφαλαιοποιώντας και επενδύοντας μέρος των εισφορών. Παρουσιάζεται λοιπόν ένα πρόβλημα «διπλοπληρωμής» της τρέχουσας εργαζόμενης γενιάς που καλείται να επωμιστεί το κόστος μετάβασης από τον ένα τρόπο χρηματοδότησης στον άλλο.

⁷³ Στα διανεμητικά συστήματα οι παρούσες εισφορές χρηματοδοτούν τις παρούσες παροχές (συντάξεις) μέσω της λεγόμενης «αλληλεγγύης των γενεών» ενώ στα κεφαλαιοποιητικά συστήματα οι παρούσες εισφορές κεφαλαιοποιούνται για να εξασφαλίσουν τις μελλοντικές παροχές του εκάστοτε εργαζόμενου ή ομάδας εργαζομένων. Γενικά, τα διανεμητικά ΣΚΑ είναι δημόσια ενώ τα κεφαλαιοποιητικά είναι ιδιωτικά.

Παράλληλα, δυσεπίλυτο πρόβλημα αποτελεί και η εύρεση της κατάλληλης μαθηματικής φόρμουλας⁷⁴ για την ομαλή μετάβαση από ένα διανεμητικό σε κεφαλαιοποιητικό σύστημα. Πέρα από τα δημογραφικά δεδομένα όπως ο ενεργός πληθυσμός, ο αριθμός των συνταξιούχων και η γεννητικότητα πρέπει να προβλεφθούν μακροπρόθεσμα και με αρκετή ακρίβεια μακροοικονομικά μεγέθη όπως τα επιτόκια αποταμίευσης και οι αποδόσεις σε ποικίλα χρηματοοικονομικά προϊόντα (ομόλογα, μετοχές κ.α). Είναι σαφές ότι σε τόσο μεγάλο χρονικό ορίζοντα εκτίμησης (30 ή 50 χρόνια) η απόκλιση από τις αρχικές υποθέσεις είναι δεδομένη και τα αποτελέσματα μπορεί να απέχουν λίγο, στην καλύτερη περίπτωση, έως αρκετά για να καθιστούν το μοντέλο μη λειτουργικό, στην χειρίστη περίπτωση.

Επίσης, σημαντική προϋπόθεση για να λειτουργήσει σωστά το κεφαλαιοποιητικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης είναι τα συνταξιοδοτικά κεφάλαια να επενδύονται στο εσωτερικό της χώρας ούτως ώστε να ενισχυθεί η εγχώρια οικονομία, να πραγματοποιούνται επενδύσεις δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας και αυξάνοντας τελικά το ΑΕΠ. Σε αντίθετη περίπτωση, εκτός από το ότι επωφελείται μια ξένη οικονομία, υπεισέρχονται και άλλοι χρηματοοικονομικοί κίνδυνοι όπως ο συναλλαγματικός κίνδυνος, ο κίνδυνος από τον πληθωρισμό που αναφέρθηκε προηγουμένως κ.α.

Οι M.Feldstein και J.B.Liebman υποστηρίζουν ότι μία μετατροπή του συστήματος από διανεμητικό (pay as you go) σε κεφαλαιοποιητικό (funded):

‘‘Μπορεί να αποτρέψει την μεγάλη αύξηση των ασφαλιστικών εισφορών που θα απαιτούνταν για να διατηρηθούν οι παροχές στα ίδια επίπεδα με το υπάρχον σύστημα (διανεμητικό) καθώς αυξάνεται το προσδόκιμο ζωής’’⁷⁵.

Αντίθετα, ο Rafael P. Rofman ορμώμενος από το παράδειγμα της Αργεντινής⁷⁶, εκτιμά ότι η δέσμη μέτρων που εφαρμόζονται για την ασφαλιστική μεταρρύθμιση (αύξηση ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης, αύξηση εργατικών εισφορών, αύξηση στα ελάχιστα χρόνια εργασίας για εγγυημένη σύνταξη) σε συνδυασμό με εγγενείς αδυναμίες

⁷⁴ Βλ. Andrew Mason & Georges Tapinos, «Sharing the Wealth: Demographic Change and Economic Transfers between Generations», International Studies in Demography, Oxford University Press, New York, 2000.

⁷⁵ Martin Fieldstein & Jeffrey B. Liebman, «The Distributional Aspects of Social Security and Social Security Reform», A National Bureau of Economic Research Conference Report, the University of Chicago Press, 2002, pp. 263.

⁷⁶ Rafael P.Rofman, «Moving Social Security towards Fully Funded Schemes: Who pays the cost? », in Andrew Mason & Georges Tapinos, «Sharing the Wealth: Demographic Change and Economic Transfers between Generations», International Studies in Demography, Oxford University Press, New York, 2000, pp σελ.123-143.

όπως η ελλιπής διαχείριση και η εισφοροδιαφυγή, επαρκούν μόνο για την μερική χρηματοδότηση της μεταρρύθμισης με την διαφορά να χρεώνεται στο Κράτος υπό την μορφή δημοσίου χρέους.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι δημογραφικές μεταβολές που πραγματοποιούνται γενικά στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο και ειδικότερα στην Ελλάδα είναι μείζονος σημασίας για την μελέτη, πρόληψη και πιθανή διόρθωση του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης που δεκαετίες τώρα «πάσχει» από εγγενείς ανωμαλίες και δυσλειτουργίες.

Μερικά φαινόμενα που προκύπτουν από τις δημογραφικές μεταβολές απαιτούν έλεγχο και ενδεχομένως αναστροφή των συνεπειών τους. Τέτοια φαινόμενα είναι η πληθυσμιακή γήρανση, η υπογεννητικότητα, η αναλογία ασφαλισμένοι/ συνταξιούχοι και η οικονομική κατάσταση των ασφαλιστικών ταμείων που στην συντριπτική πλειοψηφία είναι ελλειμματική.

Άλλα απαιτούν ριζική αναδιάρθρωση με σκοπό να εξαλειφθούν πρακτικές του παρελθόντος που επέτρεψαν την στρεβλή ανάπτυξη του ΣΚΑ στην Ελλάδα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η αναχρονιστική οργάνωση και διοίκηση, η πολυνομία που επί δεκαετίες διέπει το ασφαλιστικό σύστημα και η μέχρι πρότινος έλλειψη ενιαίου συστήματος διαχείρισης και μηχανογραφικού ελέγχου. Οι πολυετείς αυτές ανεπάρκειες έχουν οδηγήσει σε «φθορά» της ασφαλιστικής συνείδησης του έλληνα ασφαλισμένου με αποτέλεσμα η ανασφάλιστη εργασία και η εισφοροδιαφυγή να αποτελούν ανησυχητικά και επιμένοντα προβλήματα τα οποία διογκώνουν τα ελλείμματα των ασφαλιστικών ταμείων.

Το φαινόμενο της μετανάστευσης μπορεί και πρέπει να χρησιμοποιηθεί ως χρήσιμο εργαλείο για την διεύρυνση της βάσης του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Επιπλέον, με την χρήση στοχευμένης και μακροπρόθεσμα σταθερής μεταναστευτικής πολιτικής είναι δυνατή η ενίσχυση των ελλειμματικών κλάδων της οικονομίας καθώς και η σταδιακή μείωση της ηλικιακής διάρθρωσης του πληθυσμού.

Κοινή πρακτική επίσης, αποτελεί η συχνή αλλαγή του νομικού πλαισίου του ΣΚΑ από όλες σχεδόν τις κυβερνήσεις, απόρροια των πολιτικών φιλοδοξιών και φόβου για το «πολιτικό κόστος». Ακολουθώντας κοντόφθαλμη πολιτική, τα ασφαλιστικά ταμεία ήταν χώρος άσκησης πελατειακών σχέσεων και τα αποθεματικά μέσον λογιστικής κάλυψης οικονομικών ατασθαλιών. Το γεγονός ότι το ελληνικό ΣΚΑ βρισκόταν στη φάση της ωρίμασης της τελευταίες τρεις δεκαετίες ευνόησε την συγκεκριμένη πρακτική καθώς τα ασφαλιστικά ταμεία συσώρευν κυρίως ασφαλιστικές εισφορές έχοντας μικρές αναλογικά ασφαλιστικές υποχρεώσεις (καταβολές συνταξιοδοτικών παροχών).

Είναι πλέον γεγονός ότι το ελληνικό ΣΚΑ δεν μπορεί να υποστεί άλλες λανθασμένες πολιτικές. Τα αποθέματα της πλειοψηφίας των Ταμείων Κύριας Ασφάλισης βρίσκονται σε εκείνη την κρίσιμη καμπή όπου διακυβεύεται η μακροχρόνια βιωσιμότητά τους. Η νέα ασφαλιστική μεταρρύθμιση με το νόμο 3863/2010 αποσκοπεί στο να πραγματοποιήσει εκείνες τις απαραίτητες αλλαγές στο ΣΚΑ σε οργανωτικό, λειτουργικό και επενδυτικό επίπεδο που θα επιτρέψει την διόρθωση της λανθασμένης πορείας στην οποία κινούνταν για πολλές δεκαετίες τα ασφαλιστικά ταμεία στην Ελλάδα.

Η προσπάθεια αυτή γίνεται ακόμα δυσκολότερη αν αναλογιστούμε ότι οι δημογραφικές προοπτικές της χώρας μας αναμένεται να επιδεινωθούν τις επόμενες δεκαετίες. Η ηλικιακή ομάδα 0-14 ετών θα συρρικνωθεί κατά 1.92 % στο διάστημα 2010-2050 . Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός 15-64 ετών, που χρηματοδοτεί ουσιαστικά το ΣΚΑ, αναμένεται να σημειώσει μείωση 13.01 % και επιπλέον η ηλικιακή ομάδα 65+ αναμένεται να αυξηθεί σημαντικά κατά 12.94 % κυρίως λόγω της συνεχούς αύξησης του προσδόκιμου ζωής. Αυτό σημαίνει ότι αναμένεται να ασκηθεί σημαντική πίεση πέρα από το ΣΚΑ και στο Εθνικό Σύστημα Υγείας της χώρας μας.

Πρέπει επομένως, σήμερα περισσότερο από ποτέ να συνειδητοποιήσουμε την υποχρέωση που έχουμε απέναντι στις επόμενες γενιές για μια κοινωνία δίκαιη και αλληλέγγυα. Πέρα από τις νομοθετικές παρεμβάσεις του Κράτους, απαραίτητη είναι η δημιουργία ασφαλιστικής παιδείας τόσο από πλευράς εργαζομένων όσο και από πλευράς εργοδοτών που θα επιτρέψει μέσω της αρχής της «αλληλεγγύης των γενεών» να επαναχρηματοδοτήσει τα αποθέματα των ασφαλιστικών ταμείων καταπολεμώντας παράλληλα την εισφοροδιαφυγή και την αδήλωτη εργασία.

Η εύρεση της κατάλληλης πολιτικής κάθε άλλο παρά εύκολη είναι καθώς στην διαμόρφωση των παραγόντων του ΣΚΑ εμπλέκονται οικονομικά, δημογραφικά και κοινωνικά δεδομένα που πρέπει να εξεταστούν σε βάθος δεκαετιών κάνοντας δύσκολη την αξιόπιστη εκτίμησή τους. Επομένως, απαραίτητη κρίνεται και η επίτευξη μιας ευρείας πολιτικής συναίνεσης τουλάχιστον μεταξύ των δύο μεγαλύτερων κομμάτων της χώρας, ούτως ώστε να μην διακόπτεται η προσπάθεια ανασύνταξης και εξορθολογισμού του Ελληνικού ΣΚΑ βάσει των εκάστοτε πολιτικών πεποιθήσεων και κυβερνητικών σχηματισμών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Λούκης Αθανασίου, Φανής Ζερβού, Αγαπούλας Κώτση, « Οικονομική και Δημογραφική Βιωσιμότητα του Κοινωνικοασφαλιστικού Συστήματος», Εκθέσεις 57, Κέντρο προγραμματισμού και οικονομικών μελετών, Αθήνα 2009
- Ηλ. Κικίλιας, Χ. Μπάγκαβος, Π. Τήνιος, Μ. Χλέτσος, « Δημογραφική Γήρανση, Αγορά Εργασίας & Κοινωνική Προστασία : Τάσεις , Προκλήσεις & Πολιτικές.», Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, Αθήνα 2001
- Ηρώ Νικολακοπούλου-Στεφάνου, « Σύγκλιση Συστημάτων Κοινωνικής Ασφάλισης στη Δυτική Ευρώπη.», εκδόσεις Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 1992
- Παπαδάκης Ε. Μιχαήλ , Τσίμπος Χ. Κλέων, «Δημογραφική Ανάλυση», Εκδόσεις Α. Σταμούλης, Αθήνα 1998
- Παπαδάκης Μιχαήλ, « Τεχνικές Ανάλυσης της Κοινωνικής Κινητικότητας», Β' Έκδοση, Εκδόσεις Βήτα, Αθήνα 2003
- Ανδρέας Παπανδρέου, « Η Μεταρρύθμιση των Ασφαλιστικών Συστημάτων στα Κράτη-μέλη της Ε.Ε. Προοπτικές για την Ελλάδα», ΙΣΤΑΜΕ, Μάιος 2002
- Γεώργιου Αθ. Προβόπουλου , «Κοινωνική Ασφάλιση: Μακροοικονομικές όψεις του χρηματοδοτικού προβλήματος» Ειδικές Μελέτες 15, Ινστιτούτο Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, Αθήνα 1987
- Σάββας Ρομπόλης, Γιώργος Ρωμανιάς, Βασίλης Μαργιός, « Αναλογιστική Μελέτη του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης στην Ελλάδα» Δέσμη Προτάσεων, Ινστιτούτο Εργασίας (ΙΝΕ) ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, Αθήνα, Απρίλιος 2001
- Χρήστος Ρουπακιώτης , « Η Κρίση της Κοινωνικής Ασφάλισης : Οι νεοσυντηρητικές λύσεις & προτάσεις για την εξυγίανση του συστήματος. », Μελέτες Κέντρου Μαρξιστικών Ερευνών, Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1990
- Γιώργος Ρωμανιάς, « Ελληνικοί και Ευρωπαϊκοί Μύθοι για το Ασφαλιστικό», Εκδόσεις Αδελφοί Βλάσση, Αθήνα 2007
- Θεόδωρος Σακελλαρόπουλος, «Η Μεταρρύθμιση του Κοινωνικού Κράτους», Εκδόσεις Κριτική , Αθήνα 1999

Ξενογλώσση

- Gosta Esping Andersen with Duncan Gallie, Anton Homerijck and John Myles, «Why We Need a New Welfare State», Oxford University Press, New York, USA, 2002
- Hazel Bateman, Geoffrey Kingston & John Piggot, «Forced Savings: Mandating Private Retirement Incomes», Cambridge University Press, 2001
- Giuliano Benoli , «The Politics of Pension Reform: Institution and Policy Change in Western Europe», Oxford University Press, 2000
- Bhattacharya A. ,Foley C., «Overview of Asset/Liability management, models and interest rate risk control», στο Fabozzi F., Konishi A., Asset/Liability Management, Chicago, 1991
- Martin Fieldstein & Jeffrey B. Liebman, «The Distributional Aspects of Social Security and Social Security Reform», A National Bureau of Economic Research Conference Report, The University of Chicago Press, 2002
- John Greedy (1998), « Pensions and Population Ageing - An Economic Analysis», Edward Elgar, Cheltenham, UK.
- Bjorn Gustafson and Anders Klevmarken, “The political economy of social security”, Elsevier Science Publishers B.V., The Netherlands, 1989
- Andrew Mason & Georges Tapinos, «Sharing the Wealth: Demographic Change and Economic Transfers between Generations», International Studies in Demography, Oxford University Press, New York, 2000
- Franco Modigliani, «Life Cycle, Individual Thrift and the Wealth of Nations», MIT, MA, USA, 1985
- Rainer Munez, «Aging and Demographic Trends in European Societies: Main Trends and Alternative Policy Options», Social Protection-World Bank, March 2007
- Rafael P.Rofman, «Moving Social Security towards Fully Funded Schemes: Who pays the cost? », in Andrew Mason & Georges Tapinos, «Sharing the Wealth: Demographic Change and Economic Transfers between Generations», International Studies in Demography, Oxford University Press, New York, 2000
- Fani P.Zervou, «Social Insurance System of Greece: -a comparison with British and Spanish social security systems, - An econometric model, studies 49, Centre of planning and economic research, Athens, 2001

Επιστημονικά άρθρα

- Konstantinos Giannakouris, «Statistics in focus. Population and social conditions» , Eurostat, 2008
- Hall R.E , «Stochastic Implications of the Life Cycle-Permanent Income Hypothesis : Theory and Evidence.», Journal of Political Economy, vol.86, no.6, December, 1978
- Lars Osberg, «Economic Insecurity», Discussion papers 0088, University of New South Wales, Social Policy Research Centre, 1998
- Ηλέκτρα Πετράκου, Αντώνης Κόντης κ.α., «Αναλυτική Μελέτη για τις Επιπτώσεις του Μεταναστευτικού Φαινομένου στην Κοινωνικά Ασφάλιση», ΙΜΕ-Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής, Μάρτιος 2007
- Council of the European Union, «Joint Report by the Commission and the Council on adequate and sustainable pensions», Brussels, 10 March 2003
- Ελληνική Στατιστική Αρχή, Δελτίο Τύπου, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού , 13 / 5/2010
- Ελληνική Στατιστική Αρχή, Δελτίο Τύπου, Στατιστικές Φυσικής Κίνησης Πληθυσμού, 12 / 2/2009
- Έκθεση Στρατηγικής για τις Συντάξεις, Παράρτημα, 2005

